

ЗМІСТ

Вітальне слово ректора Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, професора М.В. Полякова	6
Алєскєрова А.Н. Від бідності до заможності (From poverty to wealth)	8
Антоненко А.М., Ключєв В.П. Компетентнісний центр, як інструмент розвитку освітнього менеджменту в ДНУ	9
Бицюра О.В. Сучасна релігійність студентства у контексті якісної парадигми в соціології: використання методики «sentence completion test»	11
Біліченко О.О. Феномен «залученого батьківства» очима студентів	13
Богомаз К.Ю., Мачуліна І.І. Сучасні тенденції розвитку репетиторства на ринку освітніх послуг	15
Бойко В.А. Формативні характеристики поколінної організації суспільства ..	20
Бондаренко З.П. Підготовка майбутніх корекційних педагогів та практичних психологів до професійної діяльності	22
Бурмага Н.В. Дозвілєві практики студентської молоді в Інтернет-просторі ..	28
Воднік В.Д. Академічна мобільність як умова конкурентоспроможності випускника на ринку праці	30
Гиліон О.В. Якість вищої освіти та проблема залучення студентів до її оцінювання шляхом соціологічних опитувань	32
Городяненко В.Г. Социальная аномия как элемент системного кризиса	34
Горпинич Ю.С. Институализация процесса конструирования телесности и его проблематизация в студенческой среде	40
Грачевська Т.О. Академічна мобільність як форма інтернаціоналізації освіти	42
Гудзенко О.З. Інноваційний потенціал студентської молоді в умовах соціокультурних змін	44
Дегтяр Н.В. Дозвілля сучасної української сім'ї в умовах глобалізації	46
Демичева А.В. Участь молоді у міжнародному співробітництві міст: європейський досвід	50
Драпп І.О. Денежная культура современной украинской молодежи: социологический аспект анализа	51
Журавель Л.Р. Денежная культура студенческой молодежи: возможности социологического измерения	54
Заболотня Т.В. Організація студентського самоврядування на історичному факультеті Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара	55
Забродін С.І. Політико-ідеологічні цінності студентів: особливості вимірювання	57
Кавилін О.А. Трансформація політичної участі молоді в умовах глобалізації	60
Клімова Г.П. Формування єдиного простору вищої освіти в контексті Болонського процесу	61

Ковальська-Павелко І.М. Ретроспектива організації академічної мобільності (за матеріалами перших статутів українських університетів)	63
Ковальчук А.Є. Особливості концептуалізації категорії «майбутнє» в сучасному глобалізованому світі: формування покоління катастрофи	66
Колісник Л.О. Міжнародна академічна мобільність молодих вчених Дніпропетровщини: очікувані та реальні результати	68
Комых Н.Г. Предпочтения и особенности досуговых практик студентов первокурсников ДНУ им. О. Гончара	70
Короткова М.А. Академическая мобильность: автоэтнографическая рефлексия	72
Костикова О.В. Культурно-образовательные аспекты проблемы нравственного развития студентов в современном социуме	76
Кривошеїн В.В. Галузеві рамки кваліфікації з соціології: українські реалії та зарубіжний досвід	78
Кузнецова Н.Л. Модернізація системи навчання та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад Дніпропетровської області	82
Лазаренко В.І. Особливості комунікативної компетентності студентської молоді у полікультурному середовищі університету	86
Лобанова А.С. Соціологічні знання як чинник формування конструктивності мислення студентів вищих навчальних закладів	91
Лучина В.А. Привлечение студенческой молодёжи к участию в культурно-массовых мероприятиях (на примере исторического факультета ДНУ им. О. Гончара)	93
Макаренко В.А. Проблема навчальної мотивації студентів-гуманітаріїв у контексті екзистенціальної соціології	94
Марусик Ю.В. Міграційні настрої студентів Львова	96
Мир-Махоммад С.Р. Конструирование потребительских практик молодежи: советский опыт и современные реалии	98
Мітрова О.Р. Цінності індивідуалізму як фактор розвитку демократичного суспільства	104
Осетрова О.О. Щодо питання про взаємозв'язок сучасної університетської освіти та якості життя студентської молоді	106
Пасична В.Р. Теоретичні підходи до вивчення інформаційного простору	108
Перфільєва А.О. Участь студентів факультету суспільних наук і міжнародних відносин ДНУ в програмах академічних обмінів	112
Пірог Л.А. Особливості розвитку соціальної освіти як виду професійної діяльності соціальних працівників в Україні	115
Познанська К.В. Гастрономічні практики сучасної молоді	119
Поліщук І.О. Особливості політичної культури сучасної молоді	124
Прокопенко А.В. Громадянське суспільство в Україні: антиетатистський проект	126

П'ятковська О.Р. Аспірації щодо міжнародної академічної мобільності серед студентської молоді львівських ВНЗ	128
Радіонова В.А. Соціальна ідентичність студентської молоді: конструктивістський підхід у дослідженні	130
Скляренко К.О. Постмодерністські орієнтації простору повсякденності сучасної української молоді (на прикладі студентів ДНУ ім. О. Гончара)	132
Сокол М.А. Патріотизм як соціальне явище серед студентської молоді ДНУ у контексті сучасних соціально-політичних реалій	134
Сорокіна Л.М., Шеломовська О.М. Стан та перспективи формування міжкультурних компетенцій студентів у технічному ВНЗ	137
Ставченко С.В. Особливості формування компетентностей з антикризових технологій для спеціальностей соціально-гуманітарного спрямування	143
Требін М.П. Глобалізація вищої освіти: виклики для України	145
Уджмаджурідзе Г.Г. Політична участь як фактор самоідентифікації молоді у сучасному суспільстві	151
Ходус Е.В. Идентификационные практики молодежи: приоритет «волнующего и осязаемого» как глобальный тренд	156
Худа А.В. Студентське самоврядування як фактор соціалізації молоді	158
Шапошникова І.В. Професійна орієнтація як чинник диференціації соціальної діяльності молоді	160
Резолюція Другої міжнародної наукової відео-конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації»	163

**Вітальне слово
ректора Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара, професора М.В. Полякова**

Шановні учасники Другої наукової відео-конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації»!

Дозвольте привітати вас у стінах Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, який є визнаним лідером науки і освіти у Придніпровському регіоні. Не випадково, що саме наш університет ініціював проведення конференції, присвяченої висвітленню проблем підвищення якості життя студентів, обумовлених процесами глобалізації.

У Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара є значні напрацювання з проблематики різних аспектів студентського життя. Протягом останніх років в нашому університеті було успішно реалізовано низку таких наукових проектів, як: «Соціальний статус і особливості професійної соціалізації студентської молоді»; «Самосвідомість суб'єктів навчального процесу та вдосконалення освітніх технологій в умовах реформування вищої школи»; «Соціологічне забезпечення викладання соціологічних дисциплін з позицій нової парадигми вищої освіти»; «Модернізація методів навчання у вищій школі в умовах впровадження кредитно-модульної системи: соціологічний аспект аналізу», а також спільно з іншими науково-освітніми закладами проводилися такі дослідження: «Університетська автономія і студентське самоврядування в оцінках студентів ДНУ»; «Студент ХХІ століття. Соціальний портрет на фоні суспільних трансформацій»; «Євростудент – V». Зараз проводиться спільно з Харківським національним університетом імені В.Н. Каразіна опитування студентів і викладачів нашого університету і університету залізничного транспорту. В ДНУ щорічно проводяться (із залученням студентів-соціологів) соціологічні опитування студентської молоді, матеріали яких після опрацювання оприлюднюються та публікуються окремими брошурами. Так, тільки за останні 4 роки підготовлені 5 звітів соціологічних досліджень: «Якість життя студентів ДНУ», «Адаптація студентів-першокурсників до навчання в ДНУ», «Студенти ДНУ про інформаційне забезпечення навчального процесу», «Соціальні орієнтації студентів університету в умовах модернізації вищої школи», «Якість освіти в оцінках студентів ДНУ». Матеріали вищеназваних досліджень успішно використовуються в організації навчального процесу, при написанні навчальних посібників, наукових статей тощо.

Реалії сьогодення такі, що посилення взаємозалежності країн і народів, глобалізація всіх сторін життя стає однією з провідних тенденцій суспільного розвитку, зокрема в сфері вищої освіти. Проблема впливу глобалізації на студентську молодь є відносно новою, внутрішньо суперечливою і далеко не однозначною.

Актуальність теми сьогоденної конференції визначається також завданнями імплементації нового Закону «Про вищу освіту України» та обговоренням проекту «Концепції реформування вищої освіти України на 2015-2025 рр.», яке

відбувається у ці дні в нашому суспільстві. У цій залі зібрались учені, викладачі, управлінці, а також студенти та аспіранти, щоб всебічно обговорити важливі освітнянські проблеми, проаналізувати та спробувати відшукати шляхи їх вирішення. За допомогою спеціального обладнання в режимі веб-конференції в обговоренні візьмуть участь фахівці з Польщі, США, Франції, Чехії, Грузії, Казахстану, а також з Харкова, Львова, Дніпродзержинська, Херсона, Кривого Рогу та інших освітньо-наукових центрів України.

Нинішня ситуація в освіті вимагає колективного і, що важливо, комплексного, міждисциплінарного обговорення. Саме ці принципи були покладені в основу організації роботи даної конференції. Успішне вирішення проблем академічного і культурно-досугового життя студентів потребує об'єднання зусиль учених різних фахів і національних середовищ. Міждисциплінарний характер конференції сприятиме обміну досвідом українських фахівців із зарубіжними колегами з питань наукового дослідження студентів не тільки як реципієнтів впливу, але і як активних учасників процесів реформування вищої школи, глобалізації освіти та формування єдиного освітнього і наукового простору.

Сподіваюсь, що сьогоднішня конференція буде сприяти розширенню та поглибленню творчих зв'язків наших учених у справі як вивчення, так і вирішення тих важливих проблем вищої освіти, життя студентства, які будуть обговорюватися учасниками наукової дискусії.

Бажаю вам плідної праці на конференції та натхнення у науковій та практичній діяльності!

**Щиро ваш,
ректор Дніпропетровського
національного університету
імені Олеся Гончара**

М.В. Поляков

А.Н. Алєскєрова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Від бідності до заможності (From poverty to wealth)

Проблема бідності існувала і усвідомлювалась ще в стародавніх суспільствах і, на жаль, продовжує залишатися однією з найгостріших проблем сучасного людства. Бідність – соціальне становище, що характеризується відсутністю необхідних матеріальних засобів для того, щоб провадити «нормальне» (відповідно до норм прийнятих суспільством) життя, наприклад, неможливість прогодувати свою родину, дати освіту дітям чи забезпечити сім'ю якісним медичним обслуговуванням [1].

Матеріальне становище членів суспільства різнилося завжди упродовж суспільно-історичного розвитку людства. Так, молоді люди мають більше можливостей щодо підвищення свого добробуту, аніж люди похилого віку, сім'ї з дітьми витрачають більше, ніж бездітні, а фізично повноцінні люди можуть заробити більше, ніж інваліди; в економічно розвинених регіонах населення має більше можливостей для створення доходу, ніж у депресивних.

Є всі підстави стверджувати, що в Україні за останні роки відбулось наростання соціальної поляризації суспільних груп та класів, збільшення кількості бідного населення, гальмування процесу формування середнього класу. Парадокс полягає в тому, що за всіма ознаками – коли дивишся на фізичну чи політичну карту – Україна мала б бути державою з заможним населенням. Тому, що тут достатньо природних ресурсів, хороший клімат, роботящі люди. А натомість що маємо? Маємо найбагатших олігархів, та більшість людей, які відносяться до категорії бідних. Одна з основних причин цього, на наш погляд, брак правильних питань та правильних на них відповідей.

Основними напрямками політики подолання бідності в Україні має бути:

- Створення економічно-правових умов для збільшення доходів і зростання економічної активності працездатних громадян.

- Запобігання успадкованій бідності, яка здебільшого притаманна сільському населенню, шляхом створення мережі дорадчих служб (правова освіта), підтримки нових виробничих відносин, обумовлених зміною форм власності на землю, покращання соціальної інфраструктури у сільській місцевості.

- Підвищення ефективності системи соціальної підтримки уразливих груп населення шляхом реформування системи соціального захисту: посилення цільової орієнтації соціальних програм, удосконалення міжбюджетних відносин.

- Запровадження замість пільг адресної соціальної допомоги згідно з критерієм малозабезпеченості, розширення повноважень місцевих органів виконавчої влади, їх фінансових можливостей з відповідним перерозподілом відповідальності [2].

Необхідність одночасного вирішення двох завдань – подолання бідності й обмеження бюджетних витрат – зумовлює особливу роль адресної соціальної до-

помоги. Адресність потребує насамперед точної ідентифікації бідних, яка в принципі може досягатися кількома способами. Базою для ідентифікації є оцінка рівня доходів (чи споживання) окремих родин чи домогосподарств. Безумовною перевагою такого підходу є максимально точна спрямованість допомоги. Кажучи про ефективність надання соціальної допомоги, слід підкреслити два основні її прояви: максимальне охоплення всіх нужденних і мінімальне надання допомоги тим, хто її не потребує. При цьому йдеться не про порушення чинного законодавства і випадки невинуватого призначення допомоги (субсидії). За умов існування різноманітної системи підтримки доходів населення (неоднакових критеріїв надання різних видів допомоги та різних граничних значень доходу родини) важливо націлити її саме на бідні верстви суспільства.

Отже, роблячи висновок, можна вивести такі завдання подолання бідності, які передбачають втілення низки заходів для підвищення рівня життя бідного населення, усунення найбільш гострих проявів бідності та причин їх виникнення. Втім, не послаблюючи піклування про малозабезпечених, головні зусилля слід спрямовувати на створення умов для підвищення добробуту працюючого населення.

Соціальна політика країни повинна пов'язувати процес подолання бідності з підвищенням конкурентоспроможності економіки, технологічного рівня виробництва як основи зростання життєвого рівня працюючого населення та джерела підвищення рівня соціальної допомоги непрацюючому населенню. Усе це сприятиме розвитку внутрішнього ринку, зменшенню залежності економіки від мінливої зовнішньої кон'юнктури, а відтак – забезпеченню сталого зростання. Україна повинна перейти й до нового механізму нарахування прожиткового мінімуму та, відповідно, мінімальної заробітної плати, який би враховував потреби працюючих в утриманні своїх непрацездатних членів сім'ї. Боротьба з бідністю – довготривалий процес. Саме комплексна та послідовна державна соціальна політика дозволить розв'язати цю проблему якомога швидше та ефективніше.

Література:

1. Бідність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Бідність&oldid=14803257>.
2. Ціль 1: Подолання бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine2015.org.ua/tsill1>.

А.М. Антоненко, В.П. Ключев

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

**Компетентнісний центр як інструмент розвитку
освітнього менеджменту в ДНУ**

Компетентнісний центр ДНУ ім. О.Гончара створено в ході виконання спільного європейського проекту ТЕМПУС IV «Мережева взаємодія університетів-партнерів для реалізації багаторівневої системи підготовки та підвищення кваліфікації».

ліфікації фахівців в сфері освітнього менеджменту». Проект вирішував наступні задачі:

-інтеграція автономних систем підготовки та підвищення кваліфікації фахівців освітнього менеджменту;

-створення єдиних навчальних планів та освітніх програм для кожного ступеня багаторівневої системи професійної освіти;

-розробка концепції аспірантури, як третього освітнього рівня підготовки фахівців у сфері освітнього менеджменту.

Створення міжнародної мережі університетів-партнерів, яка забезпечує високу якість освіти за рахунок відкритого доступу студентів до найкращих навчальних ресурсів мережі.

Основні напрямки зовнішньої діяльності Компетентнісного центру:

Предметно-змістовна компетенція

-підвищення кваліфікації освітніх менеджерів;

-проведення навчальних семінарів з проблем освітнього менеджменту та розробка міжнародних освітніх програм;

Комунікативно-мережева компетенція:

-проведення відеоконференцій, відео містків та онлайн-семінарів в межах мережі університетів-партнерів;

-організація мережевої взаємодії для навчання студентів;

Рефлексивно-оціночна компетенція:

-експертна оцінка навчальних програм та дидактичних матеріалів з освітнього менеджменту;

Трансляційно-маркетингова компетенція:

-підготовка рекламно-інформаційних матеріалів про цілі проекту та хід його реалізації;

-розповсюдження результатів проекту та забезпечення їх спадкоємності;

-підготовка мультиплікаторів по проблемам освітнього менеджменту для регіону.

Напрямки внутрішньої діяльності:

Інформаційно-дидактична компетенція:

-навчання учасників міжнародних освітніх програм сучасним інформаційним технологіям;

-підвищення кваліфікації викладачів в галузі дистанційної та змішаної освіти;

Консультативно-інформаційна компетенція:

-консультування з питань розробки індивідуальних освітніх маршрутів в системі підготовки та підвищення кваліфікації з освітнього менеджменту;

-консультування та навчання викладачів вищої школи з питань реалізації принципів Болонської угоди;

Лінгво-методична компетенція:

-підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов з питань організації бі-

лінгвальних курсів;

-проведення мовних курсів для викладачів та аспірантів;

Рефлексивно-оціночна компетенція:

-проведення моніторингу (процесної евалюації) проектних заходів.

Компетентнісний центр ДНУ оснащений сучасним обладнанням: комп'ютери, мультимедійні засоби для створення та відображення аудіо-відео навчальних матеріалів, система для проведення відеоконференцій, інтерактивна дошка та інші. Це дозволяє створювати досконалі навчальні матеріали, обмінюватися лекціями провідних фахівців в режимі онлайн. Указані засоби використовуються в навчальному процесі магістрантів за спеціальностями «Управління навчальним закладом» та «Педагогіка вищої школи». Окрім того, слухачі мають доступ до дистанційних навчальних матеріалів, розміщених на платформі MOODLE.

Центр активно використовується для проведення нарад та інших заходів в режимі відеоконференції. Проводиться обмін лекціями з Вітебським державним університетом (Республіка Беларусь), Хмельницьким національним університетом (Україна) та іншими. В режимі онлайн, разом з Брестським державним університетом, була проведена міжнародна наукова конференція «Обчислювальні методи, моделі та освітні технології». Викладачі ДНУ на базі центру підвищують кваліфікацію у сфері використання інформаційних технологій в навчальному процесі. Плануються інші заходи, що сприяють розвитку сучасних підходів до розвитку освітнього менеджменту.

О.В. Бицюра

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

**Сучасна релігійність студентства у контексті якісної парадигми в соціології:
використання методики «sentence completion test»**

Релігія, як і релігійність сьогодні є об'єктом пильної уваги наукового суспільства. Досить довго терміни «релігія» та «релігійність» розглядалися у соціологічній науці нерозривно. Проте, поступово ситуація змінюється. Якщо релігія сьогодні розглядається як феномен, інтегрований у систему суспільства, то релігійність виступає як динамічний показник релігії, вона демонструє, яке саме релігія має вираження в конкретній соціальній системі. Сьогодні релігійність є одним із тих понять, через призму якого соціологія намагається зрозуміти ті численні зміни, що відбулися у духовному житті нашого суспільства [1].

Для розуміння релігійності пропонується велика кількість різноманітних концепцій. Ч. Глок, І. Яблоков, Л. Новікова та В. Півоварські пропонують розглядати релігійність через певний набір параметрів, що є загальними для всіх релігійних конфесій. І. Ламберт пропонує орієнтуватися на релігійні практики, О. Бреская – на релігійну соціалізацію, що є специфічною для кожного із суспільств [2]. Водночас, відбуваються спроби синтезу усіх поглядів та концепцій у єдину теорію. Зокрема, перші кроки у цьому напрямку зробив І. Лебедев, виділи-

вши три основні групи критеріїв релігійності – релігійна самоідентифікація, релігійні уявлення та релігійні практики [3].

Проте, виклики реальності Постмодерну зумовлюють необхідність нового погляду на феномен релігійності. Постмодерн – це соціальна реальність невизначеності, відносних істин, плюралістичних культур. Релігійність Постмодерну, або пострелігія, радикально відрізняється від традиційної релігійності. Центр пострелігії не сакральний і його взагалі не можна представити як центр – це сфера відчуттів і емоцій сучасного віруючого. Пострелігія відрізняється від інших мозаїк Постмодерну лише тим, що має справу з найбільш глибокими і сильними людськими почуттями – релігійними [4].

Конструювання власної релігійності індивідом, що заснована на його емоційних уподобаннях і переживаннях, вимагає нового, якісного підходу до розуміння релігійності. Новим методом, який може бути використаним для розуміння релігійності, виступає метод незакінчених речень. Метод «sentence completion test» відноситься до класу так званих проєктивних методик, розвиток яких відбувався в рамках психологічної науки. Принципова відмінність використання методів даного класу в соціології від психології полягає у тому, що з їх допомогою вивчаються феномени, що мають надіндивідуальний, соціальний характер. Тому при аналізі реакцій респондентів дослідник абстрагується від приватних проявів різних психологічних властивостей особистості, респондент сприймається як носій соціальної інформації про феномен, що нас цікавить [5].

Автором було проведено пілотажне дослідження на тему «Релігійність сучасного студентства: на прикладі м. Дніпропетровськ» за допомогою метода незакінчених речень. Ми змогли виявити «ідеальний тип» релігійної людини, та те, як самі респонденти, на їх думку, відповідають цьому типу. Релігійна людина «ідеального типу» в свідомості студентства – це людина, що загалом має лише позитивні риси. Респонденти зазначають у якості бажаних характеристик релігійної людини доброту, чесність, порядність та бажання допомагати іншим. Релігійна людина не може порушувати заповіді, має ходити до церкви, молитися, не може мати шкідливі звички або бути аморальною. Самоідентифікація релігійної людини має бути чітко визначеною і прямо корелювати із її релігійною конфесією.

Що стосується студентства Дніпропетровська, то воно в більшій мірі є нерелігійним, ніж релігійним. Для нього є характерним раціональне та прагматичне сприйняття навколишнього світу. Рівень релігійних знань та релігійна активність студентства є досить низькими, що свідчить про орієнтацію молоді на нерелігійні практики та цінності. Водночас, студентство зазначає, що для нього є характерними такі ж риси, як для релігійної людини – доброта, чесність, справедливість і т.д. Скоріше за все така ситуація пов'язана із тим, що позитивні риси релігійної людини глибоко укорінилися у систему моралі та громадську думку. Це образ позитивної людини, який є соціально бажаним. І хоча більша частина студентів не є релігійною, проте в їх житті присутня релігія – у якості певних традиційних практик або загальних знань. Вони сприймають релігію як елемент української куль-

тури – що визначає її скоріше як фактор становлення національної ідентичності [6].

Таким чином, ми можемо сказати, що сьогодні релігійність трансформується в результаті впливу процесів індивідуалізації, приватизації, урбанізації. Суспільство все більше раціоналізується і вибір релігійності стає елементом товару-пропозиції. Тому сьогодні у соціологічній науці відбувається перехід від розуміння релігійності як набору зовнішніх критеріїв до визнання релігійності як набору певних диспозицій та соціальних установок. Центральною категорією стає власне відчуття релігійності індивіда, його внутрішня установка та позиція. Релігійні практики та знання певних релігійних догматів продовжують бути важливим критерієм у розумінні релігійності. Але саме емоційна компонента релігійності стає головною в релігійному житті студентства Дніпропетровська. Методика незакінчених речень досить успішно підтвердила новітні тенденції релігійності. Отже, вона може бути інтегрована у якості методу дослідження релігійності в сучасній соціології релігії.

Література:

1. Филькина, А.В. Методология изучения современных религиозных феноменов: постановка проблемы [Текст] / А.В. Филькина // Вестн. Томского гос. пед. ун-та. – 2006. – № 12. – С. 111-115.
2. Бреская, О.Ю. Изучение религиозности: к необходимости интегрального подхода [Текст] / О.Ю. Бреская // Соц.-гуманит. знания. – 2011. – № 12. – С. 77-87.
3. Лебедев, С.Д. Религиозность: в поисках «рубикона» [Текст] / С.Д. Лебедев // Социол. журн. – 2005. – № 3. – С. 153-168.
4. Товбин, К.Н. Постмодернистическая религиозность в традиционалистической оценке [Электронный ресурс] / К.Н. Товбин // Знание. Понимание. Умение. – 2012. – № 5. – Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2012/5/Tovbin_Postmodern-Religionism/
5. Татарова, Г.Г. Логическая организация анализа данных, полученных методом неоконченных предложений [Текст] / Г.Г. Татарова, А.В. Бурлов // Социс. – 1999. – № 8. – С. 123-134.
6. Авторське дослідження «Релігійність сучасної студентської молоді: на прикладі м. Дніпропетровськ» (метод незакінчених речень, травень 2014 р., теоретична вибірка N=50).

О.О. Біліченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Феномен «залученого батьківства» очима студентів

Зміна сімейно-шлюбних стосунків все частіше примушує чоловіків і жінок адаптуватися до нових вимог життя, змінювати лінію поведінки, коригувати ціннісні установки і погляди. Як наслідок, відбувається модифікація та перерозподіл соціальних ролей [1].

Трансформації в сучасному суспільстві, пов'язані із перетвореннями гендерно-рольової ідентифікації, значно актуалізують дослідження батьківства як соціально-психологічного феномена. З'являються нові форми активності батьків, що призводить до переоцінки і уточнення суспільством батьківських функцій та

сприяє зростанню інтересу дослідників до вивчення батьківства.

Дослідженню батьківства як підсистеми біологічних і соціальних зв'язків між подружжям і дітьми першими приділили увагу такі зарубіжні вчені, як М. Мід, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р. Мертон, Е. Фромм, а серед пострадянських соціологів – О. Здравомислова і А. Тьомкіна. В межах теорії соціального конструктивізму батьківство вивчали Р. Ла-Росса і Дж. Плек. Соціальний конструктивізм передбачає аналіз «батьківських образів», з якими індивіди співвідносять себе у повсякденному житті, уявлень про батьківство у чоловіків, що належать до різних соціальних верств, етнічних груп, мають різну освіту [2, с. 42].

У ХХ ст. вимоги до чоловіків стали більш неузгодженими: з'явилися нові моделі «мужності», у яких одночасно присутні рішучість і лагідність, цілеспрямованість і гнучкість, виконання ролей лицаря і годувальника, відсутність шкідливих звичок і наявність явних ознак маскулінності.

У результаті глобальних трансформацій суспільства, таких як емансипація жінок, залучення їх у сферу оплачуваної праці, і, як наслідок, переосмислення чоловічої і жіночої ролі, ролі батька і матері, зміни соціального значення дитинства (з економічної цінності діти перетворилися на цінність емоційну) і посилення критики традиційних культурних ідеалів сім'ї та батьківства, виникла модель «залученого батьківства», яка посилила позиції в суспільній свідомості на рубежі ХХ – ХХІ ст. Згідно з даною позицією батько повинен бути не тільки захисником і добувачем, але і розуміти жінок і дітей, бути чуйним у стосунках та уважним у деталях), тобто в категоріях Парсонса все більше виконувати не тільки інструментальну, а й експресивну роль [3, с. 30].

Головна відмінність моделі «залученого батьківства» від інших моделей (наприклад, від моделі «батько-годувальник») полягає в тому, що вона наказує чоловікові брати активну участь в процесі щоденного побутового догляду за дитиною і турботи про неї. Тут особа молодого батька перевизначається в феміністському ключі, її основні характеристики – це постійна увага до потреб дитини як унікальної і значимої особистості, готовність негайно відреагувати на запит дитини.

Залучений батько характеризується тим, що бере на себе частину відповідальності за дітей, виховує, «якісно» проводить з ними час (гуляє, грає) і активно взаємодіє з дітьми на постійній основі незалежно від статі дитини. Він допомагає дружині готуватися до пологів, присутній при народженні дітей. Крім того, залучений батько розділяє з дружиною тягар домашніх обов'язків, так як визнає і поважає її потреби в особистому просторі і часі. В рамках даної моделі соціальним критерієм успішності чоловіка в ролі батька є ступінь і характер його участі в житті дитини: «хороший» батько має бути максимально залучений в життя своїх дітей.

Для сучасного українського суспільства характерне співіснування егалітарних і традиціоналістських тенденцій у гендерних відносинах: з одного боку, спостерігається поява нових інтерпретацій і практик, а з іншого – посилення тради-

ційних зразків маскулінності і батьківства. Концепція «залученого батьківства» поступово отримує суспільне визнання та підтримку, особливо серед молодих татусів (в тому числі й студентів), які більш соціально мобільні та швидше адаптуються до трансформаційних змін у суспільстві.

Література:

1. Алексеева, А.В. Трансформация семейных ролей мужчины и женщины в современном украинском обществе: Первая научно-практическая интернет-конференция «Психология и семья» [Электронный ресурс] / А.В. Алексеева. – Режим доступа: <http://psychology.rsuh.ru/328.html?setLang=en>.

2. Звонарёва, А.Е. Теоретико-методологические подходы к изучению отцовства [Текст] / А.Е. Звонарева // Вестн. ННГУ. – 2010. – № 3. – С. 42.

3. Клецина, И.С. Отцовство в аналитических подходах к изучению маскулинности [Текст] / И.С. Клецина // Женщина в российском обществе. – 2009. – № 3. – С. 29-41.

К.Ю. Богомаз, І.І. Мачуліна

Дніпродзержинський державний технічний університет, Україна

Сучасні тенденції розвитку репетиторства на ринку освітніх послуг

У сучасному суспільстві освіта стала однією з найважливіших сфер людської діяльності. Від її направленості і ефективності сьогодні багато в чому залежать перспективи розвитку людства. Це пов'язано з інструменталізацією освіти як цінності, а отже, з тими можливостями, які вона надає для жизнедіяльності як окремої особистості так і суспільства в цілому.

Враховуючи вищезазначене, сьогодні у соціальну практику сучасного життя активно входить репетиторство, яке тісно пов'язується з якістю освіти. І хоча відвідування учнями занять приватних учителів є настільки давнім, як і система масової освіти, за сучасних умов цей соціальний феномен по-новому виявляється у суспільстві та сприймається ним. Репетиторство набуває нових форм, масштабів, соціальних функцій.

Треба зазначити, що проблема репетиторства є досить новою у науковому дискурсі. Тому робіт присвячених цій проблемі не досить багато. Разом з тим, в цьому напрямі треба відмітити напрацювання Т. Балакіна, С.А. Щудло, О.А. Марущенко, М.Брэй, О. Хлопова, Н. Крилова та ін.

На жаль, ми не знаходимо у науковій літературі чіткого визначення поняття «репетитор». Виходячи з тлумачення «репетитор» (від лат. –той, хто повторює) як особи, яка надає приватні освітні послуги, пропонуємо розглядати репетиторство як особливу соціальну практику надання приватних (найчастіше індивідуальних) освітніх послуг репетиторами (приватними вчителями) та одержання учнями додаткових знань [1].

Сучасний репетитор – це викладач, який дає додаткові, приватні уроки. Є репетитори різного рівня: репетитори-студенти, репетитори-аспіранти, викладачі ВНЗ. Раніше до додаткових уроків звертались батьки школярів, які мали погані

оцінки. Проте зараз все більшою популярністю репетитори користуються і у відмінників. Вони допомагають готуватися до олімпіад, до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

Виходячи з прийнятої та загально визнаної міжнародними організаціями структури освіти, яка охоплює формальний, неформальний та інформальний сектори освіти, репетиторство можемо віднести до неформальної складової освіти. Так, в освітніх документах йдеться про те, що «неформальна освіта зазвичай не супроводжується видачею документа, здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях, клубах та гуртках, а також під час індивідуальних занять з репетитором чи тренером». Часто про сферу репетиторства ведуть мову як про «тіньовий сектор освіти».

В цілому, у науковому дискурсі, принаймні останніх років, навколо репетиторства існують контраверсійні позиції. З одного боку, репетиторство характеризує інституційну неспроможність школи. Одні дослідники констатують, що репетиторство є поразкою держави, яка відповідає за освіту, і серйозною проблемою суспільства, оскільки нищить основи ліберальної демократії. Лунають думки про те, що репетиторство є складним явищем, яке не може бути однозначно оціненим: насамперед, до його переваг можна віднести підвищення результатів навчання, водночас воно має і низку негативних наслідків – педагогічних, соціальних, етичних, економічних. З позицій державних структур у галузі освіти репетиторство найчастіше розглядається в економічній площині як специфічний ринок тіньових освітніх послуг та одержання недекларованих та неоподаткованих доходів

Поширення цього феномену можна пов'язати з різними чинниками. На нашу думку, насамперед на розширення масштабів репетиторства вплинуло вторгнення ринкових відносин у сферу освіти, іншими словами – формування ринку освітніх послуг. В Україні цей процес активізувався з часу отримання нею незалежності. Формування нового суспільно-політичного та економічного укладу в державі започаткувало і глибинні реформи у системі освіти. Втілення принципів демократизації освіти зумовило реорганізацію системи навчальних закладів та децентралізацію управління, формування приватного сектору освіти, наближення вітчизняних освітніх стандартів до європейських норм з метою освітньої євроінтеграції тощо. З одного боку, вплив «суспільства знань» все більше актуалізує роль освіти і знань, що вимагає від держави забезпечення пріоритетності сфери освіти, підвищення її рівня та якості, а з іншого – прояви кризи в українському суспільстві, недофінансування освіти, гальмують ці процеси, ускладнюють гармонізацію вітчизняної та європейської освіти, що негативно позначається на її якості. У таких умовах індикатором дизфункцій системи формальної освіти та водночас стратегію подолання її наявних недоліків постає швидке зростання ринку послуг репетиторів – приватних вчителів. Інтенсивність звернення до репетиторів особливо зростає у зв'язку з реформуванням системи вступу до ВНЗ, впровадженням зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО).

Для більш ґрунтового аналізу, розглянемо одне з досліджень, яке розкри-

ває поширення репетиторських послуг серед молоді, які вступають до вищих навчальних закладів. Дослідження, здійснювалося Інститутом соціальної та політичної психології України у 2010 році за квотною вибіркою, що репрезентує студентську молодь п'яти найбільших «університетських» міст України: Донецька, Києва, Львова, Одеси, Харкова. Один з блоків анкети стосувався проблеми підготовки до вступу у ВНЗ. За результатами дослідження понад половини респондентів (53,8%) готувалися до вступу самостійно. Разом з тим, порівняно з 2006 роком зросла частка тих, хто готувався до вступу з допомогою репетиторів. Більше того, результати цього ж дослідження вказують на те, що саме репетиторство студенти вважають найбільш ефективною формою підготовки до вступу [2] (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Які форми підготовки до вступу у ВНЗ використовували особисто Ви?

Форми підготовки	Жовтень 2006 (%)	Березень 2010 (%)
Готувався до вступу самостійно	48,5	53,8
Готувався до вступу з допомогою репетиторів	47,4	66,9
Відвідував підготовчі курси для абітурієнтів при ВНЗ	32,5	21,3
Інше	2,1	2,1

У цілому, феномен приватного репетиторства носить міжнародний характер і, як свідчать дослідження, у багатьох країнах світу має виражену тенденцію до розширення. Наприклад, міжнародне українсько-польське соціологічне дослідження проведене у грудні 2012 – березні 2013 рр. українськими та польськими соціологами підтверджує це. Так, до репетиторів на час проведення опитування зверталось 62% випускників досліджуваних навчальних закладів Польщі та 69% – України. Основним мотивом звернення до репетиторства є бажання отримати вищі результати із ЗНО, що відкриє шлях до вступу, бажану спеціальність вибраного вищого навчального закладу. Більш критично оцінюють свої шкільні знання польські учні: дещо більше 16% з них серед причин звернення до репетиторства відзначав «несистематичне навчання та прогалини у знаннях» [1] (див. табл. 2).

Таблиця 2 – Чинники звернення до репетиторства серед випускників шкіл України та Польщі

Чинники	Україна (%)	Польща (%)
Отримання кращих результатів зі ЗНО (матури)	72,4	66,5
Вступ до бажаного ВНЗ	15,3	6,9
Несистематичне навчання у школі, прогалини в знаннях	1,6	16,1
Бажання знати більше, аніж навчає школа	5,2	2,1
За рекомендацією учителів	1,1	0,8
Наполягання батьків	1,6	0,5
Більшість знайомих займаються з репетиторами	0,2	0,3
Вчителі недостатньо дали знань	0,6	1,5
Інше	2,0	5,3

Результати проведеного опитування дають підставу стверджувати про значну популярність репетиторства як серед української, так і серед польської молоді.

Соціологічне дослідження, яке було проведене серед студентів Дніпродзержинського державного технічного університету (N=268) у березні 2015 року за квотною вибіркою, підтверджує ці дані. Так, 56,4% студентів звертались до репетиторських послуг. Основним мотивом, який спонукав респондентів звернутися до послуг репетиторів був мотив пов'язаний з отриманням кращих результатів із ЗНО та вступ до бажаного ВНЗ (68,4%). Серед інших значущих мотивів є бажання покращити свої оцінки в школі та бажання знати більше, аніж навчає школа.

Види і форми репетиторства визначаються кількісним співвідношенням «викладач-учень», місцем проведення заняття, способом комунікації між учасниками процесу навчання. Серед видів репетиторства можна виокремити такі як, віртуальне репетиторство або Інтернет-репетиторство [3], групове репетиторство та індивідуальне. З моменту появи репетиторства і по сьогоднішній день найбільш поширеним на вітчизняному ринку таких послуг є очне індивідуальне заняття (або за місцем проживання учня, або за місцем проживання / роботи педагога), що якраз і підкреслює головну перевагу «приватного викладання» – індивідуальний підхід до кожного учня з урахуванням його особових потреб, можливостей і здібностей.

На основі аналізу репетиторства, виокремимо ключові причини широкого поширення цього явища:

1. Девальвація шкільної освіти і якості викладання. Недофінансування і відсутність дієвих реформ – ось головні причини, що привели в занепад систему шкільної освіти в 90-х роках минулого століття. Як наслідок – застаріла матеріально-технічна база освітніх установ, що гальмує впровадження в учбовий процес ефективних інновацій, послаблення державного контролю за освітою, лжеваріативність змісту освіти, невідповідні сучасним вимогам методи роботи з дітьми і – ймовірно, найосновніше – незадовільне соціально-економічне положення учителів, внаслідок чого з державної шкільної освіти стався відтік кращих педагогічних кадрів, втратив мотивацію до роботи і віру в професію.

2. Посилення розриву між вимогами, що пред'являються до абітурієнтів ВНЗ, і знаннями випускників шкіл. Подібний розрив існував завжди, і у світовій освітній практиці сприймається як цілком нормальне явище: якщо школа має бути загальноосвітньою, то сама природа вищої освіти припускає «на вході» у ВНЗ дію принципу конкуренції. Проте якщо в радянський період розвитку вітчизняної освіти вищезгаданий розрив цілком можна було здолати без спеціальної додаткової підготовки (репетиторів найчастіше наймали для того, щоб «підтягнути» шкільних «хорошистів» до вимог престижних ВНЗ і спеціальностей, тоді як найбільш успішні випускники вступали до вузу і без такого роду допомоги), а школа була цілком самодостатнім освітнім ступенем, то тепер вона сприймається лише в якості неминучої для вступу до вузу ланки, при цьому, на жаль, не здатного довести до заповітного університетського порогу без поглибленого додаткового заняття.

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), якраз і покликане нівелювати розрив між вимогами ВНЗ і рівнем підготовки випускників шкіл, зі своїм завданням впоралося лише частково, оголивши нову проблему – невідповідність шкільних знань тепер вже вимогам самого зовнішнього оцінювання. Ринок послуг репетиторства миттєво переорієнтовувався на підготовку школярів до ЗНО.

3. Становлення ринку освітніх послуг і ринку робочої сили як «просторів високої конкуренції». Диверсифікація мережі освітніх установ, і в першу чергу, поява на ринку послуг гімназій, ліцеїв, а також елітних і приватних навчальних закладів, докорінно перетворила традиційну для шкільної освіти систему підготовки, що привело, з одного боку, до ще більшої диференціації рівня знань учнів, до поляризації шансів випускників «звичайних» і престижних шкіл, а з іншого боку, істотно підняв «планку» вченості, наповнив освітній простір «духом конкурентної боротьби», позначивши не лише високий орієнтир, але і потенційну можливість для поліпшення освітньої компетенції. В умовах, коли установи високорівневої освіти для більшості є недоступними, репетиторство залишилося чи не єдиною можливістю підвищити власну конкурентоздатність на різних освітніх східцях і ринку праці, де конкуренція з року в рік стає усе більш жорсткою.

4. Зростаючий попит на «приватне викладання» з боку забезпечених батьків. За останні роки істотно зросло число сімей, які зацікавлені в тому, щоб дати дітям якісну освіту (вважаючи її важливим каналом вертикальної мобільності) і готові вкладати кошти, у тому числі, в наймання репетитора.

5. Збільшений психологічний тиск на споживачів освітніх послуг. Психологічні труднощі, дискомфорт особливо відзначаються у дітей при переході від одного освітнього ступеня до іншого (дитячий сад – школа, початкова школа – середня школа, старша школа – ВНЗ). Недивно, що послуги репетитора найчастіше затребувані саме в таких «точках переходу»: в результаті співпраці «клієнти» отримують не лише додаткову підготовку, але і психологічну упевненість у своїх силах.

6. Підготовчі курси при вищих навчальних закладах вже не дають можливість пільгового вступу навіть кращим своїм випускникам. А тому популярність цього виду довузівської підготовки знизилася, що, відповідно, викликало збільшення попиту на послуги репетиторства, вартість яких хоч і вища, але тут на висоті і відповідальність педагога за результати роботи і якість навчання.

7. Ліквідація безкоштовних мовних курсів, гуртків в різних установах неформальної освіти. Оскільки, разом з математикою, саме мови (іноземні і українська) є найбільш затребуваними серед споживачів послуг репетиторства, очевидно, що певну частку цього ринку «покривала» якраз додаткова мовна підготовка у сфері неформальної освіти [4, с. 28-34].

Отже, в останні роки «приватне викладання» набуло по-справжньому масового характеру, фактично перетворившись з тіньового супутника формальної системи освіти в її прямого конкурента. Рідкісна освітня траєкторія навіть в міру амбітного школяра обходиться сьогодні без подібної, абсолютно унікальної за своєю

суттю, допомозі, яка виявляється, з одного боку, як би поза формальною освітньою системою, а з іншої – все ж її безпосередніми учасниками. В той же час, незважаючи на свою збільшену соціальну значущість, репетиторство досі залишається одним з самих маловивчених явищ, причиною чого є його «тіньовий» характер. Отже, зростання масштабів і урізноманітнення форм надання освітніх послуг приватними вчителями вимагає більш глибокого наукового осмислення феномену репетиторства з боку соціогуманітарних наук.

Література:

1. Щудло, С.А. Репетиторство в Україні та Польщі: навіщо потрібні додаткові знання [Текст] / С.А. Щудло, П. Длугош // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наук. праць.* – Харків: Вид-во ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2013. – Вип. 19. – С. 427-431.
2. Жадан, І.В. Науковий звіт за проектом «Вступна компанія 2009 року очима студентів» [Електронний ресурс] / І.В. Жадан; Ін-т соц. та політ. психології НАПНУ України. – К., 2010. – 87 с. – Режим доступу: http://ispp.org.ua/bibl_6.htm.
3. Хлопова, О.В. Інтернет-репетиторство [Електронний ресурс] / О.В. Хлопова // *Современная наука: Актуальные пробл. теории и практики. Сер. Гуманит. науки.* – 2011. – Вип. № 4. – Режим доступу: <http://www.vipstd.ru/nauteh/index.php/en/--gn04-11/298-a>.
4. Марущенко, О.А. Інституціоналізація репетиторства в сучасній Україні [Текст] / О.А. Марущенко // *Вісн. Міжнар. слов'янського ун-ту.* – Харків, 2009. – Т. 12, № 1. – С. 28-34.

В.А. Бойко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна **Формативні характеристики поколінної організації суспільства**

У просторово-часовому континуумі нового тисячоліття актуалізується необхідність осмислення культурно-історичних закономірностей і випадковостей коеволюційних процесів у системі «індивід – суспільство». Стає можливим з позиції нелінійності досягти динаміку соціокультурних процесів в поколінній структурі суспільства, прогнозувати способи культурної репрезентації молоді крізь призму синергійності.

Очевидна потреба в усвідомленні діаметрально протилежних конструктивних і деструктивних, творчих і репродуктивних, традиційних і новаторських явищ, які співіснують в повсякденному житті та визначають динамізм розвитку молодіжних поколінних союзів. Своєчасність аналізованої теми пов'язана з характеристиками сучасного суспільства, в якому інформаційні технології стають найважливішою складовою життєдіяльності індивіда, відбуваються інноваційні зміни у всіх сферах людського життя, спостерігається прискорення еволюційних процесів і посилення уваги до підвищення інтенсивності в міжпоколінній динаміці.

У цьому контексті правомірним є припущення, що в сучасних умовах відбувається скорочення термінів для появи нових поколінних утворень.

При розгляді такого критерію як ритм оновлення, поступово слід переходити від темпу в 30 років, на якому наголошували Альбер Тібодє і Ортега-і-Гассет, до 15 років (Іва Ренуара), і до 10 років (Анрі Пейра і Франсуа Мантре).

Якщо брати за основу виділення конкретну подію, тоді відразу слід розрізняти між подією, яку безпосередньо було пережито і подією, яку було вибрано, подією що формує і подією визначає. До того ж всяка подія стосується багатьох поколінь відразу, і чим вона більш масова, тим важче виділити групи, які нею відмічені. І тоді доведеться виділяти, якщо слідувати Іву Ренуару, 4 типи поколених реакцій на подію: реакцію байдужих людей похилого віку і нетямущих дітей, а між ними – володарів влади над цією подією і тих, хто її у них оспорує.

Думка про те, що кожне покоління несе на собі зримі відбитки соціальних і політичних подій епохи своєї юності, не є новою і найчастіше асоціюється з ім'ям К. Мангейма. Хоча він і не дав чіткого визначення поняттю «покоління» («генерація»), але підкреслював, що його треба відносити швидше до соціальної, ніж до біологічної сфери [1].

Там, де новоутворення не мають постійний характер, а зміни відбуваються повільно (приклад – традиційні культурні моделі), відмінних один від одного поколінь може і не утворитися. Лише там, де ми здатні чітко і однозначно маркірувати когорту в термінах її соціально-історичної свідомості, слід говорити про дійсну поколінну організацію суспільства.

Процес формування покоління як чогось унікального і самобутнього тягнеться декілька років. Характер покоління, сформований подіями, що відбувалися за часів свідомого дитинства та юності, робить вирішальний вплив на все подальше доросле життя людей.

Події і зміни, які в максимальній мірі запам'ятовуються, відбуваються за часів юності або ранньої дорослості представників даної когорти. Вони визначаються як «молодість». Можна виділити принаймні три види аргументів, які вказують на цей період як на критичний у формуванні генерації.

Перший і найбільш очевидний полягає в тому, що люди зазвичай не здатні пригадати як найважливіші ті події, які відбувалися до початку їх життя. На це вказували Мангейм в 1928 р., Халбватч в 1950 р., який чітко розводив автобіографічну і історичну пам'ять: перша багатше і більш значима для особи.

Друге міркування: школярі отримують лише поверхневу інформацію про політичний світ поза своєю сім'єю або особистими контактами. Мабуть, обізнаність про крупні політичні події не виявляється в період, передуючий ранній юності.

По-третє. Більшість людей не згадують як найважливіші ті події, які сталися пізніше за їх первинний період дорослості. Згідно з Левісом, історичні події юності розривають екзистенціальну тканину нашого існування на цьому світі, тому залишають незабутнє враження. Проте можливо стверджувати, що значущість подій різна для різних вікових когорт. Причина, за К. Мангеймом, полягає в тому, що старша генерація інтерпретує події в термінах сталого погляду на світ. Моло-

дші, щоб пережити подію особисто, повинні інтерпретувати його в термінах того світу, в якому вони провели свою юність. Тому в цьому контексті цікаві не лише колективні спогади про події, але також їх інтерпретаційний зміст як можливий чинник диференціації поколінь [2, с. 59].

Накопичені впродовж десятиліть соціологічні і статистичні дані про вікові когорти стали емпіричною базою для побудови патернів поколінь як в західному і радянському суспільствах. Мається на увазі комплекс характеристик на системному (склад, загальна культура, організації) і індивідуальному рівні (біографічні характеристики, ціннісні орієнтації, поведінкові зразки). А враховуючи сучасні характеристики, можливо говорити про новітні патерни поколінь.

Література:

1. Семенова, В.В. Социальная динамика поколений: проблема и реальность [Текст] / В.В. Семенова. – М.: РОССПЭН, 2009. – 271 с.
2. Скотт, Ж. Коллективная память поколений [Текст] / Ж. Скотт, Г. Шуман // Социс. – 1992. – № 2. – С. 47-60.

З.П. Бондаренко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Підготовка майбутніх корекційних педагогів та практичних психологів до професійної діяльності

Сучасна державна політика у сфері вищої освіти спрямована на забезпечення потреб суспільства у конкурентоспроможних фахівцях на міжнародному ринку праці. Сьогодні в Україні гостро відчувається нестача кваліфікованих спеціалістів, здатних швидко орієнтуватися в нових умовах, бути лідерами та успішними інноваційними менеджерами у професійних колективах.

Однією з найважливіших особливостей вищої освіти, окрім зростання значення компетентності майбутнього фахівця, є створення повноцінних умов для його активної самореалізації. Важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, компетентним у своїй галузі, а й, передусім, бути творчою, харизматичною особистістю, здатною прагнути до самовдосконалення, духовного збагачення, до розвитку таких професійно-особистісних якостей, які б допомогли сформулювати оптимальну модель навчання дорослих, використання інноваційних технологій у роботі з колективом тощо. Компетентний і творчий фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, які необхідні для його плідної професійної діяльності, а й успішно реалізує їх у своїй роботі, завжди рухається вперед до ідеалу можливого вдосконалення, та виходить за межі своєї дисципліни; вважає свою професію великою цінністю. У наш час потреба в підготовці фахівців, які б відповідали міжнародному рівню конкурентоздатності, є найголовнішим напрямом діяльності кожного педагогічного колективу. Набуті знання, уміння, навички у вищій школі допомагають фахівцеві ефективно вирішувати завдання, які стосуються його професійної діяльності та

громадянського волевиявлення. Цій проблемі присвячували свої дослідження О.В. Безпалько, І.Д. Бех, Г.В. Локарева, Л.М. Завацька, І.Д. Зверева, І.А. Зимня, В.Г. Кремінь, Л.І. Міщик, С.Ю. Пащенко, В.А. Поліщук, О.В. Пономаренко, С.Я. Харченко, К.С. Шендеровський та інші.

Сьогодні особлива роль належить формуванню професійних та особистісних якостей студентів, лідерів молодіжних об'єднань, майбутніх психологів і педагогів, які зможуть кваліфіковано навчити інтерактивній взаємодії у колективі, відчуттю психологічного, соціального й суб'єктивного благополуччя (Е.Л. Носенко, 2012) кожного працівника професійної громади тощо. З огляду на це викладачі вищої школи прагнуть навчити майбутніх фахівців психології ефективного спілкування, моделюванню та прогнозуванню ситуацій успіху, використанню у груповій роботі ідей біхевіоризму, теорії соціального обміну тощо як у навчальній, так і позанавчальній діяльності. Погоджуємося з дослідницею Л.М. Завацькою, що найбільш важливим результатом групової роботи є перетворення внутрішнього світу її учасників, а перевагами цієї роботи перед індивідуальною є отримання «додаткового продукту» за рахунок досягнення і використання, так званого, синергетичного ефекту: результат групової роботи перевищує просто суму результатів роботи її окремих членів, учасники відчують себе комфортно, впевнено, їх активність підвищується, і тоді відбувається якісний стрибок результативності [2, с. 42]. У цьому мають відіграти помітну роль особистісний та гендерний підходи в організації навчально-виховного процесу. Поняття «підхід» у загальному розумінні означає певну сукупність різноманітних способів та прийомів, які впливають певним чином на будь-кого. Звернімося до розгляду окремих трактувань поняття «підходу» у соціальній педагогіці. Так, підхід особистісний полягає у ставленні до людини як до конкретної, самосвідомої особистості, з урахуванням її індивідуальних особливостей і можливостей, активності у процесі самовдосконалення. У особистісно-соціально-діяльнісному розумінні поняття «підхід» трактується як комплексне дослідження соціально-педагогічної проблеми та її розв'язання, з урахуванням індивідуальності об'єкта, її прояву у діяльності, впливу на неї факторів середовища життєдіяльності і потреб середовища майбутньої самореалізації (навчання, професійної діяльності тощо) [6, с. 210-211]. Загальною ідеєю гендерного підходу є підхід, який передбачає визначення однаковості чи відмінності чоловіків і жінок у соціальних ролях, способі життя, моделях поведінки, намірах і прагненнях, нормах і очікуваннях тощо, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних сферах життєдіяльності [3, с. 23].

Виважимо й те, що тривалий період у системі вітчизняної освіти панував підхід, який ґрунтувався на передачі майбутньому фахівцеві лише відповідних знань з певної предметної галузі, а його уміння, здібності та навички, певні гендерні характеристики не висувалися на перше місце. Сьогодні ситуація змінилася. Безумовно, конкретні предметні знання не можна виключати зовсім з освіти майбутнього фахівця, але головною метою освіти, як зазначається у державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», є виховання всебічно розвине-

ної та обдарованої особистості, забезпечення можливостей для її постійного духовного та культурного самовдосконалення. На наш погляд, це може бути здійсненим завдяки створенню умов успішної самореалізації особистості та при урахуванні гендерного підходу. Отже, у гендерному підході віддзеркалюється те, що у статі обумовлено культурою, соціальною практикою, соціально-рольовим статусом, який визначає соціальні можливості чоловіка чи жінки у різних сферах життєдіяльності [3, с. 23].

Теоретичні та емпіричні дослідження процесу формування духовного й творчого потенціалу студентів, майбутніх фахівців практичної сфери діяльності, їх активній соціалізації, показують, що оптимальним у процесі успішного здобуття освіти є використання *методів самовиховання*, які спрямовуються на формування конкретних якостей особистості, сприяють їй стати визнаною суспільством і колективом ровесників чи наставників. До їх застосування спонукають зовнішні (соціальні, суспільно-політичні, особистісні) і внутрішні (матеріальні, духовні потреби, інтереси) фактори. Ми спиралась на точку зору А.А. Марушкевича [4, с. 47-53], що серед методів самовиховання студентської молоді є найоптимальніші: орієнтація на приклад із життя, участь у добродійній діяльності, гартування волі, аналіз ідеальних явищ, усвідомлена жертвовність тощо. *Орієнтація на приклад із життя* сприяє вдосконаленню своїх якостей через порівняння їх з якостями іншої людини, її суспільною активністю, професійною успішністю, сімейним благополуччям тощо. *Участь у добродійній діяльності* додає людині впевненості у собі і своїх вчинках, організовує і вдосконалює особистість. *Гартування волі* уможливорює вироблення стійких рис характеру, здійснення переконливих вчинків, допомагає професійному росту тощо. *Аналіз ідеальних явищ* орієнтує на шляхетну поведінку, дотримання норм етикету, своєрідного стилю життя. *Усвідомлена жертвовність* є проявом поступливості, сили волі, без якої неможливо перебороти у собі бажання триматись на певному рівні і не ризикувати задля добра когось. Реалізація методів виховання здійснюється через *засоби*, які усвідомлюємо як «той вид діяльності, явище чи предмет, які можуть впливати на особистість у певному напрямку» [4, с. 47].

Отже, використання методів самовиховання на практиці, й особливо методу участі добродійній або волонтерській роботі, є одним із важливих завдань самореалізації студентів та діяльності викладачів вищої школи. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара має такий досвід організації оптимальної моделі волонтерської роботи в умовах ВНЗ, де створено Центр соціальних ініціатив і волонтерства – структуроване громадське об'єднання зі своїм положенням, програмою та напрямами діяльності [5, с. 227-238, 276-285].

Метою діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерства було визначено організацію волонтерської роботи майбутніх фахівців освітньої сфери в умовах ВНЗ, їх підготовку до здійснення професійних функцій шляхом залучення до добродійної діяльності, підтримку та розвиток соціальних ініціатив. Ця мета детермінувала формулювання основних завдань, визначення пріоритетних напрямів ді-

яльності. Основним змістом діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерств стало: сприяння розвитку волонтерської роботи в ДНУ імені Олеся Гончара, спрямованої на формування у студентів інтересу до добровільної діяльності, та її організаційно-методичне забезпечення; створення сприятливих умов для гармонійного розвитку студентської молоді, задоволення потреб у добровільному виборі напрямів волонтерської роботи, активної участі в наданні соціальних послуг шляхом залучення ресурсів університету; сприяння академічним групам, студентським радам факультетів, окремим студентам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проектів; участь у розробці інноваційних соціально-педагогічних технологій у галузі соціальних ініціатив і виховання та їх впровадження в систему позааудиторної роботи студентської молоді; встановлення зв'язків із соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді, інтеграція в міжвузівську систему соціальної роботи з молоддю; сприяння успішній соціалізації та розвитку здібностей, інтересів, нахилів студентів в умовах позааудиторної роботи через розробку освітніх і виховних програм, через безпосередню волонтерську роботу студентів університету; координація наукових досліджень на факультетах університету щодо розробки нових соціально-педагогічних технологій та впровадження їх у навчально-виховний процес закладів освіти (дитячі будинки, притулки, центр реабілітації неповнолітніх); організація факультетських тематичних конкурсів на кращу розробку соціально значущих ініціатив і проектів, волонтерської роботи; підбір психодіагностичних та корекційно-розвивальних методик щодо надання психолого-педагогічної допомоги дітям, котрі залишилися без батьківської опіки, дітям з вадами фізичного і психічного розвитку; залучення, відбір та навчання студентської молоді у школі волонтерів, проведення тематичних семінарів, тренінгів, семінарів-тренінгів для волонтерів у галузі новітніх педагогічних, соціально-педагогічних технологій; організація практичної діяльності волонтерів у закладах інтернатного типу, дитбудинках та притулках міста; надання різних видів послуг – соціально-педагогічних, психологічних, інформаційних, реабілітаційних, юридичних, дозвіллевих, освітніх, – вихованцям дитячих будинків № 1, притулку «Барвінок», дитбудинку для дітей з особливими потребами, центру соціально-психологічної реабілітації дітей; здійснення супервізії та моніторингу волонтерської роботи; створення міжвузівського центру волонтерства [4, с. 50-59; 7, с. 227-238].

Основними напрямками діяльності центру волонтерства стали: підготовка студентів до професійної діяльності у процесі навчання (аудиторна робота), вплив якого залежить від реалізації його можливостей, що втілюються у змісті, організації та методах навчання, особистості викладача; реалізація особистісних і професійних якостей, знань та вмінь студентів, їх професійне зростання, що сприяє розширенню кола своїх інтересів, професійному й особистісному самоутвердженню, у позааудиторній роботі (наукове товариство, навчання у школі волонтерів, діяльність тренерської студії тощо); здійснення професійних функцій у ході безпосередньої участі студентів у позанавчальній волонтерській роботі шляхом на-

дання соціальних послуг тим, хто цього потребує. За останній період додався ще один напрям – це соціально-психолого-педагогічний та волонтерський супровід членів родин з числа переселенців зі східних областей, родин загиблих воїнів у АТО, школярів та студентів із тимчасово окупованих територій, які навчаються у навчальних закладах міста; матеріальна допомога мешканцям Донбасу та воїнам у зоні АТО. Підтримка цього напрямку діяльності відчутна з боку ректорату університету, ради студентів та деканатів факультетів.

Погоджуємося, що місія національного класичного університету спрямована на забезпечення умов для самореалізації учасників навчально-виховного процесу, на виховання високоосвіченої, національно свідомої особистості. У цьому зв'язку особливо важливим сьогодні є концептуальне осягнення військово-патріотичного виховання студентської молоді. Привертає увагу одне із завдань реалізації цього напрямку виховання – пошук та реалізація сучасних форм і методів національно-виховної та військово-патріотичної роботи зі студентською молоддю, узагальнення його позитивного досвіду.

З огляду на це можна переконливо стверджувати, що скоординовано діяльність ректорату, деканатів, кафедр, кураторів, органів студентського самоврядування у справі національно-військово-патріотичного виховання студентської молоді та здійснено сучасне інформаційне забезпечення військово-патріотичного виховання студентства університету, активне залучення до реалізації цього виховання молоді громадських та благодійних організацій, освітніх, наукових та культурних установ Дніпропетровщини й України в цілому.

Таким чином, особистісно орієнтований підхід, значущість якого підкреслює І.Д. Бех [1], викликає до життя реалізацію інноваційних моделей у позанавчальний час, під час практичної діяльності, що забезпечують умови для індивідуального та професійного саморозвитку і самовиховання особистості майбутнього фахівця. В особистісно-орієнтованому процесі використовуються методи, які враховують індивідуальні властивості особистості, гендерну ідентичність, забезпечують її культурний та ціннісно-духовний розвиток, формують здатність до моральної саморегуляції і творчої самореалізації.

Отже, залишається актуальною думка про те, що у підготовці студентів до участі у житті суспільства та особистісно-професійній сфері мають бути використані усі підходи, спрямовані на створення комфортних умов у ВНЗ для соціалізації студентів, важливою умовою якої є гендерна самоідентифікація як юнаків, так і дівчат. З огляду на це ми розглядаємо особистісно-орієнтований напрям як подальший розвиток ідей розвивального і творчого навчання й виховання, як становлення якісно нової освіти, через яку відбувається трансляція української та світової культури у покоління нового часу.

Висновки. Процес розвитку особистісно-професійних якостей студентів у системі вищої освіти будується як система педагогічних ситуацій, націлених на розвиток у студентів таких якостей фахівця, як упевненість у собі, «поглинання справою як покликанням» (А. Маслоу), аутентичність особистості, незалежність у

міркуваннях, ініціативність та гнучкість, прогностичність, високий рівень рефлексії, працьовитість, оригінальність (К. Роджерс), відкритість новому досвіду (Е. Носенко) тощо. Ці якості виробляються у процесі самостійного освоєння нового досвіду, аналізу своєї практичної діяльності, прийняття рішень в умовах, наближених до реальної професійної діяльності, а також у процесі активної позанавчальної діяльності, скажімо, волонтерській роботі. Варто викладачам, а особливо, кураторам звернути увагу на такі педагогічні тенденції у розвитку особливих якостей студентів: активне залучення до позанавчальної діяльності для розв'язання групових завдань, що вимагають від учасників прояву лідерських якостей; використання на практиці методів конкретних дискусійних ситуацій, групових дискусій, кейс-методів, інтерактивних ігор, презентацій і портфоліо з елементами змагання.

Формуючи самобутню індивідуальність студента у процесі навчання, викладачі та куратори готують його до життя у суспільстві, в якому високо цінуються особистості, здатні ухвалювати нестандартні рішення, продукувати нові ідеї, демонструвати незалежні судження й поведінку, формувати навички активного соціального лідерства, розвивати корпоративні уміння співпрацювати в групі, у команді, надавати послуги тим, хто їх потребує.

Важливе значення для підготовки професіоналів, тренерів й інноваційних менеджерів відіграє студентське самоврядування. Викладачі можуть уповні використовувати цей ресурс у вихованні лідера нового покоління, у підготовці кваліфікованого фахівця, творчої особистості, з огляду на врахування гендерної ідентичності (усвідомлення себе пов'язаним з культурними визначеннями чоловічності та жіночності) та самобутньої особистості [3, с. 24].

Ці аспекти можуть стати проблемою нашого подальшого дослідження.

Література:

1. Бех, І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності [Текст]: навч. посібник / І.Д. Бех. – К.: Академвидав, 2009. – 248 с.
2. Завацька, Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога [Текст]: навч. посібник для ВНЗ / Л.М. Завацька. – 2-е вид. – К.: Вид. Дім «Слово», 2010. – 210 с.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [Текст] / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К., Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
4. Марушкевич, А.А. Педагогіка вищої школи: теорія виховання (Цикл лекцій) [Текст]: навч. посібник / А.А. Марушкевич. – К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2005. – 108 с.
5. Менеджмент волонтерських груп від А до Я [Текст]: навч.-метод. посібник / За ред. Т.Л. Лях; авт. кол. З.П. Бондаренко, Т.В. Журавель, Т.Л. Лях та ін. – К.: Версо-04, 2012. – 288 с.
6. Словарь по социальной педагогике [Текст]: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М.: Изд. центр «Академия», 2002. – 368 с.

Н.В. Бурмага

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
Дозвіллєві практики студентської молоді в Інтернет-просторі

Молодь завжди була та залишається найбільш активною, прогресивною, що динамічно розвивається; джерелом соціальних змін у суспільстві, що, власне кажучи, і обумовлює актуальність досліджень даної соціальної групи та її життєдіяльності. Варто зауважити, що така підгрупа як студентська молодь відрізняється особливим характером життєдіяльності, цілей та цінностей, що в першу чергу пов'язане з певним видом діяльності (навчання в вищому навчальному закладі), у більшості випадків – невисоким рівнем доходів та специфікою фінансового положення, спільним побутом (проживання в гуртожитках) тощо [4].

Незважаючи на відмінності в соціальному походженні, фінансових можливостях, студентство об'єднане спільним видом діяльності й формує собою особливу соціально-професійну групу, що характеризується спільними інтересами, груповою самосвідомістю, специфічною субкультурою та способом життя.

Існує велика кількість визначень такого поняття як дозвілля. Давайте виділимо основне визначення, яке на наш погляд являється найбільш прийнятним: дозвілля – це сукупність занять індивіда в його вільний час, під час яких проходить задоволення безпосередньо фізичних, психологічних та духовних потреб, в основному відновлюючого характеру.

Дослідниками виділяються наступні типи дозвілля молоді:

- домашній тип дозвілля;
- розвиваючий тип дозвілля;
- розважальний тип дозвілля;
- соціально-активний тип дозвілля [1].

Дозвіллева діяльність в Інтернет просторі в більшості випадків відносилась дослідниками в першу чергу до домашнього та розважального типів дозвіллевих практик. Проте останнім часом, з розвитком й розповсюдженням сучасних технологій, та популяризацією трендів самовдосконалення, що спричинюють певні трансформації у способі життя сучасної молоді, дозвіллева діяльність в Інтернеті набуває рис розвиваючого та соціально-активного типів дозвілля.

Основні дозвіллєві практики молоді в просторі Інтернет можна поділити на наступні великі смислові блоки:

- комунікативний – проведення часу в соціальних мережах, з метою спілкування з друзями, однокурсниками, рідними знайомим тощо;
- розважальний – перегляд фільмів та серіалів, прослуховування музики, комп'ютерні ігри, безцільний Інтернет-серфінг;
- розвиваючий – пошук корисної інформації в рамках учбового процесу, підготовки до екзаменів, пошук та скачування електронних підручників, книг та ін.;
- споживацький – найбільш яскравий приклад даного блоку – це онлайн-

шопінг.

Авторами, що цікавляться проблематикою мережі Інтернет, написана значна кількість робіт, присвячена негативним та позитивним аспектам, наслідкам включення у всесвітню інформаційну мережу та вплив її на життєдіяльність індивідів та розвиток суспільства. До основних негативних наслідків інформатизації та інтернетизації нашого повсякденного життя та, зокрема, дозвілля можна віднести: інтернет-залежність (підлітків, зокрема) та надмірне захоплення комп'ютерними іграми [2], розповсюдження мас-культура та спрощеної культури, послаблення соціальних зв'язків між індивідами та посилення віртуальних взаємодій. Даній проблематиці зазвичай приділяється значна увага дослідників, проте, на нашу думку, важливим також є більш глибокий аналіз мотивів активності користувачів в Інтернет-просторі, що в свою чергу може виступати характеристикою дозвіллевих практик молоді в Інтернеті.

Виділяють наступні групи мотивів, що визначають характер та зміст дозвіллевих практик молоді в просторі Інтернет:

1) Інформаційний мотив – пов'язаний із представленням Інтернету як «фабрики інформації», при цьому значна кількість користувачів відноситься до отриманої інформації без належної критичної рефлексії.

2) Мотив «досягнення» – коли простір Інтернет розглядається молодим індивідом як спосіб побудування певного «соціального капіталу», можливість для налагодження необхідних соціальних зв'язків через віртуальну взаємодію, входження в певні соціальні кола завдяки віртуальному спілкуванню.

3) Комунікативний мотив – полягає в представленні Інтернету як способу спілкування та підтримання безперервного зв'язку з друзями та знайомими по всьому світу.

4) Мотив споживання – полягає в отриманні різного роду послуг, придбання товарів через Інтернет тощо.

5) Мотив самореалізації – проявляється в публічній презентації молодою людиною результатів своєї роботи та своїх досягнень у різноманітних сферах життя [3].

Зазначені мотиви «мережевої поведінки» також певним чином відображають зміст та форми дозвіллевих практик студентської молоді в Інтернет-просторі. Осмислюючи свою мотивацію, молодій людині значно легше визначитися зі своєю «мережевою поведінкою», дозвіллевими практиками, легше конструювати свою ідентичність в мережі Інтернет і не тільки. Дана класифікація та аналіз наявних напрацювань в даній проблематиці, в свою чергу може виступати основою для подальшої розробки практичного дослідження дозвілля молоді.

Література:

1. Акімова, Л.А. Соціологія досуга [Текст]: Учеб. пособие / Л.А. Акімова. – М.: МГУКИ, 2003. – 123 с.
2. Гузьман, О.А. Комп'ютерна залежність підлітків: соціологічні аспекти дослідження [Текст] / О.А. Гузьман, Н.О. Ляшенко // Вісн. Харківського нац. ун-ту внутрішніх справ. – 2011.

– № 1 (52).

3. Данилова, М.А. Феноменология Интернет стратегии использования сети в повседневной жизни [Текст] / М.А. Данилова // Вестн. Саратовского гос. техн. ун-та. – 2008. – № 2 (32), вып 1. – С. 243-248.

4. Сидор, І.П. Формування культури дозвілля студентської молоді України [Текст] / І.П.Сидор // Вісн. Черкаського ун-ту ім. Богдана Хмельницького. – 2010. – № 8. – С. 171-183.

В.Д. Воднік

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
**Академічна мобільність як умова конкурентоспроможності випускника
на ринку праці**

Інтеграційні процеси, що відбуваються у світовому співтоваристві у всіх сферах людської діяльності, торкнулися також системи вищої освіти. Зараз формується єдиний світовий освітній простір, що виражається насамперед у гармонізації освітніх стандартів, підходів, навчальних планів, спеціальностей у різних країнах світу. Відкритий освітній простір припускає зростання мобільності студентів і співробітництва викладачів університетів різних держав, що, як очікується, буде сприяти досягненню громадянами успіхів в обраній професії, поліпшенню системи працевлаштування випускників навчальних закладів, підвищенню статусу цих країн у сфері освіти. Академічна мобільність стала невід'ємною рисою сучасної освіти і буде зростати далі. Тому виникла необхідність у вивченні й аналізі всіх сторін цього процесу з метою подальшого використання його українською вищою школою для удосконалення своєї системи освіти й інтересів України в цілому.

Інноваційність виробництва, необхідність «включення» інноваційних розробок (різних, помітимо, у різних країнах) і необхідність диверсифікованості підготовки кадрів є першою причиною необхідності академічної мобільності в даний час. Друга причина зв'язана з тим, що світовий ринок освітніх послуг розвивається досить стійко; однак місце України в ньому не відповідає дійсному рівневі освітніх послуг, що надаються.

Однієї з задач сучасної української вищої школи є задача її модернізації, що сприяє підвищенню доступності, якості й ефективності освіти. Досягненню цих цілей багато в чому і сприяє розвиток академічної мобільності студентів, яка є винятково важливим для особистого і професійного розвитку процесом, тому що кожен його учасник зіштовхується з необхідністю вирішення життєвих ситуацій і одночасного аналізу їх з позиції власної і «чужої» культури. Це автоматично і найчастіше підсвідомо розвиває в ньому певні якості: уміння вибирати шляхи взаємодії з навколишнім світом; здатність мислити в порівняльному аспекті; здатність до міжкультурної комунікації; здатність визнавати недостатність знання, тобто знання про недолік знання, що визначає мотивацію до навчання; здатність змінювати самосприйняття; здатність розглядати свою країну в кросскультурному аспекті; знання про інші культури, вивчені зсередини тощо.

Головна мета мобільності – дати студентіві можливість одержати різнобічну «європейську» освіту за обраним напрямком підготовки, забезпечити йому доступ у визнані центри знань, де традиційно формувалися провідні наукові школи, розширити пізнання студента у всіх галузях європейської культури, прищепити йому почуття громадянина Європи. Цілями Болонської декларації є підвищення конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти, підвищення мобільності студентів і, як наслідок, робочої сили у межах європейського простору. Розвиток академічної мобільності студентів служить засобом підтримки міжнародного ринку підготовки професіоналів, висококваліфікованих фахівців.

Розуміючи вигоди, що несе в собі розвиток мобільності для зростання конкурентоспроможності вузів, країни і усієї європейської освіти, розвитку єдиного ринку праці і конкурентоспроможності європейської економіки в цілому, уряди і європейські організації почали з новою енергією підтримувати розвиток академічної мобільності, бачачи в ній і інструмент, і одну з цілей Болонського процесу. План дій з розвитку мобільності в європейських університетах виходить з визнання факту, що створення європейської зони знань – один з головних пріоритетів розвитку Європи. А вільна, без перешкод мобільність усіх учасників освітнього процесу – студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів – повинна стати базою для цього, будучи однією з головних умов підвищення конкурентоспроможності і привабливості освіти в європейських університетах.

Важливим кроком розвитку мобільності в нашій країні є побудова системи національної мобільності, яка дасть можливість здобути високий та якісний освітній і науковий рівні при поміркованих витратах. Обговорення різноманітних аспектів розвитку національної мобільності потрібне для напрацювання рекомендацій щодо формулювання завдань створення організаційно-правових механізмів та визначення джерел фінансування розвитку національної мобільності професорсько-викладацького складу та студентів в Україні, зокрема, напрацювання проектів нормативних документів із цих питань.

Щоб досягти такого стану, коли можливість вільного вибору місця і часу навчання стане для студента об'єктивною реальністю, потрібно всім національним системам пройти дуже складний шлях. Для цього слід зіставити національні і міжнародні класифікатори професій, їх функціональні параметри, критерії оцінки освітньо-кваліфікаційного рівня, однозначність підходів до нормативної і варіативної складової змісту підготовки у кожному напрямку і спеціальності, тотожність навчальних планів за обсягами і характером практичної підготовки, адекватність в організації технології проведення, структурі засобів державної діагностики знань студентів на одних і тих самих освітньо-кваліфікаційних рівнях, створення міжнародної нормативно-правової бази здійснення цього руху, вирішення проблем оплати за навчання. Висока якість освіти, як відомо з практики управління у вищій школі західних країн, досягається за умови глибокої індивідуалізації навчання, коли ядром навчального плану студента є обов'язкові дисципліни, а далі він сам створює його варіативну частину, яка відображає спеціалізацію підготовки

відповідно до структурно-логічної схеми.

Для України досягнення ефективної міжнародної академічної мобільності в контексті Болонського процесу реально лише за умови створення продуктивної системи національної мобільності, нормативної правової бази, організаційно-економічного механізму, визначення джерел фінансування та готовності до партнерства. На подальший розгляд заслуговують проблеми залежності характеру студентської мобільності від стратегій інтернаціоналізації; визначення мотивації потенційних мобільних студентів; тенденцій розвитку студентської мобільності; переваг, які надає мобільному студенту навчання за кордоном.

О.В. Гилюн

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Якість вищої освіти та проблема залучення студентів до її оцінювання шляхом соціологічних опитувань

У Преамбулі «Всесвітньої декларації про вищу освіту для XXI століття» записано: «В даний час масштабність і темпи перетворень такі, що суспільство все більше ґрунтується на знаннях, так що вища освіта і наукові дослідження виступають в якості найважливіших компонентів культурного, соціально-економічного та екологічно сталого розвитку людини, спільнот і націй. У зв'язку з цим перед самою вищою освітою стають грандіозні завдання, що вимагають її радикальних змін і оновлення» [2].

Останнім часом в Україні, як і в усьому світі, спостерігалось бурхливе зростання кількості вишів, яке підтримувалось високим попитом молоді на вищу освіту. Однак, паралельно зі значним зростанням студентських контингентів у вітчизняній вищій освіті загострилась низка проблем, зокрема посилилося відставання якості вищої освіти як від сучасних потреб, так і від потенціалу вищої школи країни. Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої сучасної держави. Думка про те, що якість вищої освіти в Україні помітно знизилась, нині широко поширена у науковому середовищі, серед роботодавців, політиків і підтверджується низкою прямих та непрямих ознак. Дані міжнародної статистики уже не один рік показують тенденцію падіння рейтингу України за показником якості освітніх систем [4]. Така симптоматична тенденція викликає стурбованість про стан вітчизняної освіти і вимагає відповідного наукового аналізу, прогнозування та вироблення практичних рекомендацій щодо виправлення становища. Сьогодні проблема якості освіти – одна з центральних у сучасній освітній політиці та науці. Адже головний критерій успішного розвитку вишів в сучасному світі - це якість навчання і рівень підготовленості випускників до застосування знань на практиці, сприйняття нового, здатність вчитися все життя. Поняття «якість освіти» міцно увійшло в коло питань, пов'язаних з розвитком і вдосконаленням системи освіти як в Україні, так і за кордоном.

Завдання забезпечення якості вищої освіти є багатоплановими і включають наявність необхідних ресурсів: кадрових, фінансовий, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних та ін.; таку організацію навчального процесу, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям розвитку національної та світової економіки освіти; а також дієвий контроль освітньої діяльності ВНЗ та якості підготовки фахівців.

У Законі України «Про вищу освіту» питанню якості освіти присвячено окремий розділ [3], в якому, серед іншого, обґрунтовуються положення про системи внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. Слід зазначити, що якщо система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Україні функціонує вже давно (хоча й не дуже ефективно), то систему зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів, зокрема Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, а також незалежні установи оцінювання та забезпечення якості вищої освіти, належить створити практично заново. Самі по собі процедури оцінки якості освіти багатогранні. Деякі з них в системі освіти застосовуються давно (оцінка матеріально-технічної бази, інформаційних ресурсів, забезпеченості кадровим потенціалом і т.п.). Але є й ті, які слабо представлені в наукових і методичних матеріалах з оцінки якості освіти. Насамперед йдеться про залучення до оцінки якості вищої освіти самих споживачів, тобто студентів. Слід мати на увазі, що одна з вимог Болонської декларації - залучення студентів до участі в оцінці організації і змісту освіти у вищих навчальних закладах. Участь студентів в системі забезпечення якості вищої освіти стало визнаватися по всій Європі як необхідне і бажане явище. В Україні ж ця вимога сприймається неоднозначно. Часто лунають думки, що «студент далеко не завжди може оцінити якість освітніх послуг»; «не може об'єктивно оцінити якість отриманої освіти, оскільки не володіє достатньою інформацією про те, що він повинен знати і вміти, які навички під час навчання повинен придбати»; що «студент не має еквівалента для зіставлення реально отримуваних послуг ... тому він є, так би мовити, другорядним суб'єктом впливу на підвищення їх якості» (див.: [5, с. 221-222]). У той же час, все частіше звучать думки, що студенти повинні брати активну участь у поліпшенні та удосконаленні процесу навчання, адже якість освіти залежить не тільки від діяльності викладачів та співробітників університетів, але і від самих студентів. Президент Соціологічної асоціації України В.С. Бакіров у цьому зв'язку наголошує: «Соціологам необхідно досліджувати ... перетворення студентів в так званих «академічних громадян», які мають чітко окреслений широкий обсяг реальних академічних прав та свобод, можливості реальної участі у визначенні форм, змісту і методів навчання, мають голос в обговоренні проблем викладання [1, с. 564].

В Україні поки що не склалось міцних традицій дослідження студентських думок стосовно якості викладання та якості вищої освіти в цілому, хоча певні позитивні приклади, звичайно, існують. Поряд з розширенням практики опитувань студентів для оцінювання якості освіти важливим є також питання реакції вишів

на отримані в результаті опитувань емпіричні дані, на зауваження і пропозиції, зокрема.

Література:

1. Бакіров, В.С. Соціологія вищої освіти: нові дослідницькі сюжети [Текст] / В.С. Бакіров // *Методологія, теорія та практика соціол. аналізу суч. сусп-ва*: [збірник наук. праць]. – Х.: Вид. центр ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – Вип. 15. – С. 561-566.
2. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры (Париж, 9 октября 1998 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sde.ru/files/t/pdf/5.pdf>.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
4. Полянський, П. Стрімке падіння вгору або які насправді місця посідає українська освіта у світових рейтингах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education.unlan.net/ukr/detail/192419/>
5. Щудло, С. Вища освіта у пошуку якості [Текст] / Світлана Щудло. – Харків-Дрогобич: Коло, 2012. – 340 с.

В.Г. Городяненко

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара, Украина **Социальная аномия как элемент системного кризиса**

Изучение социальной аномии как явления, обретающего определенные специфические черты в условиях системного кризиса украинского общества, становится сегодня весьма актуальным и необходимым. По определению специалистов, общественный кризис означает, что основные составляющие общества: технический базис, экономика, социальная сфера, политика и др., пришли в такое взаимное несоответствие, что эта разбалансированность системы не может быть преодолена в рамках существующего социально-экономического строя. Признаки проявления данного кризиса в Украине весьма заметны: длительный паралич государственной власти, полная потеря государственными структурами возможностей управляющего воздействия, Стратегической инициативы и творчества, частое прибегание властных лиц к популистским обещаниям, смена курса, кадровой замене; повышенная критическая активность, возмущение недовольных масс; абсолютное обнищание значительной части населения, резкое падение уровня жизни, разрушение привычного образа жизни людей, лишившихся достаточного материального благосостояния и др. Определяющей доминантой развития общества на этом этапе является достижение критической точки, за которой предел терпения переходит в состояние социальной аномии социума.

Аномия (от франц. *anomie* – беззаконие, безнормность) – состояние общества, характеризующееся распадом норм, регулирующих социальные взаимодействия, индивидуальное поведение. В научный оборот данное понятие было введено в социологию Э. Дюркгеймом (1893 г.) для объяснения отклоняющегося поведения. Согласно Дюркгейму, аномия – состояние общества, при котором наступают

разложения, дезинтеграция и распад системы ценностей и норм, гарантирующих общественный порядок.

В дальнейшем понятие аномии было расширено американским социологом Р. Мертоном (1949 г.), который связал проблему аномии с несоответствием между определенными культурными целями и доступностью институционализированных средств их достижения. Эти понятия вполне конкретны и жестки, обозначают тяжелую социальную болезнь, в которой отчуждение служит лишь легким симптомом. Сегодня, перед нами явление, которого классики не могли себе и представить. Оно требует наполнения реальным современным содержанием. Этот термин нуждается в новых определениях, требует большого числа содержательных примеров из реальности именно украинского кризиса.

В Украине проблема аномии приобретает особое социальное значение, поскольку сопровождается негативными изменениями инвариантной части культуры, кризисом ее основ – норм, ценностей, целей, идеологии, социальная комплексность и смысловое единство которых, является залогом целостности и воспроизводства общества. Аномия – это такое явление, когда, глядя через него, можно рассмотреть и понять почти все сферы и срезы бытия нынешней Украины. Сегодня к любому процессу или событию в украинском обществе нужно подходить, вооружившись знаниями об аномии, как к стержневому вопросу. В настоящее время в украинском социальном пространстве преобладают интенсивные дезинтеграционные процессы, размытость идентичностей и социальных статусов, что способствует аномии в обществе. Дезинтеграция и аномия – две стороны одного процесса, они усиливают друг друга с ускоряющимся эффектом. Кризис, перешедший в 1991 году в острую стадию, потряс всю систему общества, все ее элементы и связи. Многие исследователи утверждают, что одна из главных причин продолжительности и глубины системного кризиса заключается именно в глубине дезинтеграции общества. Ее маховик был раскручен в политических целях как способ демонтажа советского общества. Но остановить этот маховик после 2000 года так и не удалось до настоящего времени. А. Тойнби отмечал, что «больное общество» (в состоянии дезинтеграции) ведет войну «против самого себя». Образуются социальные трещины – и «вертикальные» (между региональными общностями), и «горизонтальные» (внутри общества, классов и социальных групп). Именно такой процесс и наблюдается сегодня в Украине [1, с. 3].

Трансформационные процессы изменили прежнюю конфигурацию социально-классовой структуры украинского общества, количественное соотношение рабочих, служащих, интеллигенции, крестьян, а также их роль. Многие социальные группы, которые теоретически должны были бы составить основу среднего класса в результате издержек трансформации и некомпетентной политики оказались на социальном дне. Коренным образом изменились принципы социальной стратификации общества. Исследователи подтверждают, что образовалась тесная связь между «новых украинцев» с их социокультурной маргинальностью, и репродукцией социальной нищеты, криминала, слабости правового государства. В

соціальної структурі розпадаючогося суспільства виник значительний шар «отвержених» – люмпенізованих осіб, в суспільстві яких процвітають злочинність, алкоголізм, проституція і наркоманія. Розпад структури суспільства означає зникнення тієї соціальної середовища, яка і забезпечує виконання кожним членом суспільства моральних і правових норм.

Основною характеристикою сучасного суспільства стала його соціальна поляризація, розшарування на більшість бідних і меншість багатих. При цьому простір соціальної стратифікації зводиться практично до одного показателя – матеріальному (капітал, власність, дохід). Сьогодні наочно видно, що «краще працювати» замінюється на «краще споживати», взаємодопомога на егоїзм, впевненість в завтрашньому дні на соціальну і національну напруженість.

Важким фактором углиблення аномії став розпад великої суспільності – інтелекції. В сучасному суспільстві, особливо в середовищі міського населення, інтелекція виконує важливу консолідувальну функцію, як володіючи авторитетом в інтерпретації явищ соціальної життя. Інженери і вчителі, лікарі і офіцери через особисті контакти на масовому рівні вели непомітну роботу по легітимізації правових і моральних норм. Статусне падіння інтелекції, її різке обеднення і зниження рівня цінності умовної діяльності, ліквідували саму можливість виконання цієї функції і одночасно привели до обширної аномії серед самих представників даної суспільності.

Діяння цих і інших факторів привело до розколу всередині українського суспільства і проходить майже по всіх визначальних показателях: ціннісно-світоглядним (для більшості населення «соціальна справедливість» по старому означає переважно соціальне рівність, що проявляється в оцінці відмінностей між людьми по принципу отримання доходу, зарплати чесною працею); політико-ідеологічним (політичні протистояння територіальних еліт, виражають діаметрально протилежні погляди по ряду ключових питань: модель української ідентичності, оцінка суперечливих історичних подій, статус російської мови, зовнішньополітична орієнтація і др.); конфесійним (постійні зіткнення між духовенством УПЦ – Московського патріархату і УПЦ – Київського патріархату); етнокультурним (етнонаціоналізм як ідеологія став проявлятися майже во всіх сферах життєдіяльності); поколінним (протистояння поколінь виникає на макрорівні по проблемах ідеології, на мікрорівні зіткнення поколінь викликані відмінностями в ставленні до моральних і субкультурних цінностей: соціальне нерівність, конкуренція, безробіття, соціальна несправедливість і т.д.).

З наведених вище положень видно, що аномія – це перш за все стан, характеризується розпадом і розкладанням цінностей, норм і правил невизначеністю цілей, апатії, обумовлене кризою суспільства. По мене-

нию Р. Хилберта «Аномия есть тенденция к социальной смерти: в своих крайних формах она означает смерть общества» [1, с. 2].

Следует отметить, что явления социальной аномии и социальной смерти взаимосвязаны в человеческой жизни, взаимообуславливают и инициируют друг друга. Процесс социализации индивида включает разные этапы: человек проходит свой путь от «рассвета до заката», то открывая тайны социальной действительности и включаясь в нее, то пребывая в пассивности, отрешенности от окружающей реальности личность может рухнуть в социальную пропасть с другими членами общества. В этом случае речь должна идти о феномене социальной смерти. Одну из первых интерпретаций этого явления предпринял Дж. Морено. Он считал, что феномен социальной смерти индивида возникает вследствие его неспособности занимать выбывшие элементы «социального атома» – ближайшего окружения личности – родственников, одноклассников, сослуживцев и т.п. [2, с. 58]. По его мнению, социальная смерть способствует преждевременной старости, болезням и физической смерти. На самом же деле данное явление имеет более сложную природу. Исследователи данной проблемы рассматривают социальную смерть как процесс самоустранения и исключения социального субъекта из жизни социума. К признакам социальной смерти они относят: потерю политической свободы, самовыражения; личную зависимость в условиях сословно-корпоративных и политических структур; утрату социальной идентичности; отвержение субъектом норм, идеалов, базовых ценностей; лишение или отказ от субъективности как возможности самостоятельно действовать в различных сферах общественной жизни; забвение, «переход» субъекта из актуальной части культуры в потенциальную [3, с. 23].

Факторами, оказывающими влияние на возникновение и распространение феномена социальной смерти исследователи называют: власть, которая расширяет круг применения дисциплинарных практик; деятельность репрессивного политического режима; экстремальные ситуации (революции, войны, катастрофы); система социальной стратификации, ведущая к поляризации общества; социальная аномия – явление, фиксирующее отсутствие в обществе четкой моральной регуляции поведения людей; неудовлетворительное состояние гуманитарной среды; интенсификация нисходящей социальной мобильности, маргинализирующая индивидов и социальные общности; нетерпимость к общественному мнению, проявляющаяся в стигматизации индивидов или социальных групп позорными или враждебными ярлыками и др.

Правомерно предположить, что феномен социальной смерти переплетается с социальным молчанием. Интерес к этой категории социальной науки исследователи стали проявлять довольно часто, что объясняется общими тенденциями, которым подвержена социология, все больше раскрывающая человека как творца социального мира. Его субъективные чувства, впечатления, эмоции, обретая объективную форму, превращаются в основные конструкторы будущего мира.

Актуальность изучения социального молчания обусловлена еще и тем, что

оно, в большей степени, исследуется с позиций коммуникативного поведения: здесь молчание в обществе предстает как неучастие в выборах, обмене мнениями, общей дискуссии, в беседе. Молчание может рассматриваться и как отсутствие протеста против ущемления прав других, невыполнение нравственного долга и как отрицательная акция – уклонение от конструктивного социального действия, ложь, обман, предательство и т.п. В процессе функционирования социума люди отчетливо наблюдают, чем занимается правящая элита, так называемое «творческое меньшинство». В последнее двадцатилетие – это коррупция, обогащение любыми средствами, воровство, взяточничество, захват собственности и власти, скрытая и открытая пропаганда пошлости и насилия в СМИ, побуждающая людей воспроизводить всё это в повседневности. Движение обособления от таких явлений в обществе в условиях коллективного молчания остается почти незамеченным. В этой связи, наиболее смелой и оригинальной, в научном смысле, могла бы стать постановка проблемы «молчаливого большинства», изучения ментальности безмолвствующего населения. Некоторые эмпирические основания позволяют считать, что среди «молчаливых» есть немало людей, которые молчат от скрытого возмущения и гнева.

Кроме того, на пути вхождения в Европейский Союз, Украина столкнулась с проблемой политической иммобильности – «закрытом» стиле политического поведения, достаточно распространённом в западных странах. Она включает, с одной стороны, невозможность реализации политического поведения в силу объективных или субъективных причин, с другой – политическую апатию, вызванную неприятием существующего курса. Примером политической иммобильности выступает сегодня абсентеизм – неучастие людей в выборном процессе. Чаще всего абсентеизм обусловлен стойким неверием граждан в то, что с помощью выборов можно решить значимые для общества вопросы, неверием в справедливость работы избирательных комиссий, отсутствием доверия к олигархам, занимающимся политической деятельностью.

В условиях социальной аномии, нарастания разочарованности людьми достигнутых «успехов», острая потребность значительной части общества удержаться в привычных для себя социальных рамках приводит к актуализации «образа прошлого». Социальная ностальгия предстаёт своего рода индикатором нарушения взаимосвязи времён, когда переживание реальной действительности обращено к прошлому, а настоящее оценивается только в сравнении с ним. Для украинского общества субъектом социальной ностальгии стали большие совокупности людей: классы, слои, общности, социальные группы.

Действительно, в последние годы память об исторических событиях и явлениях прошлого стала важным источником для общественных настроений, выражения национального самосознания людей. Коллективная память выступает в качестве предмета конструирования социальной реальности. Через призму своего субъективного видения представители разных социальных групп интерпретируют процессы и явления истории в соответствии со своими интересами. Мало того,

обращение к памяти социального прошлого является важной потребностью общества, так как в ней заключён большой воспитательный потенциал. Коллективная память обеспечивает связь поколений, их преемственность, создает условия для общения, взаимопонимания и определённых форм сотрудничества людей в различных сферах социальной действительности, способствующей консолидации общества и сохранению его единства.

В этой связи, одной из главных причин возникновения социальной ностальгии является резкая смена привычных ориентиров в переходном обществе. Разуверившись в настоящем, не ожидая позитивного в будущем, и не будучи способными адаптироваться к новым ценностям и ориентирам, ущемленные социальные группы пытаются найти себе обнадеживающие вспомогательные точки в прошлом.

В тоже время заинтересованные политические силы с помощью механизмов манипулирования общественным мнением пытаются демонстрировать социальную ностальгию, превращая ее в долговременную социальную амнезию. Феномен амнезии онтологически вписан в социальную реальность и наиболее отчетливо проявляется в периоды социокультурных кризисов. Социальную амнезию можно определить как социокультурное явление и как процесс, выражающийся в экспансии социального беспамятства, частичной утрате памяти о значимом прошлом, в размывании чувства самоценности истории и наличии искаженного опыта прошлого, в стремлении правящей элиты создать что-то новое без опоры на знание о прошлом. В истории человечества известны, к сожалению, случаи общественной амнезии, т.е. полного или частичного забвения культурно-исторического опыта, утраты навыков его воспроизведения.

Таким образом, социальная аномия – опаснейшая болезнь, несовместимая с наступательным движением общества, болезнь, способная незаметно, но действительно разрушить изнутри любую конструктивную программу социально-экономических преобразований. В этой связи, ситуацию в Украине можно охарактеризовать как системный кризис – кризис базовых отношений в политико-правовой и социально-экономических сферах, на которых строилась действующая модель развития страны. Длительное пренебрежение необходимостью осуществления общественных преобразований, которых требовали вызовы современности, привело к деградации большинства важных социальных институтов, ухудшило ситуацию по обеспечению базовых прав и свобод человека, поставило под угрозу суверенитет нашего государства.

Литература:

1. Аномия российского общества: Четыре раскола [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rodon.org/society-121204104143>.
2. Морено, Дж. Социометрия: Экспериментальный метод и наука об обществе [Текст] / Дж. Морено. – М.: Издат. иностранной литературы, 1958. – 289 с.
3. Левченко, И.Е. Феномен социальной смерти [Текст] / И.Е. Левченко // Социс. – 2001. – № 6. – С. 22-31.

Ю.С. Горпинич

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Украина

**Институализация процесса конструирования телесности
и его проблематизация в студенческой среде**

Проблематика социального конструирования тела может быть исследована с помощью теории социального конструирования реальности П. Бергера и Т. Лукмана [1]. Авторы полагают, что, с одной стороны, человек есть тело в том же самом смысле, как это можно сказать о любом другом животном организме. С другой стороны, человек имеет тело. То есть человек воспринимает себя как существо, не идентичное своему телу, а, напротив, имеющее это тело в своем распоряжении. Другими словами, восприятие человеком самого себя всегда колеблется между тем, что он является телом и обладает им, и равновесие между ними нужно вновь и вновь восстанавливать [1, с. 96]. Здесь необходимо говорить о том, что человек создает себя сам. Он конструирует и собственное тело, и свои представления о нем.

В аспектном конструировании тела является институционализация этого процесса. С точки зрения П. Бергера и Т. Лукмана, институционализация имеет место везде, где осуществляется взаимная типизация опривыченных действий деятелями разного рода [1, с. 92]. Институты контролируют человеческое поведение, устанавливая предопределенные его образцы, которые придают поведению одно из многих, теоретически возможных направлений.

Институционализация в отношении социального конструирования тела связана с созданием некоего умозрительного института «тела» мужчины и женщины, в нашем случае студента или студентки. Институционализация может быть рассмотрена с трех сторон: как процесс типизации разного рода действий по созданию тела, как процесс контроля за выполнением тех или иных действий по совершенствованию тела и как процесс формирования санкций за неисполнением действий.

Процесс типизации действий по созданию тела подкрепляется институтами СМИ, здравоохранения, бизнеса, образования и т.д. Мы считаем, что СМИ и реклама являются сильнейшими средствами подкрепления разного рода действий по созданию тела. Реклама выступает основным каналом трансляции эталонного образа телесности для молодежной студенческой среды; она предлагает целые инструкции и способы по конструированию тела. Бизнес участвует в типизации поведения по созданию тела через популяризацию всевозможных фитнес центров, залов, разнообразных студий, салонов красоты, которые предлагают молодому поколению способы, с помощью которых возможно достичь определенного совершенства своего тела. Здравоохранение участвует как прямо через пропаганду здорового образа жизни, так и косвенно – через индустрию лечебного питания, биологически активных добавок, лечебных приборов [2, с. 5].

Согласно второй составляющей в институте телесности имеют место меха-

низмы контроля за конструированием тела. Это может быть внешний контроль и самоконтроль. Социальное окружение старательно контролирует параметры того или иного человека. В прямой или косвенной форме до молодого человека доводятся результаты контроля: «Ты слишком полная!», «Посмотри, как ты похудела!», «Вы что-то не очень выглядите».

Институционализация социального конструирования тела связана с третьей составляющей – формированием санкций за неисполнение действий. Человек может наказывать себя за несовершенное тело изнурительными диетами, неэффективной коммуникацией с одноклассниками и ближайшей средой окружения т.д.

Иными словами, студенческая молодежь, вне зависимости от своего желания, попадает в рамки института тела. Они могут сопротивляться его порядкам, но данный институт все равно имеет над ними свою имплицитную власть. Ведь в его компетенции находятся вопросы питания, здорового или нездорового образа жизни, того или иного вида спорта, физкультуры и т.д. [2, с. 8].

Так же, необходимо сказать, что практики, направленные на конструирование телесности, соответствующей распространенным в современной культуре стандартам внешности, все чаще приобретают характер зависимостей. Среди них можно выделить такие виды зависимостей, как анорексия (полный или частичный отказ от приема пищи под влиянием психопатологических расстройств), танорексия (психологическая зависимость человека от ультрафиолетовых лучей), мейкапмания (психологическая зависимость от декоративной косметики), юномания (зависимость от радикальных методов омоложения и совершенствования красоты), фитнесмания (болезненное пристрастие к занятиям в фитнес-центрах или спортклубах). Таким образом, современные практики конструирования телесности поддерживают сложившиеся стандарты «совершенного тела», делая их все более распространенными, и массовыми.

Социальное конструирование тела – это социальный процесс. Студенты, конструируя свою телесность, включаются в институционализацию. Институционализация конструирования тела протекает как трехсторонний процесс: как процесс типизации разного рода действий по созданию тела, как процесс контроля за выполнением тех или иных действий по совершенствованию тела и как процесс формирования санкций за неисполнением действий. В институте «совершенного тела» могут меняться стандарты эталонности, но еще длительное время тело будет восприниматься как вещь, модная или немодная, стильная или нестильная, но вещь, которую нужно конструировать под стандарты «совершенного» тела.

Литература:

1. Бергер, П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. [Текст] / П. Бергер, П. Лукман. – М.: Медиум, 1995. – 323 с.
2. Ильиных, С.А. Социальное конструирование тела: хабикуализация и институализация. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua/konfer31/333.pdf>.

Т.О. Грачевська

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
Академічна мобільність як форма інтернаціоналізації освіти

Академічна мобільність стала атрибутом сучасної системи вищої освіти, в якій під впливом інтеграційних та глобалізаційних процесів освіта та знання набувають транскордонного та інтернаціонального характеру, що визначає перспективу формування єдиного освітнього простору. Саме академічна мобільність, як студентів, так і професорсько-викладацького складу, є рушійною силою інтернаціоналізації освіти, адже вона не лише сприяє оптимізації навчального процесу, а й позитивно позначається на підготовці конкурентоспроможних фахівців, які користуються попитом як на вітчизняному, так і закордонному ринку праці.

Приймаючи до уваги ту обставину, що саме академічна мобільність дозволяє людині більш повно самореалізуватися в професійній сфері, вона має стати невід'ємним елементом системи академічної підготовки вищої школи XXI століття. В цьому контексті слід прийняти до уваги думку, висловлену Європейською Комісією з приводу того, що навчання за кордоном має стати стандартним елементом університетської освіти [1].

Інтенсифікація та поглиблення процесу інтернаціоналізації освіти має призвести до забезпечення вільного доступу до участі у міжнародних освітніх програмах та дослідницьких проектах, що дозволить отримувати як академічні знання, так і збагачувати досвід у сфері міжкультурної комунікації. Досягнути цього можна, на думку О.А. Болотської, лише застосовуючи різні форми академічної мобільності: вступ до вузів іншої країни на повну програму навчання, участь у короткострокових програмах обміну, мовних програмах, програмах отримання подвійних дипломів [2].

Академічна мобільність є одним із індикаторів ефективності діяльності вищих навчальних закладів, показником їх здатності реагувати на нові завдання та виклики, які зараз стоять перед освітянським загалом. Однак, не зважаючи на доцільність та перспективність реалізації саме цієї форми академічного навчання, існують перешкоди, що заважають оптимальному запровадженню різних форм академічної мобільності у вищих навчальних закладах нашої держави, що стоїть на заваді її інкорпорації в освітній загальний простір, передусім європейський. Серед них в першу чергу варто виділити дещо хаотичний характер академічної мобільності, відсутність установ, які б займалися координацією цього процесу, відсутність чітких механізмів та методів академічного обміну, адже студенти після повернення до вітчизняних навчальних закладів мають ліквідувати академічну різницю, що свідчить про існування істотних відмінностей у навчальних програмах навчальних закладів, що ніяк не сприяє поживленню академічній мобільності.

Академічна мобільність сприяє не лише отриманню змістовних та глибоких знань, а й є додатковим стимулом для опанування іноземних мов. Безумовно, що

студент, який має намір брати участь у програмах академічних обмінів, повинен вільно володіти або англійською мовою, або мовами тих країн, де вони реалізуються. Зазначена обставина вимагає сприяти поглибленому вивченню іноземних мов студентами не лише філологічних та гуманітарних спеціальностей, а й студентами технічного та природничого профілю. В сучасних умовах не достатнім є володіння професійними знаннями або іноземною мовою, лише поєднання цих складових формує фахівця в певній сфері суспільної діяльності, що є цілком законним в умовах інтернаціоналізації освіти та ринку трудових ресурсів.

Для того, щоб академічна мобільність була дійсною формою інтернаціоналізації освіти, вона повинна мати системний характер, а не бути поодиноким явищем. Безумовно, що лише паритетне поєднання процесів прямої та зворотної академічної мобільності може свідчити про повноцінне та адекватне запровадження цієї форми навчання у навчальний процес певної країни, й про рівень її залучення до інтернаціоналізації освіти. Задля цього освітні установи повинні дбати про формування позитивного іміджу на міжнародному ринку освітніх послуг, розробляти інформаційні пакети, які б надавали широкий спектр інформації щодо різних сфер життя певної країни, не завадить й створення структур, які б мали сприяти іноземним студентам адаптуватися до умов нової для них країни. В контексті досягнення поставленої мети українські навчальні заклади, на думку Ю.В. Гришук, мають в першу чергу працювати над реалізацією наступних завдань: створення інформаційної бази даних про світові, європейські та національні університети, програми міжнародної мобільності, інтернаціоналізацією навчальних планів, створенням системи кураторства, яка б дозволяла практичну реалізацію мобільності, забезпеченням належного рівня підготовки студентів для навчання в іноземному навчальному закладі та створення нової системи підвищення кваліфікації та перепідготовки для професорсько-викладацького складу [3, с. 35-36].

Успішна реалізація проектів академічної мобільності, навіть за умови наявності всіх необхідних організаційних та правових засад, неможлива без наявності належної мотиваційної складової у всіх учасників цього процесу. Саме усвідомлений та мотивований вибір певної міжнародної програми може сприяти не лише вивченню окремих дисциплін у провідних академічних та наукових центрах, доступу до університетських бібліотек, а й отриманню практичного досвіду спілкування з іноземними студентами та науковцями, що значно розширює межі спілкування та створює умови для розширення комунікаційного фахового середовища.

Академічна мобільність є саме тією формою інтернаціоналізації освіти, яка дозволяє не лише отримати знання та практичні навички, а й сприяє формуванню життєвого та культурного досвіду, що є важливим чинником для формування та професійної реалізації особистості та подолання замкненості вищої освіти держави.

Литература:

1. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>
2. Болотська, О.А. Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів Болонського процесу у вищій освіті України [Електронний ресурс] / О.А. Болотська. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe.
3. Грищук, Ю.В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи [Текст] / Ю.В. Грищук // Освітологічний дискурс. – 2014.– № 2 (6). – С. 33-38.

О.З. Гудзенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
Інноваційний потенціал студентської молоді в умовах соціокультурних змін

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується швидкими кардинальними змінами, які більшістю дослідників визначаються як інноваційні. З одного боку, різного роду інновації, які детермінують зміни в різних сферах суспільного життя, завжди були присутні в історії людства, однак не завжди визначалися інноваційними. З іншого боку, слід відзначити, швидкі темпи розповсюдження, випадковий і несистемний характер інновацій. При відсутності ефективних організаційних механізмів і технологій створення та впровадження нових продуктів в суспільстві, проблемним буде виділення нововведення в якості самостійного процесу та аналіз закономірностей його розповсюдження.

Австрійський економіст Йозеф Шумпетер на початку ХХ ст. наповнив поняття інновація новим змістом, позначивши за допомогою цього терміна встановлення нової виробничої функції, як у вигляді виробництва нового товару, так і у вигляді впровадження нових форм організації. На макроекономічному рівні виробництво інноваційної продукції розглядається в якості основного чинника економічного зростання, а в масштабах глобального ринку питання успішності інноваційної діяльності стає одним з найважливіших чинників забезпечення конкурентоспроможності держави, оскільки саме рівень розвитку інноваційної сфери, а не наявність і кількість ресурсів визначає сьогодні місце країни в світовій системі.

Активна інноваційна діяльність призвела до того, що вся друга половина ХХ ст. і початок ХХІ ст. відрізняються насиченістю різного роду нововведеннями вже не тільки в економічній, але і в інших сферах суспільного життя. Усвідомлення того, що успішність функціонування інноваційної економіки безпосередньо залежить від готовності всього суспільства в цілому до інноваційної діяльності, визначило напрям відповідних змін у державній політиці, в соціальній структурі, в ідеології сенсу і способу життя людей, а також в особистісних якостях людини.

У сучасній соціології питання формування інноваційної особистості та її ролі в суспільних процесах, а також соціальної обумовленості формування особистісних якостей, що сприяють ефективній інноваційній діяльності є досить актуальними. Можна сказати, що формування інноваційної особистості стає соціаль-

ним замовленням сучасного суспільства, оскільки вважається, що суспільство зможе стати інноваційним тоді, коли цей тип особистості стане масовим, і коли інноваційною діяльністю таких особистостей будуть пронизані всі сфери життєдіяльності суспільства.

Поняття інноваційна особистість вперше ввів у науковий обіг Е. Хаген у 1962 р., він розглядав її як один з основних факторів економічного зростання, поширення підприємництва та накопичення капіталу. Таким чином, поняття інноваційна особистість в своєму первинному значенні вживалося в контексті виключно економічної діяльності. Е. Хаген виділив наступні риси інноваційної особистості: цікаве ставлення до світу, підтримка новацій, оригінальності мислення, власне прагнення до новизни, творчий дух.

Пізніше зміст концепту інноваційна особистість було розширено і доповнено наступними характеристиками. Інноваційна особистість повинна бути інноваційно чутливою і вміти швидко адаптуватися до соціальних змін, оперативно реагувати на швидкий темп істотних змін, демонструвати готовність до ризику і діяльності в умовах нестабільності та непередбачуваності, самому виступати в якості ініціатора і учасника виробництва інновацій та їх використання.

Наприкінці 80-90 рр. ХХ ст. була запропонована аналітична модель сучасної особистості, яка була названа моделлю інноваційної особистості. Серед основних патернів поведінки інноваційної особистості: відкритість до експериментам, визнання плюралізму думок, орієнтація на майбутнє, віра в можливість регулювання та прогнозування соціального життя, висока цінність освіти, повага гідності інших людей незалежно від статусної позиції.

Досить часто в наукових роботах про інновації пишуть як про опосередкований від людської особистості феномен, тоді як будь-яке нововведення створюється і втілюється людиною. Тому одне з провідних напрямків у вивченні інновацій – це дослідження і розвиток інноваційного потенціалу особистості. У широкому колі наукових робіт термін «потенціал» найчастіше використовується не як специфічне наукове поняття, а метафорично, як синонім терміну «ресурси» або «можливості». Поняття інноваційний потенціал стало концептуальним відображенням феномену інноваційної діяльності. Інноваційний потенціал можна розглядати: як сукупність різних видів ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності; як здатність до сприйняття нової інформації і приросту своїх професійних знань; як висунення нових конкурентоспроможних ідей і знаходження нестандартних завдань і нових способів вирішення стандартних завдань. Інноваційний потенціал особистості з позиції соціологічного підходу – це перш за все процес функціонування соціальних інститутів, що регулюють інноваційну діяльність, а також особливості появи інноваційного потенціалу особистості в рамках певної організації.

До факторів інноваційної діяльності особистості, крім можливостей і готовності до їх реалізації, відносять соціокультурне середовище, що відповідає цим можливостям, тобто розмічений ціннісно-смысловими «маркерами» простір, у

якому можлива самореалізація особистості. Сьогодні важливе значення має питання про проектування освітнього середовища, у якому актуалізується інноваційний потенціал студентської молоді.

Н.В. Дегтяр

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Дозвілля сучасної української сім'ї в умовах глобалізації

Сучасні соціокультурні реалії здебільше описуються соціологами в категоріях плинності, змін та процесуальності. Трансформаційні зміни інституційного рівня є ланкою, яка поєднує в собі макро- та мікрорівні соціальної реальності. Дослідження трансформаційних змін інституту сім'ї, а саме змін безпосередньо її функціональних кордонів, залишається провідною актуальною тематикою соціологічного дискурсу. Модернізація суспільних взаємовідносин вплинула на інститут сім'ї, функції, розміри, склад та структуру, що викликало диференціацію типів сімейних відносин та зміну функцій. Досить часто вчені наголошують, що зміни, які відбуваються в інституті сім'ї носять негативний характер. Саме тому виявлення і підтримка позитивних тенденцій у сімейно-родинних стосунках, формах родинного спілкування, інтеграція родинних традицій, свят і обрядів у форми життєдіяльності сім'ї набуває особливої гостроти. Актуальним стає визначення ефективності функції дозвілля та способів організації вільного часу сучасної сім'ї в актуальних реаліях українського суспільства.

Незважаючи на численні дослідження, залишаються недостатньо вивченими дозвіллі пріоритети, інтереси, ціннісні орієнтири, матеріально-речова база сімейного дозвілля, неформальні групи дозвіллівого спілкування; відсутні порівняльні дослідження рівнів організації дозвілля в різних типах сім'ї, його значення в соціалізації та самореалізації особистості.

Серед українських вчених, які цікавляться проблемами трансформації норм, цінностей, форм дозвільної активності – представники школи прикладної культурології Київського національного університету культури і мистецтв В. Кірсанов, С.Д. Безклубенко, О. Бейдик, І. Петрова та інші. Шляхи модернізації сфери культури та дозвілля досліджують О. Кравченко, Н. Цимбалюк, С. Скляр та інші фахівці. Виховний потенціал дозвіллівої сфери аналізують І. Белецька, А. Воловик, В. Воловик, Л. Габора, Т. Гаміна, І. Петрова. Соціально-педагогічний аспект дозвілля досліджують Р. Азарова, Т. Кисельова, Б. Тітов, Д. Шамсутдінова та інші вчені. Істотний внесок у розробку проблеми, пов'язаної з вивченням шлюбу і сім'ї в сучасній науці, духовно-моральних проблем сім'ї, культури сімейних відносин розглянуто вченими І.В. Бестужевим-Ладою, Е.К. Васильєвою, А.Г. Волковим, С.І. Голодом, В.І. Добриніною, С.Д. Лаптенком, М.С. Мацковською, Н.Я. Соловйовим, П. Сорокіним, А.Г. Харчевою, З.А. Янковим та ін.

Глобалізація торкнулася всіх сфер життя суспільства, не тільки сім'ї, а й сфери дозвілля. Багато вчених говорять про те, що все частіше вибір проведення

дозвілля обумовлений не власними потребами індивіда, а впливом дозвіллевого сервісу, який невимушено нав'язує свої пропозиції, за допомогою реклами, акцентуючи увагу на іміджевих складових цих послуг, на їх престижності і символічній значущості [5].

У сучасних умовах виникла низка соціальних проблем, пов'язаних з розпадом сімей, збільшенням росту кількості неблагополучних сімей, зниженням народжуваності, падінням моральності. Змінилася структура сім'ї як малої соціальної групи: родини стали нечисленні, неповні, з'явилося чимало родин, що сформувалися після повторного шлюбу.

Найважливішу роль у створенні сім'ї несе сімейне дозвілля. Це – вільне проведення часу, яке передбачає спільну участь всіх членів сім'ї в різних видах активної і пасивної діяльності, яке сприяє згуртуванню сім'ї, встановлює дружні взаємовідносини.

Вчені проводять тісний взаємозв'язок між сімейним дозвіллям і сімейним благополуччям. Сім'я, її культура і цінності в якійсь мірі залежать від рівня культурного розвитку суспільства, від суспільних відносин. Отже, чим вище культура суспільства, тим вище культура сім'ї [1].

В організації сімейного дозвілля необхідно враховувати інтереси членів сім'ї як приватні, так і загальні. Організація сімейного дозвілля піддається зовнішньому впливу і залежить від взаємодії освітнього закладу з сім'єю. Сімейне дозвілля може здійснюватися в умовах культурно-дозвіллевої установи, соціальної установи, школи, спортивного комплексу, науково-технічного центру тощо. Характер сімейного дозвілля визначається також тією роллю, яку відіграють в життєдіяльності сім'ї соціально-культурні чинники (спрямованість культурних інтересів батьків, структура та спільність дозвіллевих занять, рівень розвитку духовного світу дорослих, фінансове становище, стиль життя, інтереси членів сім'ї). Дозвілля сім'ї залежить і від віку подружжя: кожна вікова група, кожен життєвий цикл сім'ї вимагають своїх специфічних форм та методів дозвіллевої роботи. Молоді сім'ї тяжіють до масових форм дозвілля, віддаючи перевагу інноваціям, тимчасовому бажанню, моді, стихійності. Молоді сім'ї прагнуть збалансувати індивідуальні та сімейні інтереси. З віком у подружжя виробляється індивідуальний стиль проведення дозвілля, на яке впливають професійні, соціальні, матеріальні чинники. Дозвілля у цей період характеризується вибірковістю, раціоналізмом, врахуванням бажань інших членів сім'ї. Важливим чинником проведення дозвілля є рівень сімейного прибутку, від якого залежить обсяг та якість дозвіллевої діяльності.

Сімейне дозвілля характеризується сьогодні протилежними тенденціями, тобто можна констатувати, що нині викристалізовується своєрідна поляризація форм дозвілля [6]. З одного боку, розширюється час користування культурно-організаційними послугами відпочинку, переважно активними його формами. У 2013 році спостерігається збільшення на 10% частки ресторанного відпочинку і на 5% клубного відпочинку, а також зниження майже на 4% частки кінотеатрів. Та-

кож зниження набуває в порівнянні з минулим роком попит на фастфуди на 70%, він займає лише 1% у загальній частки запитів у сфері «Ресторани, бари». В цілому, кількісно, попит на категорії спортивного відпочинку повторює тенденції минулих років. Зміни у бік збільшення спостерігаються за категоріями «дайвінг» (майже в два рази), «картинг» (плюс 50%) і катки (20%). Зниження - «аквапарки» (70%) , «тенісні клуби» (26%) [7].

З іншого боку, в останні десятиліття посилюється тенденція одомашнення дозвіллево-рекреаційної діяльності. Вчені, які вивчають сімейне дозвілля, спосіб і стиль життя відзначають перерозподіл функцій соціальних інститутів і установ культури і сім'ї. Ми зацікавилися, чим викликані ці зміни та прийшли до висновку, що, у першу чергу задовольняються потреби, пов'язані з сімейним побутом і вихованням дітей, збільшився час проведення дозвілля перед TV та комп'ютером. Вони не вимагають спеціальної підготовки, інтелектуальної ініціативи і має властивість «заворожування». У соціології з'явився термін «фонового» перегляду TV, слухання радіо, поєднаного з роботою на кухні, домашньої трапезою іншими побутовими справами. Крім того, цей час збільшується також за рахунок перегляду відеофільмів. Також ми зауважили, що будинок стає простором, який поєднує і дозвіллеву, і побутову, і професійну сфери [2].

Родинне дозвілля не може ефективно виконувати свої основні функції без прилучення до засобів культури і мистецтва. Художня література, театр, кіно, образотворче мистецтво, музика надають великих можливостей для збагачення духовного світу сім'ї. Проте значна частина сімей досить рідко звертається до культурно-дозвіллевої діяльності, пов'язаної з мистецтвом. Для більшості сімей характерною є саме пасивна участь у культурному житті, переважання позиції споживачів духовних цінностей, а не їх творців. Зрушень у структурі дозвілля населення можна досягти, якщо сім'я сприятиме поширенню активних форм дозвілля, і, насамперед, різноманітних видів самодіяльної творчості.

Пасивність в організації та проведенні сімейного дозвілля зумовлена, на наш погляд, і тим, що сьогодні в Україні великий відсоток бідного населення. У 2014 році бідними себе вважали 38% людей, тільки 20% українців, вважали себе представниками середнього класу [8]. Показово, що близько 10-12% населення України перебуває за межею бідності. Ще 12-15% – це люди, які знаходяться недалеко від кордону бідності, що не дотягуючи до середніх громадських стандартів [9]. Серед способів рекреації найпоширенішими і доступними формами дозвілля для цього шару населення є поїздки на дачу, читання книг, газет, перегляд телепередач. Значну частину вільного часу забирає додаткова робота. Дуже рідко можна відвідувати театри, концерти із за відсутності часу і грошей. Діти відпочивають в літніх таборах тільки в разі надання пільгових путівок. Якщо є можливість поїхати на море, то це переважно відпочинок в недорогих відомчих санаторіях або в приватному секторі, найчастіше в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях. Відпочинок в Криму чи за кордоном вже вважається занадто дорогим. Поширені серед них не дорогі види відпочинку: велосипедний, лижний туризм в Карпа-

тах, походи на байдарках по Дністру, риболовля тощо [4].

Дозвіллева сфера в Україні характеризується наступними рисами: слабка інфраструктура, низький рівень мотивації до соціально-продуктивного дозвіллевого функціонування, комерціалізованість дозвілля. Також соціальна напруженість, проблеми національної ідентичності, втрата традицій, духовної єдності поколінь, ціннісна нестабільність, інформатизація та глобалізація, духовне роз'єднання регіонів, споживацтво в соціальному житті притаманна сучасному суспільству, що впливає негативно на розвиток дозвіллевої сфері в цілому [3].

Таким чином, соціокультурні зміни ХХ-початку ХХІ ст., які пов'язані з інформатизацією, віртуалізацією сильно впливають на сутність та роль дозвілля як для життя окремої людини, так і для суспільства в цілому. Відбувається трансформація традиційних форм дозвілля. Віртуалізація суспільства, яка все більше охоплює Україну, формує віртуальне дозвілля у формі спілкування за допомогою Інтернету, ігри в мережеві ігри, перегляду онлайн-фільмів, передач і т.д. Таким чином відбуваються зміни у формі і сутності сімейного дозвілля, змінюються його початкові функції, і його сутність трансформується з пізнавальної сторони, соціалізаційної передпризначеності в рекреаційну.

Література:

1. Головина, Г.В. Культура досуга как фактор формирования современного общества [Электронный ресурс] / Г.В. Головина // Вестн. Адыгейского гос. ун-та. Сер. 1. Регионоведение, Философия, История, Социология, Юриспруденция, Политология, Культурология. – 2010. – № 4. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kultura-dosuga-kak-faktor-formirovaniya-sovremennogo-obschestva#>.
2. Дондурей, Д.Б. Квартира: новый тип учреждения культуры. Социальные факторы поведения людей в сфере культуры [Текст] / Д.Б. Дондурей // Социализм и пробл. культуры. – М., 1983. – Вып. 1. – С. 142-155.
3. Ключко, Ю.М. Проблеми розвитку соціально-культурної сфери України в умовах ринкових відносин [Текст] / Ю.М. Ключко // Посвіт. – 2000. – № 2.
4. Коваліско, Н. Соціальна стратифікація: теоретичні та методичні основи дослідження на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Н. Коваліско. – Режим доступа: http://i-soc.com.ua/journal/08_Kovalisko.pdf.
5. Кравцова, О.А. Досуг в системе социокультурных трансформаций [Электронный ресурс] / О.А. Кравцова. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/dosug-v-kontekste-sotsiokulturnyh-transformatsiy>.
6. Ромах, О.В. Социология досуга молодежи в пространстве города [Электронный ресурс] / О.В. Ромах. – Режим доступа: <http://www.bestreferat.ru/referat-100141.html>.
7. Стало известно, какой досуг предпочитают украинцы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ubr.ua/leisure/it-is-interesting/stalo-izvestno-kakoi-dosug-predpochitaut-ukraincy-178740>.
8. Стегній, О. Середній клас у нас є: бідній, але прагне [Електронний ресурс] / О. Стегній. – Режим доступа: <http://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3434212>.
9. Черенько, Л. Кожен десятий житель України живе за межою бідності [Електронний ресурс] / Л. Черенько. – Режим доступа: http://society.lb.ua/life/2013/11/18/241616_kazhdiy_desyatiy_zhitel_ukraini.html.

А.В. Демичева

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
Участь молоді у міжнародному співробітництві міст: європейський досвід

Формування єдиного європейського як економічного, так і соціокультурного простору виявляється досить складним завданням, враховуючи значну різницю в економічній, культурній, ментальній площинах. Реалізація цього завдання відбувається на різних рівнях, в тому разі і на рівні окремих міст та виявляється в здійсненні міжнародного співробітництва міст у різноманітних секторах та формах, тобто у міській дипломатії. Значна роль в цьому процесі належить молоді як носію нової, прогресивної свідомості.

У Переглянутій Європейській хартії про участь молоді у громадському житті на муніципальному та регіональному рівнях (2003 р.), яка є дещо зміненим варіантом Європейської хартії про участь молоді у громадському житті на муніципальному та регіональному рівнях 1994 року, в преамбулі відзначається, що активна участь молоді у міському житті має надзвичайне значення в контексті розбудови по-справжньому демократичного суспільства, оскільки залучення молоді до «суспільних справ» на місцевому рівні дозволяє їй жити повноцінним життям в її муніципалітеті або регіоні, а не знаходитися на його узбіччі. В пункті 1.5. «Політика мобільності та обмінів» чітко зазначається, що місцеві муніципалітети повинні заохочувати та фінансово підтримувати активну участь молоді у сумісних заходах з порідненими міжнародними структурами, будь-які види європейського обміну (учнів, студентів, молодих працівників, членів неформальних організацій та ін.). Мета такої діяльності – вивчення іноземних мов, міжкультурна комунікація, що в кінцевому підсумку призведе до формування соціальних мереж, навичок життя у багатонаціональному середовищі та усвідомлення себе громадянином Європи [1].

Можливими формами участі молоді у міжнародному співробітництві міст виступають співробітництво вищих навчальних закладів, шкіл, ліцеїв, гімназій, листування, обмін делегаціями й навчальними групами, організація заочних курсів і змагань, спільних молодіжних таборів, проживання в родинях тощо.

Молодіжні обміни в Європі (програма Au-Pair) є вельми популярними. Перші центри міжнародних культурних обмінів для молоді з'явилися в країнах Західної Європи наприкінці 60-х – поч. 70-х рр. ХХ ст. У 1969 р. Європейською Радою було розроблено Європейську угоду про Au-Pair, в якій був визначений статус Au-Pair, права та обов'язки родин, які приймають учасників програми обміну. Au-Pair – це учасник програми, який приїжджає з іншої країни, проживає в родині та виконує певні обов'язки члена родини, бере участь в її житті. На сьогодні Європа переживає бум молодіжних обмінів за цією програмою. Найбільш популярні напрямки серед українців – Франція та Німеччина.

Міжнародне поріднення шкіл, шкільні обміни в різних форматах («клас на клас» чи «учень на учня») відіграють важливу роль в житті учнів, оскільки надає

безцінний досвід спілкування, надає можливість побачити інші країни, дозволяють побачити та навчитись поважати традиції інших. Так, згідно нової програми ЄС «Еразмус +», що діятиме на період з 1 січня 2014 р. до 2020 р., понад 100 000 шкіл візьмуть участь у програмі через eTwinning. У 2013 р. програмі eTwinning Plus зареєстровано 78 українських шкіл та 218 вчителів [2]. Цією програмою передбачена навчальна мобільність для працівників дошкільних закладів і шкіл (розвиток компетентностей працівників шкіл, професійний розвиток, участь у спеціальних курсах / тренінгах), спостереження за роботою колег за у партнерській школі; створення партнерств місцевими органами управління освітою та школами, наприклад з метою покращення пропозиції освітніх послуг для молодих людей; обміни групами учнів для навчання / тренінгів в рамках проекту, спрямованого на посилення, наприклад, мовних навичок і міжкультурної обізнаності та ін.

Освітня мобільність студентів в європросторі є окремою темою дослідження, відзначимо лише один з її аспектів – міжнародну співпрацю вишів міст партнерів чи міст-побратимів. Так, наприклад, в останні роки активна співпраця відбувається між університетами таких міст-побратимів, як Київ та Лейпциг, зокрема між Університетом імені Тараса Шевченка та Лейпцігським університетом.

У цілому, молодіжні обміни надають унікальну можливість молоді створювати атмосферу взаєморозуміння та поваги до інших культур за допомогою методів неофіційної дипломатії, формувати толерантне середовище. Окрім того, участь молоді у міжнародному співробітництві міст має зворотній ефект – молодь усвідомлює себе як активну частину міського товариства, повноцінного учасника міського життя, частину місцевої громади.

Література:

1. Пересмотренная Европейская хартия об участии молодежи в общественной жизни на местном и региональном уровне (21 мая 2003 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://un.by/f/file/COE_charter_participation_ru.pdf
2. ЕРАЗМУС+ у сфері шкільної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.etwinning.net/en/pub/get_support/contact.htm

И.О. Драпп

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара, Украина

Денежная культура современной украинской молодежи: социологический аспект анализа

*Деньги, очень любят великие и малые,
духовные и светские, богатые и бедные,
монахи и прелаты; все подвластно деньгам.*

Беато Доминичи

На протяжении истории отношение к деньгам менялось в зависимости от трансформации экономических и социальных отношений. Деньги – важнейший фактори универсальноесредство социально-экономического обмена. Они дают

возможность для реализации основных моделей экономического поведения населения.

Современное общество все больше основывается на монетарных ценностях. С формированием института частной собственности деньги становятся значимым элементом повседневной жизни, образуется новая форма культуры. Денежная культура – это совокупность принципов и норм, ценностей, привычек и традиций, отражающее различное значение денег для общества и определяющее финансовое поведение индивидов. Денежная культура определяет то, каким образом люди распоряжаются деньгами, их ценностные ориентации относительно зарабатывания и расходования денег. Так же в современном глобализированном обществе деньги становятся влиятельным источником формирования стереотипов в сознании про статусную иерархию и социальные роли, которые в свою очередь влияют на многообразие социального поведения [1].

Возникновение, сущность и форма денег заинтересовала исследователей зарубежной общественной мысли таких как: А. Смита, К. Маркса, Г. Зиммеля, М. Вебера, Т. Парсонса, Р. Генона, Т. Веблена, П. Хейне, Я. Корнаи, Ф. Хайека и др. Им принадлежат первые разработки связанные со становлением и развитием теории денег.

Особое внимание следует обратить на работы таких социологов как: М. Вебера, К. Маркса, Э. Дюркгейма, П. Сорокина, которые предложили различные методологические основания анализа экономических явлений в социологии. Именно они заложили основу современного подхода к изучению денег. Не менее важным оказалось изучение теорий структурно-функционального анализа (Т. Парсонса, Р. Мертона) для изучения функционирования денег в современных обществах.

В отечественной науке стали значимыми статьи, монографии и исследования Т.И. Заславской, Р.В. Рывкиной, В.В. Радаева, В.И. Верховина, Е.А. Донченко, Г.Н. Соколовой, в которых дается определение экономической социологии и ее предметного поля, стали теоретической основой для межпредметного разведения экономической социологии и социологии денег.

В современной украинской социологии проблема денег и денежной культуры не относятся к разработанным областям научного знания. Следует отметить труды следующих ученых: Т. Ефременко, В. Пилипенко, В. Леонов, В.М. Ворона, Е.И. Головаха и другие.

В рамках социокультурного подхода денежная культура украинского населения складывается под воздействием четырех разнонаправленных тенденций:

- традиционное монетарное сознание, обусловленное религиозностью, общинностью, восприятием денег как абстрактной ценности;
- советский менталитет;
- влияние западного экономизма, где деньги ставятся в центр социальных отношений, связей и приоритетов;
- кризисный характер экономики при отсутствии элементарных экономи-

ческих знаний, что ведет к фрустрационному состоянию от одной возможности потери имеющихся материальных средств [2].

Из этого следует, что возникает необходимость изучения денег не только как экономического, но и социального, и культурного феномена.

Денежная культура Украины формировалась под влиянием двух основных, диаметрально разных между собой устоявшихся условий. С одной стороны это был советский менталитет, с практиками бережливого отношения к деньгам и отсутствием расточительства, который уже довольно долго доминировал на территории Украины, с другой, все большее влияние западного мира, с его установками на демонстративное потребление и ценностями гедонизма. После развала СССР появился неограниченный доступ к ранее не виданным материальным благам, что в свою очередь быстро привлекло интерес. Так же большое влияние произвел научно-технический прогресс, давший возможность доступа к ранее не известным для нашего общества произведениям массовой культуры, таким как кино. Все это дало возможность наблюдать новые модели поведения. Особый интерес в рамках рассматриваемой проблемы представляет собой денежная культура молодежи, которая становится активным участником социально-экономических процессов общества. Это обуславливает возрастающее количество исследований посвященных данной теме.

Следует отметить, что интерес ученых к этой проблеме в Украине появился недавно. Видна необходимость в проведении социологических исследований и детальном их анализе. Сама денежная культура в украинском обществе только проходит процесс своего формирования. Рассмотренный нами аспект денежной культуры свойственен лишь более молодому поколению, так как именно оно наибольшим образом подвержено влиянию современного глобализированного общества.

Литература:

1. Перевязко, Г.О. Грошова культура як продукт соціальних відносин [Електронний ресурс] / Г.О. Перевязко. – Режим доступу: <http://slavutajournal.com.ua/arxiv-nomeriv/slavuta-vipusk-4-5-2011/groshova-kultura-yak-produkt-socialnix-vidnosin/>
2. Абрамова, С.Б. Деньги как социальная ценность: поколенческий срез проблемы [Текст] / С.Б. Абрамова // Социс. – 2000. – № 7. – С. 37-41.
3. Зарубина, Н.Н. Деньги как социокультурный феномен: пределы функциональности [Текст] / Н.Н. Зарубина // Социс. – 2006. – № 6. – С. 3-12.
4. Верховин, В.И. Структура и функции монетарного поведения [Текст] / В.И. Верховин // Методика и техника социол. исслед. – 1993. – № 2. – С. 67-73.

Л.Р. Журавель

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Украина

**Денежная культура студенческой молодежи:
возможности социологического измерения**

В современном обществе деньги являются мощным источником социальной стратификации. Они занимают одно из важнейших мест в формировании социальных стереотипов, представлений о статусах и социальных ролях, которые обуславливают социальные практики индивидов. Деньги как социальный институт, играют важную роль в формировании системы представлений и ценностей индивидов, а так же являются фактором мотивации их активной деятельности. Исследования денежной культуры обусловлены стремительными социально-экономическими изменениями, которые происходят в Украине в последние два десятилетия и ставят перед обществом задачу быстрой адаптации к новым условиям.

Равномерность распространения денежной культуры среди различных социальных групп – один из факторов, влияющих на консолидацию украинского общества. По мнению исследовательницы М. Шкребец, на формирование денежной культуры современной Украины влияет множество факторов, среди которых процессы глобализации, информатизации, изменений финансовой системы, традиционная денежная культура, финансовая политика украинского государства [2]. Влияние этих факторов является разнонаправленным, что обуславливает специфику денежной культуры различных социальных групп украинского общества.

Социологические исследования фиксируют существенные различия во взглядах среди разных социальных групп на деньги, их получения и использования [2]. Гендерный аспект играет немаловажную роль в представлениях и денежных практиках индивидов. Различное отношение к деньгам зависит от материального положения, социально-статусных ролей и от уровня образования.

Следует отметить, что в работах украинских и зарубежных исследователей для определения теоретико-методологической базы исследования денежной культуры важным являются теории денег в классической и современной социологии (К. Маркс, Г. Зиммель, М. Вебер, Т. Парсонс, Н. Луман и др.) Разработка теории множественных денег имеет особое значение при изучении денежной культуры и рассматривается в трудах таких исследователей, как В. Зелизер, Н. Зарубина, Е. Аникаева. Так же в рамках денежной культуры рассматривается феномен монетарного поведения и различные ее составляющие.

В контексте изучения денежной культуры в рамках структурно-функционального подхода, следует отметить, что в социологической науке сложилось вполне устоявшееся понимание денежной культуры. В рамках структурного функционализма, денежная культура – это совокупность социальных установок, норм и ценностей, являющихся регулятором монетарного поведения личности в определенной системе социально-экономических отношений [1]. Ее основ-

ная функція – регулятивна, направлена на координування монетарного поведіння людини в системі соціально-економічних відносин.

Емпіричне значення грошової культури заключається в вивченні ціннісних орієнтацій, грошових практик молоді, т.е. виявлення каналів отримання і витрат грошей, а також канали їх заощадження і накоплення.

Зрозуміння грошової культури в межах структурно-функціонального підходу надає можливість дослідити проблеми формування грошової культури студентської молоді з допомогою кількісних методів, а саме, опитування. Метод опитування дає нам можливість зафіксувати відмінності в презентації грошової культури різних гендерних груп. З допомогою опитування ми маємо можливість визначити рівень матеріальних цінностей в загальній ціннісній матриці студентської молоді. Застосувавши вищевказаний метод, ми в стані вказати типові для студентів практики грошового поведіння, а також виявити рівень і змістову характеристику уявлень в грошовій культурі студентів.

Література:

1. Абрамова С.Б. Деньги в социальном взаимодействии: Опыт исследования денежной культуры: дисс. ... канд. социол. наук: 22.00.06 [Электронный ресурс] / С.Б. Абрамова. – Екатеринбург, 2001. – 150 с. – Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/573/1/urgu0063s.pdf>
2. Шкробець, М.С. Особливості формування і розвитку грошової культури в Україні [Текст] / М.С. Шкробець // *Методологія, теорія та практика соціол. аналізу суч. сусп-ва: Збірник наук. праць*. – Х.: Вид. центр ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. – С. 238-242.
3. Шкробець, М.С. Гендерний аспект грошової культури [Текст] / М.С. Шкробець // *Вестн. Харківського нац. ун-та ім. В.Н. Каразіна. Сер. Соціол. дослід. совр. о-ва: методологія, теорія, методи*. – 2007. – № 761. – С. 168-171.
4. Шкробець, М.С. Вплив грошової культури на рівень консолідації українського суспільства [Текст] / М.С. Шкробець // *Вісн. Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Сер. Соціол. дослід. суч. сусп-ва: методологія, теорія, методи*. – 2010. – № 889. – С. 133-137.

Т.В. Заболотня

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
**Організація студентського самоврядування на історичному факультеті
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара**

Загальновідомо, що головним осередком студентського самоврядування в Україні є вищі навчальні заклади – університети. Серед них: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, національний технічний університет – «Київський політехнічний інститут», Львівський національний університет імені Івана Франка.

До числа найбільш відомих університетів, безперечно, можна віднести Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, який був заснований у 1918 році. Покоління істориків представляли такі відомі вчені як:

М.К. Любавський, Д.І. Яворницький, Д.П. Пойда, М.П. Ковальський, В.Я. Борщевський, А.С. Зав'ялов, М.Ф. Золотников та інші.

Сьогодні ДНУ ім. Олесея Гончара – провідний центр науки і освіти на Дніпропетровщині. Загалом кількість його студентів становить до 20 тисяч осіб, більше 330 з яких здобувають освіту на історичному факультеті. Тут налічується п'ять кафедр: кафедра історії України; кафедра східноєвропейської історії; кафедра історіографії, джерелознавства та архівознавства; кафедра всесвітньої історії та кафедра української історії та етнополітики.

Основні форми студентської діяльності координує студентська рада. Саме до її повноважень входить робота над організаційними питаннями наукового, творчого та суспільного життя факультету.

Структура студентського самоврядування на історичному факультеті передбачає такий склад: голова студентської ради М. Буланій – об'єднує і координує діяльність підструктур, організовує засідання; два заступники голови – О. Чабан та М. Кілімнік – до їх повноважень належить вирішення різноманітних організаційних питань; заступник голови з інформаційних питань; заступник голови з наукового сектору В. Шеремет; заступники голови з культурно-масової роботи і спортивних питань.

Проте названі відділи не відображають структуру студентського самоврядування в повному обсязі, адже склад студентської ради не є закритим і, навпаки, передбачає залучення усіх студентів. Самоврядування нашого факультету є абсолютно відкритим для всіх, завжди готове здійснювати нові види діяльності, втілювати у життя нові ідеї та щонайбільше підтримувати ініціативну молодь у її наукових, творчих, спортивних та інших потягах.

Доречно проаналізувати стан діяльності студентського самоврядування на прикладі діяльності факультету впродовж 2014 р.

Станом на сьогоднішній день нагальним є питання про допомогу захисникам Батьківщини, в чому студенти виявляють велику ініціативність. Так, в період з 9 вересня по 28 листопада 2014 р. студенти неодноразово здійснювали збори необхідних речей та відправляли їх нашим учасникам АТО. Звісно, благодійна діяльність не обмежується лише вищеназваними фактами. Для прикладу, на початку літа проводився збір речей і поїздка до дитячого будинку «ДОР»; влітку і восени студенти займалися волонтерською роботою в обласній лікарні ім. Мечникова та Дніпропетровському військовому шпиталі та ін.

Важливою рисою студентського самоврядування історичного факультету є співпраця із Вченою радою, очолюваною деканом – професором С.І. Світленком. Саме цей орган займається координацією навчальної роботи, звітуванням на періодичних засіданнях, проведенням наукових читань, де студенти мають змогу продемонструвати свій науковий потенціал.

Зауважу, що наукове життя виходить і далеко за рамки наукових засідань. Так, протягом жовтня було організовано IV Козацькі читання, через декілька днів, а саме 16 жовтня 2014 р. студенти взяли участь у редагуванні збірки «Історичні

етюди». Не можна не згадати про значні успіхи нашого студентства в організації та участі в Олімпіадах (наприкінці березня студент II курсу В. Шермет посів III місце на Всеукраїнській олімпіаді з історії України) та спортивних турнірах з футболу та настільного тенісу, де студенти факультету проявили високу активність та жагу до перемоги.

Можна зробити висновок, що організація студентського самоврядування на історичному факультеті має певні успіхи, чому сприяє доволі налагоджена структура, що передбачає роботу окремих секторів, їх відповідальність за різні види діяльності.

Я вважаю, що запорукою успішного розвитку студентського активу і університету загалом, має бути тісний взаємозв'язок студентів між собою та з керівництвом факультету, Вченою радою. Адже узгоджена діяльність та взаємопідтримка є особливо важливою у наш непростий час.

С.І. Забродін

ДВНЗ «Національний гірничий університет» (м. Дніпропетровськ), Україна

Політико-ідеологічні цінності студентів: особливості вимірювання

Система політико-ідеологічних цінностей студентів є динамічною, оскільки її формування припадає на завершальний період первинної політичної соціалізації. Це накладає певні особливості на процес вимірювання політико-ідеологічних цінностей. Тут доцільно з'ясувати сутність політико-ідеологічних цінностей як таких.

Як відомо, Девід Істон визначав політичну ідеологію як артикульовану сукупність ідеалів, цілей і завдань, які допомагають членам політичної системи інтерпретувати минуле і розуміти сучасне; також вона пропонує образ майбутнього. Джон Шварцмантель бачив у політичній ідеології єдність ціннісно-нормативного і діяльнісного, визначаючи її як «сукупність нормативних ідей, що формують ідеал, з метою здобуття масової підтримки для цих ідей, та агітацію на їхню користь» [7, р. 26], а Роберт Маківер розглядав політичні ідеології як системи політичних, економічних і соціальних цінностей та ідей, що слугують основою для постановки цілей, які, у свою чергу, становлять ядро політичних програм (див.: [1, с. 117]).

У контексті нашої теми запропоноване Р. Маківером визначення є достатньо інструментальним, оскільки ілюструє зв'язок між ідеологією і партійними програмами, тим самим дозволяє здійснити партійно-політичну ідентифікацію ціннісної системи студентства.

Більшість сучасних дослідників поділяють думку про те, що ідеологічність є ознакою насамперед масових партій (М. Дюверже) або партій «масової інтеграції» (Зигмунд Нойманн) чи масово-бюрократичних партій (А. Панеб'ярко). Останній характеризує масово-бюрократичні партії як такі, що базуються на: провідній ролі партійної бюрократії, активному залученні членів, колегіальному внутрішньому

керівництві, фінансуванні за допомогою членських внесків, супутніх структур, груп інтересів і ідеології [5, р. 264].

Водночас сьогодні ці масово-бюрократичні партії трансформуються в електорально-професійні. На думку Анжело Панеб'янка, такі партії характеризуються центральною роллю професійних політиків, є електорально орієнтованими, мають слабкі зв'язки із своїми членами, фінансуються за допомогою зацікавлених груп і державою, зосереджені скоріше на розв'язанні актуальних точкових проблем, ніж на ідеології [5, р. 264].

На основі класифікації типів партій А. Панеб'янка, українські дослідники Світлана Конончук та Олег Ярош визначають вагому роль ідеології у політичній практиці сучасних партій. Різниця між масово-бюрократичними та електорально-професійними партіями, на їхню думку, полягає у тому, що перші апелюють до «загальної волі», тобто намагаються представити ці інтереси як такі, що приховано жевріють у суспільній свідомості, й лише конкретна політична сила може їх виразити і втілити у життя, натомість другі намагаються переконати цільову аудиторію у значущості якихось проблем і своїй спроможності їх виразити [2, с. 17].

Політико-ідеологічні цінності студентської молоді можуть бути вимірені за допомогою контент-аналізу партійних програм. Цей підхід пов'язаний із визначенням частотності проблем, що порушуються в політичному тексті. Достатньо продуктивним прикладом такого підходу є дослідження, що проводяться Групою дослідження політичних програм Європейського Консорціуму політичних досліджень (Manifesto Research Group of the European Consortium for Political Research) [3]. Метою досліджень цієї Групи є вивчення ідеології і стратегії партій післявоєнного періоду країн Європи за допомогою контент-аналізу передвиборних програм. Вивчення ідеології в цьому проекті відбувалося через віднесення кожного твердження політичних програм до однієї з 54 категорій, які склали сім великих областей: міжнародні відносини, свобода і демократія, уряд, економіка, добробут і якість життя, структура суспільства, соціальні групи. Кожна така область включає різне число категорій – від чотирьох до чотирнадцяти. Деякі з них мають на увазі позитивне або негативне трактування питання: наприклад, область «структура суспільства» включає категорії «традиційна мораль: позитив» і «традиційна мораль: негатив».

Отримані в результаті контент-аналізу дані використовувалися в рамках проекту для вивчення зміни ідеологій окремих партій і країн, крос-національного порівняння, а також дослідження окремих аспектів функціонування партій. Контент-аналіз виборчих програм або «просторовий аналіз» (spatial analysis), розроблений експертами проекту, ґрунтується на виділенні категорій, що відображають партійні преференції у різних сферах політики, зокрема державного управління, економіки, соціальної сфери тощо. Спираючись на цей підхід, Мішель Лавер та Ян Бадж розробили оцінкову шкалу для визначення партійної ідеології за ознакою «ліва / права», яка включає 13 категорій, що належать до лівої ідеології, і 13 категорій, які відносять до правої [6, р. 20-24]:

- «ліві» категорії: регулювання капіталізму, економічне планування, протекціонізм (позитив), контрольована економіка, націоналізація, деколонізація, армія (негатив), мир, інтернаціоналізм (позитив), демократія, розширення соціальної політики (позитив), освіта (позитив), профспілки (позитив);

- «праві» категорії: вільне підприємництво, економічні стимули, протекціонізм (негатив), економічна ортодоксія і ефективність, розширення соціальної політики (негатив), конституціоналізм (позитив), ефективність і авторитет держави, національний спосіб життя (позитив), традиційна мораль (позитив), закон і порядок, національні зусилля та створення соціальної гармонії, армія (позитив), свобода і права людини.

Взявши за основу шкалу Лавера-Баджа, американські дослідники Хі Мін Кім та Річард Фордінг запропонували формулу для формальної оцінки ідеологічної орієнтації партій шляхом обчислення відсотка «лівих» і «правих» тверджень у виборчих програмах партій [4]: $IDParty = (IDLeft - IDRight) / (IDLeft + IDRight)$, де $IDParty$ – ідеологічна орієнтація програми; $IDLeft$ та $IDRight$ виражають відношення кількості речень, що містять «ліві» та «праві» твердження, до загальної кількості речень у тексті програми.

Таким чином, ідеологічна орієнтація виборчої програми партії визначається шляхом співвіднесення різниці між відсотком лівих і правих тверджень та загальною сумою «ідеологічних» тверджень у програмі. Результати розташовуються на шкалі від -1 до 1.

Література:

1. Голосов, Г.В. Сравнительная политология [Текст] / Г.В. Голосов. – СПб: Летний сад, 2001. – 368 с.
2. Конончук, С.Г. Партійна система України: ідеологічний вимір [Текст] / С. Конончук, О. Ярош; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: Агентство «Україна», 2010. – 76 с.
3. Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-War Election Programmes in 19 Democracies [Text] / I. Budge, D. Robertson, D. Hearl (eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – xvii, 494 p.
4. Kim, H. Voter Ideology in Western Democracies: An Update [Text] / H. Kim, R. Fording // European Journal of Political Research. – 2003. – vol. 42. – P. 95-105.
5. Panebianco, A. Political Parties: Organization and Power [Text] / A. Panebianco; transl. by M. Silver. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – xviii, 318 p.
6. Party Policy and Coalition Government in Western Europe [Text] / M. Laver, I. Budge (eds.). – L.: Macmillan, 1993. – xxii, 448 p.
7. Schwarzmantel, J. Ideology and Politics [Text] / J. Schwarzmantel. – L.: Sage, 2008. – 208 p.

О.А. Кавилін

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
Україна*

Трансформація політичної участі молоді в умовах глобалізації

Протягом останніх десятиріч істотно посилилася наукова зацікавленість проблемами політичної участі громадян. Політична участь стала об'єктом досліджень політології, психології, соціології та інших наук, відтак є чимало публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених, які розглядають цей феномен під тим чи іншим кутом зору. Серед українських дослідників проблем політичної участі слід відзначити: І. Алексеєнко, В. Бортніков, В. Бурдяк, І. Воронов, В. Горбатенко, Н. Дембіцька, В. Денисенко, І. Доцяк, Г. Зеленько, М. Кармазіна, В. Климончук, А. Колодій, І. Кресіна, А. Круглашов, М. Михальченко, Ю. Остапець, М. Примуш, В. Речицький, А. Романюк, Н. Ротар, Л. Угрин, О. Чемшит, Ю. Шведа та ін. Спираючись на широку теоретичну базу, розроблену зарубіжними і вітчизняними науковцями, політичну участь розглядаємо як легітимну систему цілеспрямованого впливу акторів (громадян та їх об'єднань) на політичну систему суспільства.

Політична участь молоді за роки незалежності України характеризується різною інтенсивністю, масштабами, набуває різних видів, форм, що і визначає її специфіку. Важливо підкреслити, що політична участь молоді нерівномірна у зв'язку з відмінністю доступу до соціальних ресурсів. Під соціальними ресурсами зазвичай розуміють: освіту, яка відкриває доступ до інформації; гроші, наявність яких дозволяє витратити час на зайняття політикою; соціальний статус і престиж, до носіїв яких влада дослухається охочіше; і нарешті, деякі поведінкові навички. Таким чином, чим більший доступ до соціальних ресурсів, тим поширеніші громадянські практики [1, с. 345]. Слід звернути увагу на те, що громадянські практики не вичерпуються участю в громадсько-політичних акціях. Вагомими показниками є звернення громадян до державних та правозахисних установ, робота у політичній партії чи громадській організації, участь у роботі передвиборних штабів, виборчих комісій, носіння символіки політичного характеру, розклеювання листівок, переконування друзів, близьких, знайомих у правоті своїх політичних поглядів тощо.

Політичну участь зазвичай розрізняють: у виборах; у прийнятті рішень; у управлінні та самоврядуванні; у виборі політичних лідерів і контролі за їхньою діяльністю; у прийнятті, реалізації й охороні законів; у виборчих політичних кампаніях, мітингах, зібраннях; у засвоєнні й передачі політичної інформації; у страйках; в масових кампаніях громадянської непокори, визвольних війнах і революціях; у діяльності політичних партій і громадських об'єднань тощо [2, с. 513]. Серед молоді більш поширені ті форми політичної участі, які пов'язані з передвиборними кампаніями, що загалом відповідає її рівню доступу до соціальних ресурсів.

Процес глобалізації, який охоплює економічну, політичну, соціальну та ду-

ховну сфери життя соціуму, дедалі помітніше й інтенсивніше впливає на українське суспільство загалом та на політичну участь молоді зокрема, створюючи нові умови та виміри політичної дійсності. Важливу роль у процесі глобалізації відіграє інформаційний чинник, який включає в себе такі компоненти, як інформаційна революція, глобальне інформаційне суспільство, глобальні інформаційні системи, глобальні інформаційні процеси, світовий інформаційний простір. Це відображається і у трансформації політичної участі молоді. Події в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. переконують, що кіберпростір став не лише засобом оперативного інформування, але й інструментом погодження дій протестуючих верств населення, основою самоорганізації громадян в різноманітні за завданнями і кількістю учасників групи. Нагадаємо, що вперше люди вийшли на Майдан 21 листопада одночасно в Києві й у Львові після появи в Facebook закликів висловити протест кардинальною зміною політики українського уряду і відмови від євроінтеграції. Загалом є всі підстави стверджувати, що сучасні онлайн-комунікації не лише надають нові можливості для суспільства і влади, але й породжують нові загрози і виклики, надаючи серйозні потенційні можливості для маніпулювання громадською думкою і впливу на сучасну політику.

Література:

1. Резнік, О. Громадянські практики населення України [Текст] / О. Резнік // Українське суспільство 1992-2006. Соціол. моніторинг. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. – С. 337-347.
2. Політологічний енциклопедичний словник [Текст] / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

Г.П. Клімова

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна **Формування єдиного простору вищої освіти в контексті Болонського процесу**

Процес об'єднання Європи супроводжується формуванням єдиного простору вищої освіти та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій галузі в масштабах усього континенту. Зазначений процес дістав назву Болонського процесу, офіційною датою початку якого прийнято вважали 19 червня 1999 р., коли на конференції в Болоньї міністри освіти 29 європейських держав прийняли декларацію «Зона європейської вищої освіти», або так звану Болонську декларацію. В ній застосовується положення щодо формування європейського простору вищої освіти до 2010 р. Віднині курс було взято на структурну модернізацію національних систем вищої освіти таким чином, щоб вони стали працювати на розвиток «суспільства знань».

Декларацією було визначено шість ключових цілей формування єдиного простору вищої освіти: прийняття системи легко зрозумілих і сумірних ступенів, зокрема, через упровадження Додатка до диплома для забезпечення можливості

працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти; прийняття системи, що заснована на двох основних циклах – доступеневого та післяступеневого; впровадження системи кредитів за типом ECTS – європейської системи перезарахування залікових одиниць трудомісткості, як належного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності; сприяння мобільності шляхом подолання перешкод до ефективного здійснення вільного пересування; сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти для розробки адекватних критеріїв і методологій; сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо щодо розвитку навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і провадження наукових досліджень.

Принципово важливими щодо формування європейського простору вищої освіти було визнання двоступеневої структури вищої освіти (Гельсінський семінар, лютий 2001 р.) і створення Європейської асоціації університетів (Саламанська зустріч, березень 2001 р.)

19 травня 2001 р. в Празі представниками вже 33 країн Європи було підписано Празьке комюніке. На самміті було виділено важливі елементи Європейського простору вищої освіти, а саме: постійне навчання впродовж усього життя; мотивоване залучення студентів до навчання; сприяння підвищенню привабливості та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти для інших регіонів світу.

18-19 вересня 2003 р. у Берліні було визнано, що магістерський рівень освіти – недостатній для забезпечення належної наукової інноваційності європейської економіки. Тому було прийнято принципово нове рішення – поширення загальноєвропейських вимог і стандартів уже й на докторські ступені.

Черговий самміт країн-учасниць Болонського процесу відбувся 19-20 травня 2005 р. у м. Берген (Норвегія). На ньому до Болонської співдружності приєдналася Україна та ще чотири країни. Серед визначених пріоритетів на конференції особливу увагу приділено взаємодії між сферою вищої освіти та різноманітною дослідницькою діяльністю в усіх країнах-учасницях. У результаті було підписано комюніке, у якому на основі попередніх цілей Болонського процесу були визначені пріоритетні напрями формування європейського простору вищої освіти: введення трициклової системи підготовки фахівців (бакалавр – магістр – доктор філософії), створення національної системи забезпечення якості вищої освіти згідно зі стандартами європейської мережі забезпечення якості (ENIC–ENQ), взаємне визнання ступенів навчання країнами-учасницями.

У грудні 2006 р. було розроблено рекомендації Парламенту і Раді Європи, у яких визначено ключові компетенції, необхідні всім індивідам для особистої реалізації і розвитку, активної громадської позиції, соціалізації і зайнятості. Встановлено вісім ключових компетенцій: спілкування рідною мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність і базові компетенції в науці й технологі-

ях; комп'ютерна грамотність; освоєння навичок навчання; соціальні і цивільні компетенції; відчуття новаторства і підприємництва; обізнаність і здатність виражати себе в культурній формі.

Нові орієнтири щодо формування єдиного простору європейської вищої освіти були деталізовані у документі «Підтримуючи розвиток і професійну діяльність – порядок денний для модернізації європейських систем вищої освіти» (Supporting growth jobs – an agenda for the modernization of Europe's higher education systems), ухваленому Європейською Комісією 26 вересня 2011 р. Відповідно до цього документа ключовими завданнями модернізації європейської вищої освіти є: підвищення рівня освітніх досягнень задля забезпечення потреб Європи у випускниках вищих навчальних закладах і дослідниках; поліпшення якості й релевантності вищої освіти; підвищення якості завдяки мобільності та міжнародній співпраці; актуалізація «трикутника знань» (knowledgetriangle): зв'язок вищої освіти, наукових досліджень і бізнесу (підприємництва) для досягнення досконалості та регіонального розвитку; покращення врядування та фінансових механізмів.

У цьому ж документі визначено такі основні принципи розвитку вищої освіти, як прозорість, диверсифікація (різномірність), мобільність і співпраця.

У сучасних умовах до основних складників процесу формування єдиного простору європейської вищої освіти треба віднести такі: наявність чіткої стратегії, політики та інструментів модернізації вищої освіти; інституційна автономія, інституційні стратегії та профілізація інститутів вищої освіти; професійна підготовка менеджерів (середній рівень) і лідерів (вищий рівень) ВНЗ.

Таким чином, Болонський процес на різних етапах свого здійснення забезпечує формування і зміцнення єдиного європейського простору вищої освіти і зближення її національних моделей.

І.М. Ковальська-Павелко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

**Ретроспектива організації академічної мобільності
(за матеріалами перших статутів українських університетів)**

Згідно із українським законодавством академічна мобільність визначається як можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами [3]. Подібна можливість існувала ще за часів виникнення перших українських університетів, яким надавалася доволі широка автономія, в т.ч. і стосовно академічної мобільності.

Перші університети Східної, Центральної і Південної України, утворені у XIX ст. з ініціативи держави, функціонували за державний рахунок, називалися імператорськими (оскільки імператор надавав дозвіл і підписував укази про їх відкриття) і слугували практичній меті підготовки фахівців для державної служби. Університети забезпечували розробку змісту й належний рівень освіти, управлін-

ня освітнім процесом і відповідний контроль його якості, тоді як на Заході університети переважно засновувалися і діяли при монастирях або були приватними освітніми установами, навчально-науковими центрами для підготовки теологів, мислителів і науковців, де навчали Богослов'я та методів наукового пізнання [5, с. 48].

Одним із найвагоміших питань освітньої політики першої половини ХІХ ст. стало прийняття у 1804 р. першого Загального Статуту Російських імператорських університетів, який офіційно визначав навчальний і адміністративний устрій університетів Російської імперії. Вважається, що найважливішим його досягненням є проголошення університетської автономії, яка трактувалася як свобода від державного керівництва й контролю. Це передбачало виборність ректора, проректорів, професорів шляхом таємного голосування, самостійність у затвердженні вчених ступенів, відкритті кафедр тощо. Професорам було надано право читати авторські курси, базуючись на заявлених власних наукових працях (або працях іншого відомого вченого). Вони зобов'язувалися лише доповісти про це Вченій раді і врахувати зроблені колегами зауваження. Ніяких інших форм контролю змісту і якості освіти Статут не передбачав [5, с. 51]. Статут намічав чотири основних факультети університету: моральних і політичних наук, фізичних і математичних наук, медичних, словесних наук. Крім навчальної роботи, Статут акцентував увагу на розширенні наукової діяльності університету. Зокрема, питання організації науково-дослідної роботи планувалося обговорювати на щомісячних засіданнях Ради [2, с. 23-24].

Статутом 1804 р. академічна мобільність передбачала з одного боку запрошення іноземців на викладацькі посади, а з іншого – застосовувалася практика відряджень чи стажувань до закордонних університетів тих молодих викладачів, які виявляли особливу схильність до мови і дослідницької роботи. Щоправда така практика застосовувалася нечасто, оскільки існувало побоювання щодо проникнення вільнодумства через відряджених, але велика група кращих професорів пройшла підготовку у німецьких університетах. Загальний науковий і культурне рівень професорсько-викладацького складу був на той час невисокий. Професори в основному не стежили за перебігом сучасної науки, особливо зарубіжної, давали лекцій зі старих записів, не домагалися розуміння і навіть уваги інакше, ніж поліцейськими заходами.

У ході освітньої реформи 1828-1835 рр. було запроваджено другий Загальний Статут Російських імператорських університетів [6]. За новим Статутом 1835 р. у навчальну, виховну та організаційну діяльність університету були запроваджені відчутні обмеження. Так, ліквідовано свободу викладання, закрито училищні комітети, значно ущільнено принцип університетської автономії.

За два роки до затвердження Статуту 1835 р. своєрідним полігоном відпрацювання новел у сфері вищої освіти був Статут університету Св. Володимира. З цього часу університет почали розглядати як вищий навчальний заклад і адміністративно-колегіальну установу, якій приписувалося керувати іншими навчальними

зкладами округу (див.: [4]).

Принципова новизна Статуту університету Св. Володимира полягала у порядку набору студентів: випускники більшості гімназій позбавлялися права вступати до університету без випробувань, що суттєво поліпшило якісний склад студентів. У новому університеті було запроваджено семестровий розподіл курсу наук і встановлено прийом студентів двічі на рік. Статутом передбачалось складати навчальні курси так, щоб студент міг вивчити кожен з них за один семестр. Це нововведення призвело до дроблення великих курсів на більш дрібні, що призвело до підвищення кількості досліджуваних предметів.

Подальші зрушення у розвитку університетської освіти були закріплені Статутом Російських імператорських університетів 1863 р. [7], за яким знімалися обмеження з автономії університету, містив положення щодо розширення наукової діяльності університету (через започаткування наукових товариств, написання студентами наукових праць, преміювання та нагородження медалями кращих із них тощо). Особливу увагу в Статуті приділено організації навчальної діяльності університету. Так, факультетські збори отримали право на розробку і затвердження навчальних планів і програм. Помітною новацією стало скасування вступних іспитів. До університету тепер зараховували всіх, хто мав атестат про завершення повного гімназійного курсу навчання. Також у Статуті 1863 р. визначалися повноваження Ради, яка складалася з професорів університету і якою розглядалися найважливіші проблеми життєдіяльності вищого закладу освіти. Зокрема, звіти професорів про наукову і навчальну роботу, про ділові зв'язки із зарубіжжям, участь у конференціях тощо [1, с. 134].

Значне місце у Статуті 1863 р. посідає підготовка університетських викладачів до професорського звання, яка передбачала і таку форму як відрядження у закордонні університети. Саме у 60-х роках ХІХ ст. відбуваються зміни у правилах відрядження вітчизняних викладачів до інших держав. Якщо раніше стипендіати проходили повний цикл стажування при університетах Західної Європи, то з 1867 р. дозволялося відрядження тільки для тих, хто здав магістерські іспити і написав дисертацію. Рекомендовалось відряджати доцентів, які успішно викладали в університетах протягом двох років і мають серйозні наукові доробки.

Відряджали на навчання до інших держав на засіданнях рад університетів і тому спрямовували кращих, гідних, талановитих вихованців. Інтерес до досвіду західноєвропейських університетів був надзвичайно високий. Відряджені прагнули під час перебування по закордоном прослухати лекції і відвідати семінари з 2-3 спеціальностей, що дозволяло опанувати суміжні сфери. Вони також знайомилися із науковими бібліотеками, тим самим розширюючи свій науковий кругозір.

Міністерство народної освіти ставило перед відрядженими умову регулярного звітування про навчання, а регулярна публікація звітів відряджених до інших держав у журналі міністерства та випуск їх окремим багатотомним виданням мали на меті знайомити вітчизняні університети з кваліфікацією стипендіатів, оскільки звіти дозволяли робити висновки про знання і переваги кожного кандидата

на посаду професора. Публікація звітів є проявом політики гласності, помітного підйому демократичних настроїв у суспільстві.

Таким чином, досвід перших університетів щодо академічної мобільності може бути використаний і під час імплементації нової редакції Закону України «Про вищу освіту».

Література:

1. Галкин, Ю. Третий университетский устав [Текст] / Ю. Галкин, Ф. Григорьев, В. Колесников, Е. Олесеюк // Высшее образование в России. – 2001. – № 6. – С.134-136.
2. Дем'яненко, Н.М. Ретроспектива педагогічної освіти в Україні (XIX – початок XX ст.) [Текст] / Н.М. Дем'яненко, І.П. Важинський. – К.: МПА, 2002. – 240 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [Текст] // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
4. З іменем Святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників [Текст]: У 2-х кн. / Упоряд.: В.І. Ульяновський, В.А. Короткий. – К., 1994. – Кн. 1. – 398 с.; Кн. 2. – 453 с.
5. Колесников, В.И. Формирование системы управления университетами в России [Текст] / В.И. Колесников, Ю.Г. Круглов, Е.В. Олесеюк // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 48-54.
6. Общий устав Императорских Российских университетов, высочайше утвержденный 26 июля 1835 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://museum.guru.ru/ustavy/ustav1835/contents.phtml>.
7. Общий устав Императорских Российских университетов, высочайше утвержденный 18 июня 1863 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lib.ru/TEXTBOOKS/ustaw_18.txt.

А.Є. Ковальчук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Особливості концептуалізації категорії «майбутнє» в сучасному глобалізованому світі: формування покоління катастрофи

Проблематика майбутнього, його змістовна наповненість безпосередньо пов'язана з соціокультурним контекстом суспільства, в якому вона розробляється. Питання, які стосуються майбутнього, можливостей його передбачення, прогнозування, конструювання цікавили людство протягом всієї його історії. Однак довгий час розмірковування про майбутнє не виходили за межі містифікацій та пророчтв. На сьогоднішній день існує арсенал розроблених наукових методів дослідження майбутнього, що виводить теоретизування на якісно новий рівень. Однак в сучасному суспільстві, суперечливому, в багатьох сферах кризовому, надзвичайного поширення та привабливості набули катастрофічні теорії, ідеї кінця світу та інші апокаліптичні передбачення.

Розглядаючи теоретичний доробок концепцій майбутнього, можна проаналізувати його крізь призму ідей прогресу, регресу та циклічного розвитку. Їх розвиток та трансформацію можна прослідити на всіх етапах історичного становлення суспільства, однак в певний період певна концепція була все ж домінуючою. Циклічна картина світу була характерна для архаїчних суспільств,

коли їх життя визначалось природними та біологічними циклами, регулярними обрядовими практиками. При циклічному розумінні вектору часу минуле вже є в певній мірі передбаченим майбутнім [1, с. 85]. У межах регресійних ідей майбутнє постає частіше всього як таке, що поступається теперішньому або минулому, є безумовно гіршим. Яскравим прикладом таких уявлень є релігійний есхатологізм, в межах якого майбутнє розуміється як кінець існування, а його очікування має апокаліптичний характер [1, с. 89]. Під прогресом ми можемо розуміти процес, який безухильно приводить систему все ближче до кращого або ідеального стану. В межах концепцій, зорієнтованих на прогрес, майбутнє виступає в якості нормативного ідеалу, орієнтиру, до якого слід прагнути. Ці ідеї актуалізувались в період Нового часу та не втрачають своєї значущості і до сьогодні [1, с. 87]. Однак яскравого вираження в сучасному суспільстві набувають і регресивні ідеї, крізь призму яких концептуалізується майбутнє. Однією з характеристик сучасності стає катастрофізм, який починає пронизувати все соціальне життя. Він проявляється як на глобальному рівні (через загрози глобальних антропогенних, техногенних, екологічних катастроф, вичерпаність ресурсів, поляризацію світу), так і на рівні окремих держав (їх послаблення на фоні зростання транснаціональних корпорацій), так і на рівні окремих індивідів (як форма індивідуальної свідомості та світосприйняття, страх кінця світу, апокаліптизм) [2, с. 101].

Голландський футуролог Ф. Поллак запропонував наступну концепцію формування образу майбутнього в сучасному світі: необхідно виділити так званий «ідеальний тип» образу майбутнього, який складається з двох елементів: есхатологічного та утопічного. Він наполягає на побудові теорії майбутнього не на основі математичного моделювання та екстраполяції існуючих тенденцій розвитку суспільства, а на розширенні меж, усвідомленні можливості існування кардинально іншого типу суспільства, яке може створити людина. Також він вважає, що образ майбутнього, який переважає в суспільстві на тому чи іншому етапі його розвитку, може вплинути на його подальший розвиток [3].

У сучасному світі катастрофічні настрої мають тенденцію до зростання та розповсюдження, стають формою суспільної свідомості та світогляду. Велику роль в цьому процесі мають засоби масової інформації. Постійна трансляція катастроф різноманітного характеру стає не просто актуальною темою новин, а життєвим фоном, невід'ємною частиною повсякденності. Науковці також говорять про розвиток суспільства в категоріях все більш зростаючих ризиків (У. Бек, В. Віндж, Р. Курцвейл, С. Армстронг, А. Печчеї, Е. Тоффлер, Д. Медоуз та ін.).

Катастрофізм сьогодні є глобальною тенденцією розвитку суспільства. Ми можемо говорити про сучасне покоління як про покоління катастрофи, оскільки воно є безпосереднім носієм катастрофічної свідомості. Вона формується під впливом сучасних глобалізаційних процесів, поширенням і повсякденною актуалізацією дискурсу настання катастроф різноманітного характеру. І в науковому доробку можна виділити різні концепції катастрофізму, як то міфологічні,

релігійні, релігійно-філософські, культурологічні, соціально-футурологічні [2]. Кожна з них робить акцент на певному факторі, який приведе врешті цивілізацію до загибелі. Все це, безумовно, актуалізує тенденцію концептуалізації майбутнього в сучасному світі крізь призму ідей регресу.

Література:

1. Лось, В.А. Социокультурный анализ цивилизационных процессов: взаимосвязь циклических и линейных подходов к динамике мирового развития [Текст] / В.А. Лось // Век глобализации. Исслед. совр. глобальных процессов. – 2014. – № 2. – С. 78-90.
2. Сёмченко, А.Т. Современный апокалипсис: Критика идеологии катастрофизма [Текст] / А.Т. Сёмченко. – М.: Политиздат, 1989. – 198 с.
3. Супрун, В.И. Современная буржуазная футурология: тенденции, проблемы [Текст] / В.И. Супрун. – Новосибирск: Наука, 1987. – 205 с.

Л.О. Колісник

ДВНЗ «Національний гірничий університет», Україна

Міжнародна академічна мобільність молодих вчених Дніпропетровщини: очікувані та реальні результати

Міжнародна академічна мобільність стає невід'ємним елементом наукової і освітньої діяльності, своєрідним чинником розвитку науки та освіти. Проте, переважно стихійний характер участі української молоді в такій мобільності в умовах глобалізації мінімізує позитивні та спричиняє негативні наслідки (втрата науково-освітнього, соціокультурного потенціалу, відставання України від світових освітніх та наукових стандартів).

Нині мова не йде, – чи важлива міжнародна академічна мобільність наших студентів та науковців, чи ні? Чи долучатися до світових процесів у науці та освіті – чи ні? Ми вже присутні в цих процесах. Мова йде про те, як використати безцінний зарубіжний досвід, знання, можливості, зв'язки, людські та символічні ресурси для підвищення якості та ефективності вітчизняної освіти і науки.

Але чи хтось цікавиться долею наших студентів та вчених, які самостійно чи за програмами вирушають за кордон з науково-освітніми цілями? Скільки їх? Скільки повертається, скільки залишається там і чому залишаються? Скільки тих, хто не повернувся, але підтримує науково-освітні зв'язки з батьківщиною, сприяючи її розвитку? Чому молоді люди, обирають для навчання саме ту, а не іншу країну, той, а не інший університет, ту, а не іншу спеціальність? Чи отримали вони там передові знання та вміння? І чи мають можливість їх успішно застосувати в Україні?

Ці питання досі залишаються без відповіді. У нас не збираються подібні дані. Якщо про студентів є певні дані про те, скільки їх навчається за рубежом і в яких країнах, то про молодих вчених навіть такі дані важко знайти. Адже велика частина виїздів молодих вчених здійснюється з власної ініціативи та за міжнародними грантами. Певну інформацію з названих пізнавальних проблем

можна отримати з допомогою соціологічних опитувань.

Результати нашого соціологічного дослідження молодих вчених Дніпропетровської області, проведеного методом анкетування в 2013-2014 роках, свідчать про те, що 18% опитаних уже брали участь у тих чи інших формах міжнародної академічної мобільності – з них біля 7% – не один раз. Майже 57% ще не брали участь, але планують. З віком збільшується частка тих, хто не брав участь і не планує практикувати міжнародну академічну мобільність. Найбільшу частку серед учасників міжнародної академічної мобільності складають молоді науковці гуманітарного напрямку. Природничий напрямок найменше представлений уже реалізованою мобільністю, але тут найбільший потенціал.

Серед лідерів країн, куди їдуть молоді дніпропетровські вчені з науково-освітньою метою: Польща, Німеччина, Росія, Чехія, Італія, США.

Ієрархії очікувань від участі в міжнародній академічній мобільності та оцінки реально отриманих результатів, за даними опитування – відрізняються. Наведемо перелік очікуваних (за мірою зменшення кількості згадувань) результатів мобільності:

- розширення наукових знань,
- нові наукові контакти,
- збільшення фінансових доходів,
- кар'єрне зростання,
- розробка та впровадження нових методів навчання,
- можливість отримати роботу в Україні,
- навички міжкультурного спілкування та дипломатії.

Порівняння даних наведеної вище ієрархії з ієрархією реально отриманих результатів від участі в міжнародній академічній мобільності, яка наводиться нижче, засвідчує існування певних розбіжностей між очікуваними та отриманими результатами (перелік реально отриманих результатів також подається за мірою зменшення кількості згадувань):

- розширення наукових знань,
- навички міжкультурного спілкування та народної дипломатії,
- нові наукові контакти,
- потенціал та навички вирішення проблем,
- зрілість суджень та особистий розвиток,
- розвиток альтернативного погляду на світ,
- корисні соціальні зв'язки.

У найбільшій мірі молодь хотіла отримати від міжнародної академічної мобільності «розширення наукових знань». Власне саме цю компетенцію частіше всього молодь і отримує. Далі йдуть значні розбіжності в очікуваних та реальних надбаннях. Менше, аніж сподівались, молоді люди отримали: «збільшення фінансових доходів», «кар'єрне зростання», «розробку та впровадження нових методів навчання», «гарну роботу в Україні».

Натомість отримали в більшій мірі, аніж очікували: «навички

міжкультурного спілкування та народної дипломатії», «потенціал та навички вирішення проблем», «зрілість суджень», «особистісний розвиток», «розвиток альтернативного погляду на світ», «корисні соціальні зв'язки».

На завершення відзначимо, що оптимальний підхід до об'єктивного процесу інтернаціоналізації вищої освіти та науки в Україні повинен спиратися на якомога повнішу інформацію і бути направленим на зменшення стихійних елементів у зростаючих потоках міжнародної академічної мобільності молодих вчених.

Шлях тут зрозумілий – надання стипендій, прийняття та реалізація програм академічних обмінів з юридично зафіксованими гарантіями та прозорими стимулами повернення молодих вчених на батьківщину, розробка заходів з підвищення індивідуальної та суспільної ефективності міжнародної академічної мобільності для регіону і України в цілому, мінімізації її можливих негативних наслідків.

Н.Г. Комых

Днепропетровский национальный университет имени Олеса Гончара, Украина
**Предпочтения и особенности досуговых практик студентов-первокурсников
ДНУ им. О. Гончара**

Досуг традиційно являється однією з важливіших сфер життєдіяльності молоді. Трансформації всіх сторін життя сучасного суспільства привели до змін у соціокультурній ситуації в області дозвілля. Молодь представляє собою особливу соціально-демографічну групу, найбільш вразливу до соціокультурних інновацій, які мають різне по своїй направленості вплив на становлення особистості молодого чоловіка.

Досуг для сучасних студентів являється однією з первинних цінностей. Саме для дозвільної сфери життєдіяльності людини в найбільшій ступені характерна свобода особистості, яка проявляється у виборі форм, місця, часу проведення дозвілля. Безпосередньо в сфері дозвілля молоді люди в більшій ступені, ніж деінде, виступають як носії свободної індивідуальності. Сфера дозвілля характеризується свободою від професійних і сімейно-бутичних обов'язків, крім того, в її межах послаблюється інституційний тиск на особистість молодого чоловіка. Саме тому в сучасному суспільстві, де спостерігається нестабільність нормативно-ціннісних систем, проблема дозвілля молоді стає особливо актуальною.

В ході проведеного анкетування студентів-первокурсників кафедрою соціології ДНУ ім. О. Гончара, в 2013 г., були виявлені види дозвільної діяльності, їх особливості змісту, важливі характеристики і проблеми.

Результати дослідження показали, що дозвільна діяльність студентів-первокурсників достатньо різноманітна за змістовим наповненням. 67,2% опитаних первокурсників віддає перевагу проводити своє вільне час в колі друзів; 66,9% опитаних студентів як одну з найбільш улюблених форм дозвільної діяльності виділяють прослуховування музики. На

третьем месте среди популярных форм досуговой деятельности находится работа с компьютером, в сети Интернет, в социальных сетях – 62% опрошенных студентов заявили, что предпочитают уделять время именно этому виду деятельности. Занятия спортом также можно отнести к популярным направлениям проведения досуга, поскольку более половины – 58% респондентов заявили, что в свое свободное время занимаются спортом. 46,6% опрошенных студентов в свое свободное время встречаются с любимым человеком, 43,6% читают художественные книги, 42,9% отметили, что также уделяют время своей семье, посещают театры, выставки, музеи – 39% опрошенных респондентов. Также было отмечено, что почти каждый третий первокурсник (31,9%) практикует такую форму проведения досуга как посещение кафе, дискотек, ресторанов и баров.

Несколько менее популярными и показательными являются такие формы проведения досуга как: туристические поездки – 28,5%; зарабатывание денег – 25,2%, компьютерные игры – 23,3%, чтение газет и журналов и фото- и кино-съемка – 20,2% и 15,3% соответственно.

К наименее популярным формам проведения досуга среди опрошенных первокурсников можно отнести следующие: получение дополнительной специальности – 8,9%, посещение салонов красоты – 6,7%, посещение церкви и религиозных собраний – 5,2% и также всего лишь 3,7% респондентов отметили, что уделяют время общественным работам.

В ходе анализа выявлены некоторые различия в досуговой деятельности студентов гуманитарных и естественно-технических факультетов. Такие формы досуга как прослушивание музыки, работа с компьютером и занятия спортом являются значимыми как для студентов-гуманитариев, так и для студентов технического направления.

Однако, первокурсники, учащиеся на ФФЭКС все же несколько больше времени уделяют работе с компьютером и занятиям спортом, чем студенты-первокурсники ФОНМО (разница составляет 10%). Также студенты, учащиеся на факультете естественно-технического направления в 2 раза больше времени уделяют компьютерным играм.

В результате исследования были зафиксированы некоторые различия в формах досуга девушек и юношей. Так, досуг студенток-первокурсниц является более насыщенным и разнообразным. Популярные формы досуга среди респонденток: отдых в кругу друзей и прослушивание музыки – по 78,1%, чтение художественных книг – 59,4%, работа с компьютером, в сети Интернет, в социальных сетях – 58,7%, отдых в кругу семьи и встречи с любимым человеком – 58,1% и 56,8% соответственно. Значительное количество респонденток отдает предпочтение таким видам деятельности как посещение театров, выставок, музеев – 54,8%; кафе, дискотек, баров, ресторанов – 43,2%, занятие спортом – 45,8%.

При этом наиболее популярными формами досуга среди респонденток-юношей являются: занятие спортом – 69,8%, что на 24% выше, чем показатели в этом же пункте среди девушек; работа с компьютером, в сети Интернет – 64,2%

опрошених первокурсників. Однак, так само як і дівчата, молоді люди відзначають, що прослушування музики і зустрічі з друзями становлять значущу частину їх дозвілля – 57,2% і 56% відповідно. В цілому, можна відзначити, що основними відмінностями в змісті дозвілля дівчаток і юнаків є те, що дівчата частіше відвідують театри, музеї, виставки, більше часу відводять читанню, своїй родині, в той час як молоді люди більш активно займаються спортом, частіше грають в комп'ютерні ігри, витрачають вільний час на додатковий заробіток.

В результаті проведеного соціологічного дослідження був отриманий відповідь на важливий питання про те, що перешкоджає студентам-первокурсникам проводити свій час так, як їм би хотілося. Виявилось, що основною перешкодкою для них є нехватка вільного часу – 58,3%, через втому, яку вони відчувають після занять в університеті – 39,7%, а також наявність фінансових труднощів – 29,5%. Варто відзначити, що 25,5% студентів вказали в анкеті, що їм абсолютно нічого не перешкоджає організувати свій дозвілля так, як їм це хотілося, а крім того, 20,5% відповіли чесно і визнали, що більш цікаво і корисно проводити свій вільний час їм перешкоджає власна лінь і небажання щось робити.

М.А. Короткова

Масариков університет (г. Брно), Чехія

Академічна мобільність: автоетнографічна рефлексія

Одного разу в початку своєї навчання в університеті я чула від викладача фразу: «Соціолог може працювати в повну силу тільки в своїй країні, тому що знає її культуру всередині, тільки так він може зрозуміти, як і чому відбуваються ті чи інші соціальні процеси». І хоча ми знаємо багато прикладів, в тому числі серед класиків, наприклад П.Сорокін, деякі представники Чикагської школи і багато інших, які вже давно спростили це твердження, тим не менше для мене це звучало як виклик, що вимагає довести протилежне.

Потім послідувало захоплення етнологією, сміливі спроби подивитися на свою культуру «ззовні», іншими очима. І нарешті, з'явилася можливість дійсно подивитися на іншу культуру як сторонній людина, як незалежний вчений, якому дали можливість дослідити незнайоме, чуже. Змінити країну, університет було тим більш цікаво, що це була можливість довести, що соціолог може працювати всюди, всюди знайти точки для дослідження, всюди задавати питання і відповідати на них.

Ітак, хотілося б поділитися власним досвідом академічної мобільності. Для цього мною, вслід за А.С. Готліб [1] і В.А. Макаренко [2], був вибран метод автоетнографічної рефлексії, як якісного методу дослідження, в якому я буду виступати одночасно як дослідник і як досліджувані.

дуемый.

Для начала хочется сказать, что я студентка магистратуры кафедры социологии одного из крупнейших в Чехии вузов – Масарикова университета в городе Брно. Эта кафедра также является одной из старейших в мире – была основана в 1921 году учеником Э. Дюркгейма [3]. Кафедра выпустила большое количество известных чешских социологов. В этом году кафедра социологии Масарикова университета была признана лучшей в Чехии, в очередной раз обойдя даже своего ближайшего соперника – кафедру Карлова университета в Праге. Данные факты говорят о престиже, сложившейся традиции преподавания и исследований Брненской социологической школы. Стоит отметить, что система обучения очень отличается от привычного нам в странах СНГ страноватого соединения остатков советской системы с попыткой привести в действие Болонский процесс. Здесь нет установленной группы студентов, которая обязана посещать конкретные предметы, нет формы работы лекция/семинар по лекции каждую неделю. В начале обучения предоставляется список курсов, из которых студент должен выбрать то, что ему интересно. Безусловно, есть обязательные предметы, такие как «Теоретическая социология» или «Методы социологического исследования». Магистерская программа не предусматривает большого количества предметов в семестре – достаточно двух-четырех. Вначале меня это очень удивило, ведь для нас привычнее количество предметов в два-три раза превышающее эту цифру. Однако, быстро выяснилось, что данное количество обусловлено упором на самостоятельное обучение студента. В лучших европейских традициях образования магистерская программа подготовки социологов основывается на тексте, его прочтении, анализе, размышлениях о нем, и результатом работы студента также является текст. Каждую неделю, на каждый предмет необходимо прочитать два-три первоисточника, написать по ним так называемые «position papers» (смесь конспекта первоисточника и собственных размышлений на тему прочитанного), рефераты, представлять презентации, готовится к частым тестам. Большинство источников на английском языке, хотя язык обучения – чешский (существует и образование исключительно на английском, но оно платное, в то время как образование на чешском языке в государственном вузе бесплатное, а так как я сюда приехала как фримувер, а не по программе, то для меня этот вопрос был очень важен). Вот тут-то я и наткнулась на проблемы социолога-в-другой-стране. Бытовой, разговорный язык существенно отличается от языка академической среды. Привычный категориальный аппарат становится недоступным не по содержанию, но по форме – большинство терминов естественно имеют свои чешские аналоги (в лучшем случае, схожие по звучанию с нашими, если употребляются латинские корни), имена и фамилии классиков социологии произносятся совершенно по-другому. Это напоминает конкуренцию в духе бурдьёвского поля науки: «Научное поле – это всегда место более или менее неравной борьбы между агентами, которые неравным образом наделены специфическим капиталом, и которые, следовательно, неравны с точки зрения способности осваивать продукцию научного труда [...]» [4], и в этой

борьбе я обладаю несколько другим капиталом, чем коллеги, выросшие в этой стране или, по крайней мере, иностранцы, которые начинали обучение в высшей школе в Чехии, и борьба действительно становится неравной.

Однако, невозможно не подчеркнуть преимущества, которые дает образование в Европе, помимо очевидных – престижности диплома, например. Обучение на чужом языке (в сущности, на двух иностранных языках) существенно расширяет возможности и развивает мышление. Например, появляется желание, возможность и необходимость читать источники, которые раньше не читал, потому что нет их переводов на украинский или русский. Одним из преимуществ также является обмен опытом и знанием с людьми с основательно отличной доксой. Самым приятным плюсом, с моей точки зрения, является эвентуальность посещения лекций и воркшопов известнейших социологов, политологов, философов, возможность участия в международных исследованиях.

Брненская школа социологии преимущественно занимается гендерным и антропологическими исследованиями и урбанистическими студиями. Более всего меня заинтересовали именно последние, поэтому и выбранные мною предметы были направлены на данную проблематику. Исследования города для меня тем более интересны, что среднеевропейские и западноевропейские города существенно отличаются от восточноевропейских, тем самым давая возможность исследователю, знакомому с этими различиями, пространство для корпоративного анализа.

В этом смысле также неоспоримо преимущество возможности выбора курсов, которые студент бы хотел изучать. В данном месте, пожалуй, стоит сделать поклон в сторону моей родной кафедры социологии Днепропетровского национального университета, которая дала мне базовые, основные знания, которые помогли определиться с дальнейшей тематикой профессионального развития. Классическая борьба дюркгеймовской и веберовской парадигмы, как борьба между тем, что для социологии важнее – метод или предмет, для меня более не имеет смысла, потому как наша система образования в данном вопросе имеет безусловное преимущество – она дает представления и о всех методах, и о большом количестве «предметов» социологии, давая социологу выбор того, что ему ближе.

Хотелось бы отвлечься от непосредственно описания академического опыта и сказать несколько слов об адаптации в другой стране. «Культура в самом широком смысле слова – это то, из-за чего ты становишься чужаком, когда покидаешь свой дом. Культура включает в себя все убеждения и все ожидания, которые высказывают и демонстрируют люди... Когда ты в своей группе, среди людей, с которыми разделяешь общую культуру, тебе не приходится обдумывать и проектировать свои слова и поступки, ибо все вы – и ты, и они – видите мир в принципе одинаково, знаете, чего ожидать друг от друга. Но пребывая в чужом обществе, ты будешь испытывать трудности, ощущение беспомощности и дезориентированность, что можно назвать культурным шоком» [5]. Как я говорила в начале статьи, решение переехать в другую страну и сменить университет было в огромной сте-

пени продиктовано исследовательским интересом, поэтому неизбежность культурного шока была скорее желанной, чем неожиданной и неприятной. Различия в правилах, нормах и ценностях, поведении в публичных пространствах, отношении к себе и окружению – всё это каждый день дает пищу для размышлений. Социологическое воображение, усвоенное с первых курсов обучения и ставшее неотделимой от личности оптикой, заставляет смотреть даже на самые обыденные и привычные вещи абсолютно с другой стороны. Вспоминаются примеры преподавателей, которые казались забавными и направленными на разрядку атмосферы на лекции – и вот уже «социология забора» (как частная форма социологии вещей) не кажется чем-то смешным, но реальностью, говорящей многое о различии средне-европейской и восточноевропейской ментальности. Восприятие себя как чужого данной культуре с одной стороны помогает компаративному анализу происходящего вокруг, с другой помогает определить стратегии поведения по отношению к окружающим. Желание адаптироваться подстёгивает детально и глубоко изучать чужую культуру. Для меня лично одним из признаков адаптации, происходящей успешно, стала возможность к месту цитировать чешские фильмы, которые цитируют сами чехи, ведь «дома» мы достаточно часто в разговорах цитируем друг другу фильмы и книги, уже ставшие классикой.

Подводя итог, хотелось бы отметить, что, с моей точки зрения, заниматься социологией тем интереснее, чем более непредвзято и объективно получается подойти к проблеме исследования. Цель опровергнуть ту гипотезу, упомянутую в самом начале, которая была взята мной как точка отсчета в метафорическом исследовании «Академическая мобильность: собственный опыт», была решена, и теперь остается определить, в какой степени. Однако решение данной задачи – это то, что социолог в любой стране всегда остается социологом.

Література:

1. Готлиб, А.С. Автоэтнография (разговор с самой собой в двух регистрах) [Текст] / А.С. Готлиб // Социология 4М. – 2004. – № 18. – С. 5-16.
2. Макаренко, В.А. Любовь к большому городу: автоэтнографическая рефлексия [Текст] / В.А. Макаренко // Урбаністичні студії: сучасний стан та перспективи розвитку: Матеріали Всеукр. наук.-практичної конф. (м. Дніпропетровськ, 25 квітня 2014 р.) / відп. за вип. В.В. Кривошеїн. – Д.: Вид-во «Грані», 2014. – С. 53-55.
3. Katedra sociologie [Электронный ресурс]: официальный сайт кафедры социологии Масарикова университета. – Режим доступа: http://www.fss.muni.cz/cz/site/struktura/katedry/katedra_sociologie.
4. Бурдьё, П. Поле науки [Электронный ресурс] / П. Бурдьё. – Режим доступа: <http://bourdieu.name/content/burde-pole-nauki>.
5. Culture Shock. A Reader in Modern Cultural Anthropology [Text] / Ph. K. Bock (ed.). – N.Y., 1970.

О.В. Костикова

*Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды,
Украина*

Культурно-образовательные аспекты проблемы нравственного развития студентов в современном социуме

Модернизация культурно-образовательного пространства в условиях трансформации общества XXI века, требует от молодого человека – особой конструктивной социально-психологической адаптации, которая, как мы считаем, предполагает – высокоразвитое чувство долга, устойчивые нравственные принципы у современной молодежи. Наиболее актуальны нравственные критерии в нахождении оптимального баланса-компромисса в социальном взаимодействии в системе «личность – глобализационный мир», именно для студенческой молодежи, как будущей интеллектуальной элиты планеты.

При глобализационных процессах мирового сообщества – мировоззрение нового поколения является определяющим фактором в политическом, экономическом, социокультурном: в стратегическом профессиональном планетарном сотрудничестве будущего. Характерная для настоящего времени – международная социальная и академическая мобильность студентов – это реальная перспектива утверждения нравственных категорий в профессионально-образовательном поликультурном пространстве современности: от индивидуального морального выбора до нравственности общества в целом.

Концентрация личности на профессиональном самосовершенствовании, способность к мобилизации внутренних индивидуальных ресурсов в профессиональном целеполагании и корректность, по отношению к окружающим, в достижении собственных целей, выдержка и самообладание в педагогическом процессе – детерминированы моральными приоритетами, уровнем культуры и образованности личности. Следование нравственным нормам генерирует: продуктивное креативное взаимодействие и результативное профессиональное функционирование, давая возможность субъекту абстрагироваться от политических, финансовых кризисов и социокультурных метаморфоз современности. Вектор морали в направленности личности – позволяет альтруистично и рационально участвовать в реорганизации системы отечественного высшего образования, и активно включаться в целесообразное студенческое самоуправление.

Адекватные нравственно-оценочные критерии субъекта – исполняют роль конструктивных механизмов саморегуляции, в защите индивида от внутриличностного конфликта, невроза, межличностных конфликтов и определяют позитивный имидж – ответственного, компетентного и гуманного человека. В ситуации рефлексии, профессионального самоопределения, творческой самоактуализации и при выборе, личностью, модели коммуникации, стратегии поведения в интерперсональных контактах – моральные доминанты – выступают стимулом личностной коммуникативной гибкости и толерантности, но также и принципиальности, при

решенні определенных проблем в сфере образования.

Культурно-образовательная глобализационная направленность в конкретной психолого-педагогической работе над проблемой нравственного развития студентов, сегодня, – становится ведущей тенденцией в диапазоне задач психологии развития, социальной и педагогической психологии: в научной деятельности и учебном процессе. Особенно учитывая, что – индивидуальная нравственность – является вероятным (или безусловным) гарантом – профессионализма субъекта, социально-психологической адаптации, оптимальным вариантом взаимодействия молодежи и современного динамичного стрессогенного социума. Нравственные принципы способствуют реализации амбиций личности в карьере в области культуры и образования – социально адекватными этическими способами.

В современном культурно-образовательном процессе – целью нравственного воспитания – является формирование конструктивного отношения субъекта к миру, макро- и микро-социуму, стимулирование становления: чувства долга в спектре социально значимых гуманных чувств, морально-этических убеждений, нравственного мировоззрения молодежи и активной гражданской позиции студенчества. При этом особая ответственность за доминирование морали в самосознании личности, руководящие акценты этических установок в поведении молодежи, возлагается на – педагога: в необходимости достижения гармоничного соотношения, в возрастной динамике морального воспитания, – между знаниями, чувствами и поступками современного студенчества.

Психолого-педагогическое воздействие в отечественном образовательном пространстве, в плане нравственного воспитательного процесса в контексте различных возрастных субъектных категорий – поливариативно, и осуществляется – как в структуре непосредственных межличностных отношений в малых группах, так и на уровне феноменов, обусловленных глобальными общественными отношениями [1, с. 54]. В ракурсе активизации СМИ, в настоящее время, интенсификации медиа-информационного влияния: особые возможности в сфере развития нравственного потенциала личности, осознания и включения нравственных норм в поведение студенчества, предоставляет – искусство.

Прогрессивность ресурсов искусства, в этическом аспекте, подтверждает анализ классических психологических исследований проблемы развития личности и психических процессов в обучении и воспитании. И.С. Кон подчеркивает значимость симбиоза творчества и морали, как научной проблемы, в становлении и самореализации субъекта. Психолог приходит к заключению, что «каждый виток спирали» научного теоретико-методологического синтеза эмпирических данных – «завершается обращением к искусству и этике» (!) [2, с. 145]. Особую актуальность, мы считаем, данное утверждение приобретает на современном этапе – акцентируя необходимость психологического изучения проблемы формирования нравственных категорий средствами искусства, используя резервы арт-терапии в системе высшего образования, и таким образом реализуя культурно-образовательные задачи настоящего периода глобализации.

Література:

1. Коллектив. Личность. Общение: словарь социально-психологических понятий [Текст] / под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова. – Л.: Лениздат, 1987. – 144 с.
2. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии [Текст] / под. ред. И.И. Ильцова, В.Я. Ляудис. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 304 с.

В.В. Кривошеїн

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Галузеві рамки кваліфікації з соціології: українські реалії

та зарубіжний досвід

У міжнародних інтеграційних освітніх процесах національні рамки кваліфікацій (National Framework for Qualification) вважаються ключовим інструментом забезпечення порівнюваності та прозорості освітніх систем європейських країн. З позицій європейської політики добросусідства увага до прогресу у створенні інтегрального підходу при формуванні національних систем кваліфікацій у країнах-сусідах є логічним розширенням сфери діяльності Європейського Союзу.

Експертами Європейського фонду освіти (European Training Foundation) кваліфікація визначається як підтверджена уповноваженим органом наявність у людини знань, умінь і широких компетенцій відповідно до прийнятих стандартів.

Рамка кваліфікацій – це інструмент класифікації та визначення кваліфікацій, поданих у вигляді переліків дескрипторів – узагальнених описів результатів навчання, що містять чітко сформульовані критерії приналежності до кваліфікацій.

Структура кваліфікацій є однією з характеристик системи кваліфікацій. Вона розглядається як інструмент розвитку та класифікації кваліфікацій відповідно до набору встановлених для визначення рівнів навчання критеріїв, поданих у вигляді переліків дескрипторів (описів). Кваліфікаційні структури розрізняються за наборами конструктивних елементів і ступенем їх взаємодії, вони можуть бути оформлені законодавчо або функціонувати на основі консенсусу соціальних партнерів. Проте всі структури формують основу для підвищення якості, доступності, взаємозв'язку, визнання кваліфікацій у суспільстві й на ринку праці як в межах країни, так і за кордоном.

У ЄС кваліфікаційна структура має відображати зміст кваліфікацій з урахуванням цілей і завдань вищої освіти, основними з яких є такі:

- підготовка студента до конкуренції на ринку праці;
- виховання студентів як активних громадян демократичного суспільства;
- особистісний розвиток;
- формування і підтримка високого рівня знань.

У доповіді Європейської асоціації університетів (EUA) «Тенденції IV» (TrendsIV: European Universities Implementing Bologna) зазначено, що опис кваліфікацій вищої освіти повинен здійснюватися з точки зору навчального навантаження, рівня компетенцій, результатів навчання та профілю [7]. При формуванні ре-

зультатів навчання, зокрема, необхідно враховувати чотири основні цілі вищої освіти: підготовка до успішного входження на ринок праці, підготовка до життя і вироблення активної життєвої позиції, особистісний розвиток і підтримка та розвиток попередніх знань.

З метою сертифікації досягнень студентів усі національні освітні системи повинні мати власні рамки кваліфікацій. Проте і сьогодні значна частина існуючих національних рамок кваліфікацій характеризується в термінах процедур і формальних вимог, а не результатів навчання. Як вважає керівник департаменту вищої освіти при Раді Європи Сьюр Берген, національні структури кваліфікацій часто не виконують функції, які покладаються на них у сучасних умовах. Це проявляється у таких тенденціях:

- окремі кваліфікації описуються ізольовано, а не в рамках логічно вибудованої системи з визначенням зв'язків між різними кваліфікаціями;
- просування від однієї кваліфікації до іншої розуміється виключно як рух від нижчого до більш високого рівня без належної уваги до взаємодії між кваліфікаціями одного рівня;
- кваліфікації характеризуються в термінах процедур і формальних вимог, а не в термінах результатів [5].

За вимогами Єдиного європейського освітнього простору результати навчання є головним критерієм класифікації кваліфікацій. Міжнародний експерт з питань кваліфікаційних рамок Майк Коулз вважає, що використання результатів навчання як основи для опису кваліфікацій сприяє:

- формулюванню вичерпного набору тверджень стосовно того, чого досягне особа, що навчається, після успішного завершення навчання;
- підвищенню прозорості та порівнянності стандартів як усередині, так і між кваліфікаціями;
- забезпеченню єдиного формату для різних форм навчання;
- точному визначенню ключових завдань освітньої програми;
- забезпеченню взаємодії між викладанням, навчанням та оцінюванням;
- подальшій розробці питань, пов'язаних з оцінюванням, розробці відповідних критеріїв, підвищенню ефективності й варіативності оцінювання;
- забезпеченню системи координат для розробки та оцінювання стандартів як на національному, так і міжнародному рівнях;
- чіткому формулюванню досягнень та якостей, забезпечуваних кваліфікаціями, що відповідає інтересам роботодавців, навчальних закладів і суспільства;
- розвитку процесу офіційного визнання кваліфікацій і підвищенню прозорості кваліфікацій, що буде сприяти розвитку мобільності тих, хто навчається [3, с. 8].

Відповідно до вимог Єдиного європейського освітнього простору в Україні національна рамка кваліфікацій (НРК) сформульована у термінах результатів навчання. Останні визначаються як сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною,

освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та вимірити. Тоді кваліфікація визначається як офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту [1].

На базі НРК мають розроблятися галузеві рамки кваліфікацій [4], на їх основі – стандарти конкретних професій і вже потім – відповідні освітні стандарти [2]. При цьому професійний стандарт повинен містити перелік знань, умінь і навичок, якими має володіти фахівець для виконання своїх посадових обов'язків. У професійному стандарті встановлюються критерії якості підготовки кадрів, тим самим здобувачі освіти отримують розуміння того, якими компетентностями вони мають володіти, щоб успішно працювати. Проте не завжди можна розробити стандарти професій, особливо тоді, коли формалізація фахової діяльності є утрудненою. Тому в багатьох випадках розробки освітніх стандартів етап створення стандартів професій може виявитися зайвим. Саме така ситуація притаманна спеціальності «Соціологія».

З огляду на існуючі проблеми і нагальні завдання особливий інтерес привертає досвід виконання проекту Європейського Союзу «Tuning Educational Structures in Europe» (TUNING) («Гармонізація освітніх структур в Європі»). Цей проект було розпочато у 2000 році задля впровадження підходів Болонського процесу на рівнях галузей (предметних областей) та вищих навчальних закладів. Методологія Тьюнінгу стала основним академічним інструментом у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти. Зокрема, у рамках проекту розроблено галузеві рамки кваліфікацій для таких галузей, як гуманітарні науки та мистецтво і соціальні науки [8].

Корисним для розробки галузевої рамки кваліфікації з соціології може слугувати досвід Кембриджського університету [6]. У ході реалізації освітньої програми мають бути сформовані такі професійні компетентності: знання і розуміння соціологічних концепцій, теорій, методів і результатів досліджень, а також соціологічних принципів, перспектив і програм; усвідомлення діапазону і обмеження соціологічної теорії і наукових досліджень та здатність порівнювати і протиставляти різні теоретичні позиції; розуміння взаємозв'язку між соціологічними висновками і повсякденного життя, в тому числі сучасних соціальних, культурних і політичних питань; оцінка і розуміння індивідуального, соціального та культурного розмаїття, та безперервності та змін у суспільному житті; розуміння методів соціологічних досліджень, у тому числі питань, пов'язаних з плануванням, здійсненням та оцінкою процедури збирання, аналізу та інтерпретації даних; поліпшені навички спілкування, інтерпретації, аналізу та оцінки.

Рівень AS Кембриджського університету відповідає освітньому ступені молодшого бакалавра української національної системи вищої освіти, а рівень A – бакалавра. Рівень AS передбачає два обов'язкові блоки: «Сім'я»; «Теорія і методи».

У блоці «Сім'я» формується розуміння різних форм сімейного життя і ролі сім'ї у міжособистих відносинах і соціальній структурі. З'ясовуючи залежність сім'ї і соціальних змін, студенти мають розуміти відмінність між домогосподарством і родиною, а також між видами родин; зміни в сім'ї і структурі домогосподарств та їх ставлення до індустріалізації, урбанізації та глобалізації; різноманітність у сімейних формах відповідно до класу, етнічної приналежності, релігії, розміру сім'ї, сімейного стану, віку і життєвого циклу сім'ї; різні теорії взаємозв'язку родини й економіки. Розкриваючи сімейні ролі, шлюб і зміну ставлення, студенти мають розуміти зміни і наступність сімейних функцій; дебати про відносини між сім'єю і державою; ролі та обов'язки в родині, в тому числі ролі батьків, дітей, бабусь і дідусів; подружні ролі та дебати про гендерну рівність у родині; зміну моделі шлюбу, спільного проживання, громадянського партнерства, поділу, розлучення і виховання дітей; причини і наслідки цих змін; вплив сімейного життя на окремих членів родини. Розглядаючи питання соціального конструювання віку, студенти мають з'ясувати соціальну значимість основних вікових груп; дитинство як соціально побудоване поняття; класові, етнічні та гендерні фактори, що впливають на досвід дитинства; дебати про соціальне становище людей похилого віку в різних суспільствах.

У блоці «Теорія і методи» розкривається зміст ключових концепцій і теорій, пов'язаних із соціологічним розумінням людської поведінки, природи соціологічного дослідження; визначення основних понять і питань дизайну дослідження та оцінки. Розкриваючи суть соціологічного підходу, студенти мають з'ясувати соціологію як мотивоване і суворе вивчення суспільного життя; як науку в позитивістській, інтепретативістській та постмодерністській перспективах; види використання соціологічного знання; роль цінностей у соціології; соціальну політику; відмінності між соціологічними і соціальними проблемами; різноманітність людської поведінки та культурні відмінності; природу соціального замовлення, соціального контролю і соціальних змін. Розкриваючи питання соціалізації і створення соціальної ідентичності, студенти мають розуміти структуралістський та інтеракціоністський погляд на відносини між індивідом і суспільством; процеси навчання та соціалізації; того, як людина стає компетентним соціальним актором; агентів соціалізації; культуру, ролі, норми, цінності, вірування, ідеології та владу як елементи соціального конструювання реальності; соціальний клас, стать та етнічну приналежність як елементи формування соціальних ідентичностей; теорії культури і самобутності у модернізмі та постмодернізмі. Визначаючи методи досліджень, студенти мають розуміти відмінності між первинними і вторинними даними, а також між кількісними й якісними даними; різні кількісні та якісні методи і джерела даних; етапи дизайну дослідження. Розкриваючи відносини між теорією і методами, студент має розуміти позитивістські та антипозитивістські підходи; теоретичні, практичні та етичні міркування, що впливають на вибір теми, методу (методів) і проведення досліджень; сильні і слабкі сторони різних джерел даних і методів дослідження; достовірність, надійність, об'єктивність і репрезентатив-

ність як ключові поняття в оцінці достоїнств різних методів дослідження; методологічний плюралізм.

Рівень А Кембриджського університету передбачає опанування чотирьох обов'язкових блоків: «Освіта»; «Глобальний розвиток», «Медіа», «Релігія». У блоці «Освіта» вивчаються такі важливі джерела вторинної соціалізації та навчання, як нерівність, влада, управління та ідеологія. У блоці «Глобальний розвиток» враховується характер соціальної нерівності в міжнародному масштабі. У блоці «Медіа» з'ясовується те, як засоби масової інформації організовані, як вони впливають на особистості і суспільства. Блок «Релігія» формує розуміння ролі релігії в суспільстві і природи релігійних рухів і факторів, що впливають на рівень релігійності в конкретних спільнотах.

Досвід Кембриджського університету може бути корисним при формуванні національної галузевої рамки кваліфікації з соціології.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Захарченко, В.М. Проектування програм навчання у контексті функціонування НРК: компетентнісний підхід та результати навчання [Електронний ресурс] / В.М. Захарченко. – Режим доступу: <http://www.tempus.org.ua/uk/korysna-informacija/publikaciji.html?start=70>.
3. Коулз, М. Национальная система квалификаций. Обеспечение спроса и предложения квалификаций на рынке труда [Текст] / М. Коулз, О.Н. Олейникова, А.А. Муравьева. – М.: РИО ТК им. А.Н. Коняева, 2009. – 115 с.
4. Таланова, Ж.В. Підходи до розроблення галузевих рамок кваліфікацій в Європейському просторі вищої освіти [Електронний ресурс] / Ж.В. Таланова. – Режим доступу: http://212.111.196.8:8081/dlc/24_25102013/talanova.pdf.
5. A Framework for Qualifications of the EHEA: Report by the Working Group on QF [Electronic resource] // Bologna process seminar in Copenhagen. – 2005. – Jan 13-14. – Regime to access: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_EHEA.pdf.
6. Syllabus Cambridge International AS and A level. Sociology 9699: For examination in June and November 2015 [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.cie.org.uk/images/128635-2015-syllabus.pdf>.
7. Trends IV: European Universities Implementing Bologna [Electronic resource]. – Regime to access: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/trendsiv_final.1114509452430.pdf.
8. Tuning Educational Structures in Europe. Phases I-V, 2003-2008 [Electronic resource]. – Regime to access: www.tuning.unideusto.org.

Н.Л. Кузнецова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
**Модернізація системи навчання та підвищення кваліфікації посадових осіб
місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад
Дніпропетровської області**

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Дніпропетровської обласної ради є питання професійного розвитку посадових осіб місцевого самоврядування та

депутатів місцевих рад. Активна співпраця обласної ради з провідними вітчизняними та міжнародними інституціями з питань розвитку персоналу сприяли формуванню та реалізації регіональної стратегії кадрового забезпечення органів влади та актуалізації потреб стосовно підготовки та підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування й депутатів місцевих рад.

Подальший розвиток територіальних громад області та успішна реалізація процесів у суспільстві вирішальною мірою залежить від кадрів, фахово і світоглядно підготовлених до активної творчої роботи в нових умовах.

Від того, якою мірою посадові особи місцевого самоврядування, депутати місцевих рад обізнані з основами муніципальної діяльності, з новітніми технологіями управління місцевим економічним розвитком, володіють уміннями і навичками застосування цих знань в умовах конкретної територіальної громади, безпосередньо залежить ефективність використання внутрішніх, залучення зовнішніх ресурсів територіальних громад, їх економічний розвиток та забезпечення належного рівня добробуту населення.

Ураховуючи це, обласна рада особливу роль відводить модернізації змісту, форм і методів навчання державо-управлінських кадрів, прагне впроваджувати найсучасніші практики з управління територіями, стимулювати громадську активність та залучати і максимально ефективно використовувати ресурси, які надають міжнародні партнери.

З метою осучаснення змісту професійної підготовки посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад ми працюємо сьогодні над впровадженням інноваційних освітніх технологій, спрямованих на підвищення професійної компетентності.

Вся система кадрової роботи за кордоном спрямована на професіоналізацію публічної служби. Сьогодні деякі країни перебувають на етапі змін щодо підходів до навчання публічних службовців.

Тому для нас є надзвичайно цінним досвід зарубіжних країн щодо організації професійної освіти посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, оскільки сучасні умови й виклик часу ставлять перед державою нові завдання і вимагають наявності високопрофесійних кадрів зі стратегічним мисленням, здатних ефективно працювати в умовах реформ і загальносвітових тенденцій розвитку державного управління [2].

Нині в області вже успішно реалізуються проекти: «Місцевий економічний розвиток міст України», який реалізується Федерацією канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади.

На виклик часу обласною радою ініційовано та разом з Національною академією державного управління при Президентові України і Національним агентством України з питань державної служби впроваджено навчальну програму за напрямом «Місцевий економічний розвиток» у рамках реалізації спільно із Федерацією канадських муніципалітетів проекту «Місцевий економічний розвиток міст України». Для проведення навчань підготовлено групу кваліфікованих тренерів –

спеціалістів з місцевого економічного розвитку. Спільно з фахівцями Національної академії державного управління при Президентові України сформовано навчальну програму за напрямом «Місцевий економічний розвиток».

У червні-липні 2014 року відбулося пілотне навчання представників органів місцевого самоврядування Дніпропетровської області за напрямом місцевий економічний розвиток та 28 управлінців, які вже стали випускниками пілотного курсу отримали Сертифікати Проекту «Місцевий економічний розвиток міст України», Федерації канадських муніципалітетів та Національної академії державного управління при Президентові України.

Співпраця з швейцарсько-українським проектом «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO сприяє процесам впровадження реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади. У квітні-червні 2015 року планується проведення унікального пілотного проекту дистанційного навчання посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад та активних представників громадськості на тему: «Реформування місцевого самоврядування та децентралізація влади». Унікальність проекту пояснюється тим, що за короткий термін без відриву від основного місця роботи планується надати необхідну інформацію та знання щодо основних завдань реформування місцевого самоврядування та децентралізації влади максимальній кількості посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад.

22 жовтня 2014 року підписано Меморандум про взаємодію та співробітництво в галузі освіти і науки між Дніпропетровською обласною радою, Дніпропетровським національним університетом імені Олеся Гончара (Україна) та Гуманітарною академією ім. Александра Гейштора (м. Пултуск, Республіка Польща), пріоритетним напрямом якого стало визначення спільних дій щодо забезпечення фахової підготовки посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад Дніпропетровської області, у грудні 2014 року розпочала роботу пілотна навчальна група. Річний курс, який будуть викладати польські та дніпропетровські спеціалісти, включає 11 предметів, серед яких – моделі адміністрацій держав ЄС, право ЄС, громадянське суспільство в умовах ринкової економіки, підготовка реформ і реорганізація адміністрацій та інше. По завершенню, учасники, які успішно пройшли навчання, отримують документи про освіту, що підтверджують їх кваліфікацію, від дніпропетровського та польського вищих навчальних закладів.

Також налагоджена співпраця з програмою Study Tours to Poland – навчальні візити професіоналів. Під час короткочасних навчальних візитів представники місцевого самоврядування матимуть нагоду ознайомитись із польськими напрацюваннями в галузі системних перетворень, а також із досвідом «польського шляху» до членства в ЄС. Зараз обласною радою проводиться конкурсний відбір кандидатів серед посадових осіб місцевого самоврядування області для участі в пілотній групі Study Tours to Poland.

Також реалізується проект спільно з представництвом Фонду Ганса Зайделя в Україні.

Фонд Ганса Зайделя представляє інтереси і фінансується землями Баварії (Німеччина). Ці проекти мають на меті розробку комплексних стратегій розвитку територій, у тому числі сприяння підвищенню функціональної ефективності органів місцевого самоврядування, обміну досвідом між працівниками органів державного та місцевого управління України і Баварії, допомога в підготовці та підвищенні кваліфікації керівних кадрів державних органів та посадових осіб місцевого самоврядування, розробка програми підвищення кваліфікації для вищих керівних кадрів органів місцевого самоврядування «Ефективний лідер».

Саме намагання віднайти оптимальну модель підготовки фахівців для служби в органах місцевого самоврядування в сучасних реаліях суспільного життя країни спрямовує нас на нові завдання. Серед наших стратегічних задумів і планів:

- активізація і розширення співпраці з провідними іноземними навчальними закладами щодо реалізації програм подвійних дипломів та організації обміну слухачами і викладачами;

- удосконалення механізму направлення посадових осіб місцевого самоврядування на навчання, створення відповідних мотиваційних систем на підґрунті корегування результатів професійної підготовки з кар'єрним просуванням;

- вивчення закордонного досвіду розвитку територіальних громад та реформування місцевого самоврядування шляхом стажування посадових осіб місцевого самоврядування за кордоном з метою набуття практичного досвіду [1].

І, головне, досить важливою є проблема фінансування професійного навчання персоналу. Як відомо, у провідних країнах світу на ці потреби виділяють від трьох до семи відсотків фонду заробітної плати. Раніше і в нашій країні у витратах передбачалася стаття на підготовку кадрів, але на сьогодні з цими питаннями є певні проблеми. На нашу думку, необхідно було б передбачити в бюджетах усіх рівнів – від сільського до державного – окремим рядком кошти на перепідготовку та підвищення кваліфікації (у тому числі і на відрядження) і внести відповідні зміни до законодавства. Без такого підходу вирішення цих проблем залишиться на рівні добрих побажань.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1198-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1198-2011-p.

2. Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 227-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-p.

В.І. Лазаренко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Особливості комунікативної компетентності студентської молоді у полікультурному середовищі університету

Сьогодні сучасної людини та її повноцінний розвиток як особистості та суб'єкта діяльності неможливий без спілкування. Кожен її день насичений спілкуванням із різними категоріями осіб (родичами, друзями, співробітникам, керівництвом та ін.). Звісно, що комунікація із ними має свої відмінності та специфіку. І чим більш широкий досвід комунікації має особистість, тим ймовірніше, що її комунікативна компетентність буде більш розвиненою. Зокрема, чіткіше сформується уявлення про себе як про співрозмовника, про існуючі засоби комунікації, розвинуться навички виявляти емпатію і гнучкість під час спілкування, а також поступово напрацюється вміння вести розмову, слухати, задавати питання, виявляти свої почуття і відображувати почуття партнера. Таким чином, з досвідом спілкування особистість набуває свою комунікативну компетентність.

Важливо зауважити, що окрім можливості спілкуватися та взаємодіяти з великою кількістю осіб, тенденції розвитку сучасної цивілізації створюють умови для дедалі тіснішої взаємодії з представниками інших країн і народів практично в усіх сферах людської діяльності. Процеси політичної та економічної інтеграції відбуваються паралельно із формуванням єдиного світового освітнього простору.

Проблема пристосування людини до життя у полікультурному суспільстві є, безумовно, актуальною на сучасному етапі. Адже сьогодні Україна є державою, на теренах якої мешкає велика кількість людей різних національностей, віросповідань, світосприйняття, тому українське суспільство можна вважати поліетнічним, багатонаціональним. Щороку до України приїждить велика кількість іноземців, які вступають до українських вищих навчальних закладів і стають студентами. В останні роки в Україні збільшилася кількість студентів з інших країн (країн Південної Америки, Близького і Далекого Сходу та Африки). Тому освітній простір характеризується зростанням етнокультурної складності, наслідком чого є ускладнення стосунків між студентами як іноземними, так і українськими. З одного боку, це породжує труднощі у міжособистісному спілкуванні в системі «іноземний студент – викладач – український студент», а з іншого – створює підґрунтя для усіх учасників набуття нового міжкультурного досвіду спілкування. У зв'язку із цим постає завдання всебічного дослідження питань комунікативної компетентності в умовах полікультурного середовища.

Студенти, які приїжджають в Україну на навчання, опиняються в нових соціокультурних умовах, мають до них не лише пристосовуватися, а й уміти в цих умовах співіснувати. У свою чергу, люди, які працюють з іноземцями (викладачі, бібліотекарі, дирекція, коменданти та інші співробітники ВНЗ) мають будувати стосунки на засадах рівноправності, терпимості, поваги.

Отже, стратегічним завданням вищої школи України є формування полікультурної компетентності у студентському колективі.

Методологічну й теоретичну основу дослідження складають теоретичні положення про міжкультурну комунікацію в умовах полікультурного середовища (Л.П. Маслак, Є.А. Подольська, Л.Г. Почебут, З.Т. Гасанова, О.Г. Голєв); концепції комунікативної компетентності (Г.М. Андрєєва, Л.О. Петровська, Ю.М. Жуков, М.І. Лісіна) та полікультурної комунікативної компетентності (Л.Г. Почебут, Т. Овсянникова, О.В. Котенко, І.В. Пєсков, Н.П. Філатова).

Аналіз літератури показав, що комунікативна компетентність трактується як інтегральна особистісна здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими, що сприяє ситуаційній адаптивності і характеризується вільним володінням вербальними і невербальними засобами спілкування, можливістю адекватно відображати психічні стани іншої людини та прогнозувати її поведінку, що забезпечує ефективність спілкування. Розглядаючи структуру комунікативної компетентності, ми спираємося на позицію Н.Г. Жарких, яка виокремлює такі компоненти: когнітивний компонент, який містить знання про вербальні і невербальні засоби комунікації, здібності правильно розуміти комунікативну ситуацію, а також рефлексію суб'єкта; емоційний компонент як вияв емпатії й гнучкості у спілкуванні, а також самоставлення, емоційний досвід спілкування і установка на партнера по спілкуванню; поведінковий компонент як сукупність вмінь ефективно використовувати вербальні й невербальні засоби комунікації, спостерігати за собою та співбесідником під час спілкування, слухати його, задавати питання, виражати свої почуття і відображувати почуття партнера, а також володіти засобами зворотнього зв'язку [2].

Дослідження міжкультурної комунікації набуло актуальності у зв'язку із становленням полікультурного середовища. Категорія «полікультурність» набула широкого розповсюдження у науковій літературі, починаючи з другої половини ХХ ст. і визначається як якісна ознака суспільства або особистості, що характеризує відкритість до розуміння рівнозначності культур, визнання багатоманітності культурного простору [3].

Поняття міжкультурної комунікації виникає в середині ХХ ст. і пов'язане із книгою Е. Голла і Д. Трагера «Культура як комунікація», у якій автори вперше запропонували для широкого користування даний термін, що відображав, на їх думку, особливу сферу людських відносин. Міжкультурна комунікація являє собою процес взаємодії представників різних культур [3].

Полікультурне середовище розуміється як різновид соціального середовища, в якому взаємодіють представники різних соціокультурних груп, які різняться між собою національною, етнічною приналежністю, релігійними, етнічними, культурними орієнтаціями, фізичними та розумовими характеристиками [1].

Досліджуючи питання комунікативної компетентності людини у полікультурному середовищі, ми зіткнулися із проблемою існування різних визначень. А саме, для пояснення наявності знань, вмінь та навичок комунікації з

представниками інших культур, вчені використовують поняття «міжкультурна компетентність», «міжкультурна комунікативна компетенція», «лінгвосоціокультурна компетенція», «транскультурні комунікативні уміння» і «полікультурна компетентність». Зокрема, відома дослідниця міжкультурної комунікації Л.Г. Почебут, для позначення компетентності особистості у спілкуванні з представниками різних культур, використовує поняття «міжкультурна компетентність». На її думку, міжкультурна комунікативна компетентність формується на основі загальної комунікативної компетентності, розвивається безпосередньо в ході контактів з представниками інших культур і опосередковано в процесі соціалізації особистості на основі знань і уявлень про інші культури [6].

О.П. Садохін також використовує поняття міжкультурна компетентність і пояснює її як сукупність знань, навичок і вмінь, за допомогою яких індивід може успішно спілкуватися з партнерами з інших культур як на побутовому, так і на професійному рівні [7].

Поряд із визначенням поняття полікультурної (міжкультурної) компетентності, вчені займаються дослідженням її структури. Слід відмітити, що різні дослідники в якості складових цього виду компетентності називають: знання, уміння, навички, здібності, мотиви, цінності, переконання, досвід, особистісні якості та ін. С.О. Хазова і О.М. Хупсарокова виокремлюють три компоненти компетентності:

– когнітивний, який включає спектр знань і теоретичних умінь, необхідних для ефективної життєдіяльності в полікультурному середовищі;

– мотиваційно-ціннісний, що характеризує засвоєння гуманістичних цінностей, які стосуються життя в полікультурному суспільстві, толерантні стосунки з представниками інших соціально-культурних груп і мотивацію до міжкультурної взаємодії;

– діяльнісно-поведінковий, включаючий уміння вирішувати міжкультурні проблеми, ефективно діяти в полікультурному середовищі, здійснювати активну взаємодію з представниками різних культур [8].

Отже, полікультурна (міжкультурна) компетентність, як один з проявів комунікативної компетентності, визначається як інтегративна властивість особистості, яка містить низку взаємообумовлених і взаємодоповнюючих компонентів когнітивної, афективно-ціннісної та поведінкової сфер, що дозволяє ефективно взаємодіяти з представниками інших культур на всіх рівнях міжкультурної комунікації і в усіх сферах взаємодії.

Окремими ознаками полікультурних відносин студентів вважають толерантність, миролюбність, самостійність мислення, тактовність, здатність до вибору адекватних оцінок і вчинків, уміння вести діалог на засадах рівних прав та взаємоповаги. Найбільш універсальні ознаки компетентності називає О.П. Садохін, це відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних міжкультурних відмінностей; психологічна налаштованість на кооперацію з представниками іншої культури; уміння розмежовувати колективне й індивідуальне в

комунікативній поведінці представників інших культур; здатність долати соціальні, етнічні й культурні стереотипи; володіння набором комунікативних засобів і коректний їх вибір у залежності від ситуації спілкування; дотримання етикетних норм [7]. Л.Г. Почебут вважає соціально-психологічною основою полікультурної комунікативної компетентності такі особистісні характеристики, як прояв довіри, толерантності, сенситивність [5-6]. Показником сформованості полікультурної компетентності, на думку Л.П. Маслака, є уміння мобілізувати міжкультурні здібності у певній професійній діяльності; уміння адекватно розпізнавати та осмислювати іншу культуру, розуміти особливості представників іншомовної культурної спільноти; уміння прогнозувати можливі культурологічні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і знаходити шляхи їх усунення; мислити в порівняльному аспекті, демонструвати культурну толерантність [3].

У якості емпіричних гіпотез висунуто наступні:

1. Нетерпимість до невизначеності та фрустраційна нетолерантність як когнітивні складові комунікативної компетентності будуть більш виражені у студентів з монокультурного освітнього середовища, а соціально-комунікативна незграбність буде більш притаманна студентам з полікультурного середовища.

2. Комунікативна толерантність та емпатичні здібності як емоційні компоненти компетентності будуть більш розвинуті у студентів з полікультурного освітнього середовища.

3. Здібності до встановлення зв'язків міжкультурної комунікації, а також альтруїстичний та доброзичливий стиль міжособистісної взаємодії і позитивні стратегії поведінки в конфлікті (співробітництво та компроміс) будуть більш виражені у студентів з полікультурного освітнього середовища.

У дослідженні взяли участь 70 студентів ДНУ ім. О. Гончара, з яких 35 осіб – студенти-українці, які навчаються у групах, де відсутні іноземні студенти, тому їх освітнє середовище є монокультурним і 35 осіб – студенти-іноземці, для яких студентська група є репрезентацією полікультурного освітнього середовища.

Для проведення емпіричного дослідження були обрані такі емпіричні методи: психодіагностичні методики для дослідження компонентів комунікативної компетентності – опитувальник «Соціально-комунікативної компетентності» (Є.Ф. Зеєр, Є.Є. Симанюк), опитувальник діагностики рівня здібностей до встановлення зв'язків міжкультурної комунікації (О. О. Шаламова), опитувальник комунікативної толерантності (В.В. Бойко) і опитувальник рівня емпатичних здібностей (В.В. Бойко), опитувальник «Стиль міжособистісної взаємодії» (Т. Лірі) і опитувальник «Стиль поведінки в конфлікті» (К. Томас).

Проведене емпіричне дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Нетерпимість до невизначеності та фрустраційна нетолерантність більш виражені у студентів-українців, оскільки вони не очікують від звичного для себе середовища якихось перешкод чи невизначеності, тому їх поява більше впливає на стан психічної рівноваги, ніж на студентів-іноземців. Натомість прагнення конформності властиве більшостудентам-іноземцям, що може бути пов'язане із

відчуттям себе представником меншості, який з метою адаптації має більш поступливо та лояльно ставитися до цінностей, традицій, правил спільноти.

2. Студенти-українці демонструють вищі показники комунікативної нетолерантності ніж іноземці, що пояснюється відсутністю необхідності пристосуватися до суспільства, оскільки вони апріорно вже є його членами, натомість іноземцям це місце треба заслужити, а це можливо лише за умов толерантного ставлення. У свою чергу, іноземцям властивий більш розвинений рівень емпатичних здібностей, зокрема у них вищі показники за інтуїтивною емпатією, що може бути пов'язане із необхідністю компенсації відсутніх знань про сукупність національних особливостей країни шляхом неусвідомленого відчуття партнера по спілкуванню, розпізнавального емоційний стан, користуючись лише інтуїцією. Іноземці демонструють вищі показники прагнення до ідентифікації.

3. Студенти-іноземці мають більше здібностей до міжособистісної комунікації та досвід спілкування з представниками інших культур. Вони частіше за українських студентів демонструють доброзичливий, покірливий та залежний стилі міжособистісного спілкування, що, напевно, обумовлено бажанням бути прийнятим у чужому суспільстві, а для цього потрібно виявляти чемність та намагатися отримувати схвалення. Разом із тим, іноземці більш схильні в ситуаціях конфлікту обирати стратегію пристосування, компромісу, уникнення. Вочевидь, належність до меншості створює відчуття більшої незахищеності, вразливості, тому вони не демонструють активної позиції в конфлікті.

Отже, комунікативно компетентну особистість у полікультурному середовищі відрізняє толерантність, вміння ідентифікувати емоції іншої особистості, інтуїтивно її відчувати. Комунікативно компетентні особи мають здібності до встановлення зв'язків міжкультурної комунікації, у міжособистісній взаємодії виявляють доброзичливість, а в конфліктних ситуаціях схильні до стратегій пристосування, уникнення або компромісу.

Перспективами подальшого дослідження обраної теми можуть бути порівняльні дослідження комунікативної компетентності між студентами-українцями, які навчаються у групах зі студентами іноземцями, студентами-українцями, які навчаються у суто українській групі та студентами-іноземцями, які навчаються з українцями.

Література:

1. Довгополова, Я.В. Толерантні відносини студентів у полікультурному середовищі [Текст] / Я.В. Довгополова // Реалізація принципів і завдань Болонського процесу в Україні: Матеріали міжнар. наук. конф. – Львів, 2005. – С. 76-82.
2. Жарких, Н.Г. Особенности коммуникативной компетентности студентов с разными типами реакций в ситуациях фрустрации: автореф. дис. ... канд. психол. наук 19.00.07 [Текст] / Н.Г. Жарких. – М., 2010. – 20 с.
3. Карпов, А.О. Когнитивно-культурный плюрализм образовательных систем [Текст] / А.О. Карпов // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 13-21.
4. Маслак, Л.П. Роль і місце міжкультурної комунікації у процесі формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів [Текст] / Л.П. Маслак // Наук. вісн.

Чернівецького ун-ту. – 2009. – Вип. 469. – С. 105-111.

5. Почебут, Л.Г. Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности [Текст]: учеб. пособие / Л.Г. Почебут. – СПб.: СПб. ун-т, 2005. – 281 с.

6. Почебут, Л.Г. Теория межкультурной коммуникативной компетентности [Текст] / Л.Г. Почебут. – СПб.: СПб. ун-т, 2005. – 281 с.

7. Садохин, А.П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А.П. Садохин // Журн. социологии и соц. антропологии. – 2007. – Т. X, №1. – С. 125-139.

8. Хазова, С.А. Поликультурная компетентность педагога [Текст] / С.А. Хазова, А.М. Хупсарокова. – Майкоп: Изд-во «Глобус», 2009. – 150 с.

А.С. Лобанова

ДВНЗ «Криворізький національний університет», Україна

Соціологічні знання як чинник формування конструктивності мислення студентів вищих навчальних закладів

Глобалізаційні процеси значно посилюють конкуренцію на світовому ринку праці, що примушує студентів вищих навчальних закладів більш ґрунтовно опанувати фахові дисципліни. Разом з тим наявність тільки *фахових компетенцій* не завжди і не всюди може бути вирішальною у отриманні місця праці (посади) у престижних організаціях чи фірмах чи досягненні професійного успіху. У сучасних умовах обов'язковими для молодих фахівців є і *соціальні компетенції*, тобто вміння розуміти соціальний характер суспільних явищ і процесів, моніторити конкурентне середовище, знаходити оптимальні шляхи досягнення поставлених цілей, а також мати навички соціальної комунікації в різних життєвих ситуаціях, насамперед у сфері реалізації трудових відносин. Звісно, що соціальні компетенції формуються у процесі оволодіння соціологічними дисциплінами.

Варто зазначити, що *однією з проблем*, що постала перед вищими навчальними закладами у процесі імплементації нового Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), є *недостатня актуалізація обов'язковості викладання соціологічних дисциплін як базових* для підготовки молодих фахівців. У деяких вищих навчальних закладів вони переносяться до розряду «за вибором студентів» або до факультативних. Така позиція свідчить про недостатнє розуміння окремими адміністративними працівниками вишів ролі соціологічних дисциплін у підготовці студентства до самостійної суспільно-значущої діяльності.

Двадцятирічний досвід викладання соціологічних дисциплін у вищому педагогічному закладі дає підстави стверджувати, що саме соціологія формує у студентів не тільки соціальні навички реалізації своїх професійних здібностей, але й *соціологічні знання*, які є незамінним інструментом пізнання та сприйняття викликів сучасності, що обумовлені темпоральністю та швидкозмінювальністю політичної, економічної та соціально-технологічної сфери життєдіяльності суспільства.

Соціологічні знання, як зазначав Н. Смелзер, формуються шляхом наукового

аналізу і творчого емпіричного пошуку на чотирьох рівнях людських стосунків-комунікацій: мікро-, мезо-, макро- і глобальному на основі трьох соціологічних орієнтацій: наукової, гуманітарної і художньої. Під науковою орієнтацією Н. Смелзер розумів дослідження, які зосереджені на природних законах і логічно замкнених теоретичних формулюваннях; під гуманітарною – дослідження, які зосереджені на людській суті, враховуючи благополуччя людей, законність, справедливість і страждання; під художньою – естетичне ставлення до предмета або акцент на моделі і на використанні знань, як в «мистецтві медицини» або «мистецтві можливого» [1, с. 100-101]. Саме ці три орієнтації, на думку ученого, складають значні моральні і інтелектуальні середовища соціології і частини соціологічної справи як такої в процесі вивчення особи, яка зорієнтована на зовнішній, соціальний світ (мікросоціологічний рівень); груп, офіційних організацій, соціальних рухів і інституцій (мезосоціологічний рівень); суспільства в цілому (макросоціологічний рівень) і світу (глобальний рівень).

А це означає, що соціологічні знання імпліцитно пов'язані із *мисленням*, зокрема соціологічним, оскільки розвивають пізнавальні здібності студентів і розкривають їх мисленеві можливості. Як відомо, *мислення* є складним пізнавальним процесом, що дозволяє людині за допомогою мозку відбивати навколишній світ, а відтак воно, по-перше, є *опосередкованим пізнанням*, яким людина користується тоді, коли об'єктивні зв'язки і стосунки приховані і їх не можна виявити безпосередньо і вона звертається до різних розумових операцій, наприклад, порівняння, аналізу, зіставлення фактів, узагальнення і тому подібне; по-друге, воно є пізнанням стосунків і закономірних зв'язків між предметами і явищами навколишнього світу і, по-третє, узагальненим пізнанням дійсності. Вихідною формою мислення є думка, судження. Характер думок і суджень, які висловлюють студенти в процесі освоєння як природничих, технічних, так і соціогуманітарних дисциплін, свідчить про рівень розвитку їх розумових здібностей, зокрема уміння пізнавати об'єктивну реальність, зіставляти факти і порівнювати їх якості, моделювати життєві ситуації, шукати оптимальні шляхи реконструювання умов життя для задоволення людських потреб, які невпинно зростають. І чим глибше студенти розуміють зміст явищ і процесів соціальної дійсності, їх причинно-наслідкові зв'язки, тим більш конструктивним і гнучким буде їх мислення стосовно адаптації до навколишнього світу та його локальних і глобальних змін.

Наукові розробки у сфері когнітології – науки про механізми моделювання мислення, підтверджують тезу про те, що знання про навколишній світ накопичується не пасивно, воно активно конструюється суб'єктом пізнання, а функція пізнання, у свою чергу має адаптаційний характер і слугує для організації досвіду, а не для відкриття онтологічної реальності [2, с. 2-7].

Таким чином, в умовах глобалізаційних процесів життєво необхідною є соціологічна підготовка студентів у вищих навчальних закладах будь-якого профілю, оскільки вона формує соціологічні знання, які, в свою чергу, розвивають і теоретичне і конкретно-дійове мислення як узагальнене пізнання навколишнього

світу. Завдяки соціологічним знанням формується здатність студентів пізнавати і розуміти об'єкти соціальної реальності шляхом їх моделювання, побудови чи перевірки їх існування, що розвиває *конструктивність їх мислення*, сприяє накопиченню соціального досвіду і використання його для адаптації до мінливого, часом небезпечного і непередбачуваного світу.

Література:

1. Smelser N.J. Problematics of Sociology. The Georg Simmel Lectures, 1995 [Text] / Nejl J. Smelser. – Berkeley-Los Angeles-London: University of Kalifornia Press, 1997.
2. Цоколов, С.А. Конструктивный дискурс как философско-методологическая основа изучения когнитивных функций головного мозга (нейробиологический конструктивизм Герхарда Рота) [Текст] / С.А. Цоколов // Сознание и физическая реальность. –2000. – Т. 5, № 6. – С. 2-17.

В.А. Лучина

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Украина

Привлечение студенческой молодёжи к участию в культурно-массовых мероприятиях (на примере исторического факультета ДНУ им. О. Гончара)

Современный мир – динамичен. Каждый год выходит новая модель iPhone, что всего лишь самый незначительный пример того, насколько быстро и уверенно шагает вперёд человечество в разработке новых технологий. Человек должен всё и везде успеть, дабы не отстать от стремительного ритма жизни.

В наше время не стоит сидеть днями напролёт за компьютером, пропуская мимо себя наиболее яркие жизненные моменты и ситуации. Поэтому нынешняя молодёжь выбирает активную жизненную позицию, стараясь как можно громче заявить о себе. На молодых, талантливых и амбициозных людях, безусловно, держится наш мир и наши идеалы. Именно они – главный генератор идей и основа теперешнего общества.

Как известно, в высших учебных заведениях получает образование множество молодых идейных людей, которые имеют желание и наклонности изменить мир к лучшему, разнообразить и привнести в него яркие краски. Собственно, студенты готовы идти ради этого на многое, преодолевая все трудности и преграды, встречающиеся на пути. Хороший тому пример – студенты исторического факультета Днепропетровского национального университета им. Олеся Гончара.

У исторического факультета есть свой собственный студенческий совет, который занимается разработкой и планированием мероприятий, а также привлечением студентов к участию в них. Для этого активисты проводят регулярные заседания, в которых может поучаствовать каждый желающий и внести свои предложения по тому или иному поводу. О времени и месте проведения заседаний студенты заранее узнают на сайте факультета. Желающих проявить и показать себя всегда много, так как наши студенты обладают талантами – и поют, и танцуют, и владеют определённым актёрским мастерством. Ни одно мероприятие не прохо-

дит без способних сценаристов и фотографов.

Ярким примером успешной организации культурно-массовых мероприятий на историческом факультете может послужить проведение конкурса «Мисс исторический факультет – 2015». Начнём с того, что объявление было дано за месяц до проведения данного мероприятия. Главным критерием служили огромное желание и смелость – без них вряд ли бы кто-то решился на такой шаг. И суть не в том, чтобы занять первое место и получить главный приз. Дело в том, что для участия в таком конкурсе нужно обладать уверенностью, так как выступать на сцене перед публикой под силу далеко не каждому. Девушки имели возможность продемонстрировать свой интеллект, сообразительность и находчивость, талант и, конечно же, красоту и грациозность. Огромный вклад в проведение конкурса внесли активисты факультета, которые нашли спонсоров, выбрали жюри, поддерживали участниц во время многочисленных репетиций. Подчеркну роль обаятельных ведущих, музыкантов и певцов – они не давали скучать зрителям во время перерывов между турами.

Зал был полон. Поддержать участниц пришли и студенты, и преподаватели, друзья и родители. Зрители всячески выражали свою заинтересованность в происходящем. Стоит упомянуть, что среди зрителей студенческий актив устроил анонимное голосование, по результатам которого была выбрана Мисс зрительских симпатий.

В целом, можно сделать вывод, что конкурс «Мисс исторического факультета – 2015» – подтверждение того, что студенты исторического факультета занимают активную жизненную позицию, растёт их участие в культурно-массовых мероприятиях. Впереди – множество не менее ярких событий, которые не сумеют оставить студентов равнодушными, и они примут в них участие. Главное – успешная агитационная работа студенческого совета факультета.

В.А. Макаренко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Проблема навчальної мотивації студентів-гуманітаріїв у контексті екзистенціальної соціології

Специфіка соціальних систем, на відміну від природних, полягає у тому, що їх існування не можливе без релевантних значень, без тих чи інших факторів, які детермінують людську поведінку. Людина є, мабуть, єдиною живою істотою, здатною до високого рівня рефлексії, спрямованої як на свої вчинки, так і на дії інших людей. Іншими словами, люди постійно намагаються осягнути мотиви активності, власної та оточуючих.

Пізнання індивідом сутності того чи іншого об'єкта соціальної реальності зазвичай відбувається у взаємодії з іншими людьми. Відповідно, і ставлення до навчання з боку студентів також є функцією інтерсуб'єктивних комунікацій. Це пояснюється, в першу чергу тим, що все розмаїття внутрішніх та зовнішніх

зв'язків, що складають феномен освіти, не може бути охопленим індивідуальною свідомістю інакше, ніж крізь сприйняття цих зв'язків у взаємодії з іншими. Суб'єктивне ставлення виникає у порівнянні (оцінці) характеристик навчання, опосередкованих свідомістю інших людей. В цьому процесі відбувається співвідношення якостей освіти з потребами та інтересами молодої людини, а отже – формується певний рівень мотивації до навчання.

Існує думка, що більшість з існуючих наразі у соціально-гуманітарних науках пояснювальних моделей мотивації можна звести до трьох основних класів, евристичний потенціал кожного з яких обмежується специфікою їх підходу до самої природи людини як такої [1].

Перша модель, яку представляють психоаналітичні та біхевіоральні теорії, а також низка когнітивних, оперує такими поняттями, як інстинктивні потяги, драйви, та апелює не стільки до людського, скільки до сублюдського у людині. Образ людини у цих теоріях – *Animale rationale* (іноді й *irracionale*).

Друга модель, тісно пов'язана з першою, пояснює вибір, який людина здійснює в даній конкретній ситуації, подіями її минулого, при чому найчастіше – раннього дитинства. Заслуга у розробці цієї моделі належить, передусім, Зигмунду Фрейду, який, до речі, зробив немалий внесок і у розвиток першої моделі. Слід зазначити, що згідно другої моделі образ людини виявляється доволі суперечливим, адже якби її поведінка обумовлювалась виключно минулим, то у людей не було б ні теперішнього, ні майбутнього, та і самої людини не було б як такої.

Третя модель, презентована різноманітними соціальними теоріями, описує вплив групи та соціуму на поведінку людини. Дані теорії оперують такими поняттями, як групові потреби, а також індивідуальні потреби, що задовольняються у групі. Образ людини в таких концепціях – *Animale sociale*.

На думку російського психолога В.В. Летуновського, будь-яка модель чи їх всілякі комбінації не наближають нас до відповіді на головне питання – в чому сутність людської мотивації як такої? Він вважає, що задля отримання відповіді потрібно відмовитись від звичного образу людини як *Animale rationale* та *sociale*, рівно як і від детермінації її мотивації різноманітними поведінковими сценаріями, що інтеріоризуються у ранньому дитинстві.

Напрямом загального людського знання, що, мабуть, найближче підійшов до проблеми людини та найбільш нагальних, «живих» питань її існування, можна вважати екзистенціальну соціологію як синтез екзистенціальної філософії та соціології [2]. Одне з центральних місць у проблемному полі цієї галузі займає концепція «екзистенціального Я в суспільстві», що звертається до унікального досвіду людини, яка знаходиться в контексті сучасних їй соціальних умов – контексті, який найбільш виразно втілюється в безперервному відчутті становлення та активної участі у соціальному житті.

Оригінальну концепцію екзистенціальної мотивації запропонував учень Віктора Франкла, австрійський дослідник Альфрід Ленгле [3]. На його думку, окрім тілесних та психічних мотиваційних сил людину також спонукають чотири

основних духовно-екзистенціальних мотиви – набутті захисту та опори, прийнятті самого себе, що, в свою чергу, надає впевненість у своєму існуванні; відчутті власної цінності як основі здатності сприймати життя як цінність, в якій людина переживає увагу до себе, близькість та любов; визнанні самого себе та права бути самим собою, що дає можливість приймати інших; набутті сенсу існування, яке дає відчуття порозуміння зі світом, а також знаходження та втілення власного особистісного смислу в кожній конкретній ситуації.

Проблему формування мотивації молодих людей до навчання, на наш погляд, евристично досліджувати в контексті спільного пошуку відповідей на зазначені екзистенціальні питання, який повинен відбуватися в процесі взаємодії викладачів та студентів.

Здатність осягати значення та сенс феноменів, які зустрічаються (відкриваються) – це виключна прерогатива людини, що радикально відрізняє її буття від буття інших істот. Розуміння людської мотивації лежить у вимірі значимості того, що для нас важливе у світі. З різної значимості різних речей складаються певні мотиваційні контексти, крізь які тільки і можливе розуміння спрямованості та сенсу людської поведінки.

Література:

1. Летуновский, В.В. От потребностей и влечений к феноменологии мотивационных контекстов [Электронный ресурс] / В.В. Летуновский. – Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x1405.htm>.
2. Мельников, А.С. Экзистенциальный поворот у современной социологии [Текст] / А.С. Мельников // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2011. – № 2. – С. 160-177.
3. Лэнгле, А. Введение в экзистенциально-аналитическую теорию эмоций: прикосновение к ценности [Электронный ресурс] / А. Лэнгле. – Режим доступа: <http://hpsy.ru/authors/x179.htm>.

Ю.В. Марусик

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка», Україна*

Міграційні настрої студентів Львова

Останні десятиліття спостерігається постійна тенденція інтенсифікації міграційних потоків. Населення України відіграє помітну роль у цьому процесі.

Питання міграційних настроїв та міграційного потенціалу української молоді досліджують І.П. Майданік [4], Е.М. Лібанова [5] та інші.

Міграція є закономірним наслідком різноманітних соціальних, економічних, політичних, демографічних та ін. процесів, що виходять за рамки національних кордонів. Для формування адекватної міграційної політики важливим є визначення міграційного потенціалу. Під цим поняттям розуміється ймовірна чисельність населення, яке може в якості емігрантів виїхати з країни попереднього проживання [3, с. 215]. Поширеною є думка про те, що зазвичай емігрує найосвіченіша і

найактивніша частина населення. Відповідно до теорії людського (соціального) капіталу, для реалізації міграційних настроїв, крім бажання індивіда, потрібні й різноманітні ресурси, і одним із цих ресурсів є людський капітал, що містить у собі знання, навички, кваліфікацію, фізичне та психологічне здоров'я [2, с. 2]. Прихильники цієї теорії вважають, що для мігрантів характерний вищий рівень людського капіталу, порівняно із тими, хто не наважився на переселення. З такої точки зору студенти є одними з найвірогідніших претендентів на еміграцію (в тому числі кваліфіковану), і водночас, найважливішими для держави з огляду на перспективи формування потрібних якостей суспільства.

Тому Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» провів соціологічне опитування студентів Львова для визначення їхніх міграційних настроїв. На заключному етапі дослідження протягом листопада 2014 р. були опитані студенти I та V курсів таких університетів: Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський національний аграрний університет, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Генеральна сукупність обстеження – 10 556 осіб. Вибіркова сукупність становила 871 респондент при граничній похибці 3,18 % та довірчій вірогідності 95 %.

У процесі дослідження ми визначили, що частка потенційних емігрантів-переселенців – 16,02 % (мають бажання і можливість виїхати за кордон на постійне місце проживання) [1, с. 31]. Водночас частка тих респондентів, які у питанні «Де Ви бачите своє майбутнє?» чітко визначились виїжджати за кордон, становить 8,75 %. При цьому студенти I курсу проявили більшу схильність до вибору цього варіанту (10,57 %), ніж студенти V курсу (6,77 %), як і студенти, які навчаються на комерційній основі (12,91 %) порівняно із тими, хто навчається на бюджетній основі (6,12 %) [1, с. 34]. Визначивши бажану тривалість міграції, ми дізнались, що 9,29 % респондентів бажають виїхати за кордон назавжди [1, с. 32], (співзвучно із 8,75 % респондентів, які бачать своє майбутнє за кордоном).

Ми зафіксували значно вищі показники потенційної трудової міграції, особливо короткострокової. Частка потенційних трудових мігрантів становить 36,22 %. Щодо бажаної тривалості міграції, то найбільший відсоток отримав варіант «Ще не визначився», але загалом значна частка респондентів схилилася до короткострокової міграції: 17,65 % погодились б поїхати за кордон на 2-3 місяці, 15,88 % – на рік, 12,24 % – на півроку [1, с. 32].

У ході здійсненого дослідження виявилось, що 41,94 % готові до праці за кордоном на роботі, що не відповідає їхньому фаху, 34,05 % погодяться працювати на зазначених умовах тимчасово, і лише 24,01 % відповіли, що не погодились б працювати за кордоном не за фахом [1, с. 40].

Як виявило проведене дослідження, 21,47 % опитаних відповіли, що готові поїхати за кордон нелегально, а 75,20 % виявили неготовність до такого виду міграції [1, с. 41]. Чинниками, що виявились найважливішими саме для респондентів,

які готові до нелегальної міграції, є відсутність роботи в Україні, можливість збільшення матеріального статку та рівень корупції.

Отже, результати нашого дослідження показують, що серед львівських студентів простежуються відносно невисокі показники потенційної постійної міграції та значно вищий рівень потенційної трудової міграції, особливо короткострокової. Більшість студентів відповіли, що готові до роботи за кордоном не за фахом, водночас здебільшого вони не готові до нелегальної міграції. Значний відсоток потенційних мігрантів серед студентів свідчить про те, що ця проблематика потребує вироблення адекватних дій з боку відповідних органів різних рівнів державної влади – формування політики в сфері міграції, освіти, зайнятості та економіки. Найбільша частота вибору варіантів невизначеності у питаннях бачення свого майбутнього та терміну можливої міграції свідчить про потенціал для регулювання цієї сфери суспільного життя.

Література:

1. Ключковська, І.М. Дослідження міграційних настроїв студентів Львова [Електронний ресурс] / І.М. Ключковська, О.Р. П'ятковська, Ю.В. Марусик. – Режим доступу: <http://www.miok.lviv.ua/images/img/miok/news/zvitpj.pdf>.
2. Майданік, І.П. Теоретичні підходи макrorівня до вивчення трудових міграцій [Електронний ресурс] / І.П. Майданік. – Режим доступу: http://novyn.kpi.ua/2006-3/05_Maidanik.pdf.
3. Миграционное движение населения: теория, политика, практика, перспективы [Электронный ресурс] / Под ред. О.Д. Воробьевой, А.В. Топилина. – Режим доступа: <http://www.rfh.ru/downloads/Books/134293008.pdf>.
4. Майданік, І.П. Українська молодь на ринках праці зарубіжних держав [Текст] / І.П. Майданік. – К.: Ін-т демографії та соц. досл. ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 176 с.
5. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти [Текст] / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соц. досл. ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.

С.Р. Мир-Махоммад

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Украина

Конструирование потребительских практик молодежи: советский опыт и современные реалии

Переход современного общества к эпохе постмодерна сопровождается целым рядом изменений, к числу которых относятся и социокультурные, непосредственно касающиеся потребительских практик. Главная трансформация, произошедшая с феноменом потребления в нашу эпоху – кардинальное изменение функций, роли и его места в жизни людей. Для постмодерна характерным является уничтожение границ между массовым и элитарным, профанным и сакральным, творческим и бытовым. Такие характеристики современного общества дают достаточное оснований, чтобы говорить о полной трансформации ценностей людей, о появлении новых «болезней» (брендомании, шопоголии), появление зависимости

человека от вещей. Потребление начинает выступать не только как материальная практика, но и как социокультурная необходимость. По мнению ряда ученых, идеология потребления становится главной в новую эпоху, в новом мире.

Молодежь является специфической группой со своей собственной субкультурой; своей системой ценностей и мотиваций, со своими особенностями поведения и данные особенности определяют также процессы потребления в этой группе. Исследовательский интерес в данном случае представляет изучение стилей, моделей и практик потребительского поведения молодежи разных эпох – от сталинизма к современному постмодерну.

Проблематика данного исследования заключается в противоречивой природе потребления, проявляющейся в несовпадении потребительских стандартов, предлагаемых обществом, и стилей потребления, выбираемых индивидом. По мнению многих исследователей, на сегодняшний день, мы сталкиваемся с феноменом множественного конструирования стилей потребления молодежи: с одной стороны, общество через целый ряд институциональных образований участвует в конструировании их стилей потребления, навязывая определенные потребительские стандарты, с другой стороны - в конструировании стилей потребления участвует и сам индивид, осуществляя выбор через свои повседневные потребительские практики. Следовательно, молодежь выступает не только в качестве объекта, но и как субъект, который активно участвует в жизни общества и может самостоятельно конструировать свои стили потребления.

На наш взгляд, главной отличительной чертой эпохи украинского постмодерна от советского общества в плане потребления выступает именно отношение к индивиду как к объекту, неспособному конструировать механизмы и практики потребительского поведения.

Для сравнения механизмов конструирования потребления молодого поколения мы будем использовать концепцию П. Бергера и Т. Лукмана. Эти ученые в своей работе определяют «реальность» как «качество, присущее феноменам, иметь бытие, независимое от нашей воли и желания», «знание» как «уверенность в том, что феномены являются реальными и обладают специфическими характеристиками» [7, с. 53]. Иными словами, сознание человека «работает» с объектами и оно интенционально по своей сути. Разные объекты принадлежат к разным сферам реальности, а человек осознает мир, состоящим из ряда реальностей. Однако есть одна, которая представляется упорядоченной и систематизированной – реальность повседневной жизни, уже сконструированная посредством различных объектов, то есть объективированная.

Для того, чтобы оценивать характер конструирования стилей потребления советской молодежи, следует сказать, что в советском обществе основным фактором формирования поведения индивидов была идеология. Советский Союз был первым в истории человечества «Над-обществом» огромного масштаба. В его социальной организации сложилась не просто государственность, а «Надгосударственность», не просто экономика, а «Над-экономика», не просто идеология, а «На-

дидеологія». В нем сложились все условия для того, чтобы дать почву для возникновения идеологемы «советского человека». Исключительность условий и цели строительства социалистического общества должны были поддерживаться параллельным тезисом о формировании людей совершенно особого, необычного состава. Такие мифологемы были характерны для ранних этапов тоталитарных режимов (его аналоги можно найти и в нацистской Германии, и в фашистской Италии). Но, если по отношению к нацизму или фашизму не приходится говорить о проблеме репродукции этого «человека» в силу относительной краткости существования данных режимов (12 и 20 лет), то по отношению к советскому тоталитаризму вполне оправданным является вопрос о том, как, в какой степени советские социально-экономические, пропагандистские или репрессивные институты влияли на структуру личности, формировали ее, а в какой – этот сложившийся тип личности обеспечивал функционирование и репродукцию описываемой институциональной системы.

Феномену «советского человека» посвящал свои исследования такой социолог, как Ю. Левада. «Простой советский человек» понимается им как идеально-типичная конструкция человека, представляющая сложный набор взаимосвязанных характеристик, которые связывают и социальную систему, и сферу символически-смыслового производства. Речь идет о нормативном образце, который долгое время осуществлял влияние на поведение значительных масс тоталитарного общества. «Было бы слишком большим упрощением думать, что навязываемый пропагандой, поддержанной различными репрессивными структурами и институтами социализации (школой, армией, СМИ), этот образец человека принимался обществом и усваивался в полном соответствии с интенциями власти. Влияние этого рода было неоднозначным, поскольку сам образец представлял собой сочетание очень неоднозначных, различных по происхождению элементов и комплексов, а его трансляция шла не только через официальные каналы и структуры социализации, но и через неформальные отношения (групповой принуждение, коллективное заложничество, конформистская однодумность, общность фобий и предрассудков). Это была и структура массовой идентификации и коллективной интеграции, которая обеспечивала солидарность с властью, утверждение общих и набор массовых самооценок и мнений о самих себе» [2, с. 19].

В своих трудах Ю. Левада определяет основные черты советского человека: принудительная самоизоляция, государственный патернализм, эгалитаристская иерархия, имперский синдром. Такой набор характеристик свидетельствует «скорее об определенной принадлежности человека системе ограничений, чем о его действиях. Отличительные особенности советского человека – его принадлежность социальной системе, режиму, его способность принять систему, но не его активность» [4, с. 24].

Таким образом, складывается общий портрет «типичного потребителя», который был характерен советской эпохе и который конструировался с помощью самого мощного инструмента на то время – идеологии. Молодому человеку того

времени были присущи:

- аскетизм, склонность к самопожертвованию ради общей цели и общий благ;
- минимизация потребления товаров и услуг – удовлетворение только базовых потребностей;
- накопление дефицитных товаров и благ – дефицит товаров и дифференциация цен привели к тому, что советские люди были ориентированы в своих потребительских практиках долгосрочность и накопления товаров и благ.

При более детальном анализе потребительского поведения молодого поколения в СССР можно заметить, что государственная идеология не всегда выступала как единственный субъект конструирования. В данном случае случались и «исключения из правил», когда сами молодые люди конструировали в своей среде некие модели и придерживались их в своих стилях жизни. Активная и прогрессивная молодежь не воспринимала общую модель потребления как объективированную и легитимную, они, вопреки общественным нормам, стали самостоятельно создавать и воспроизводить потребительские практики. Феномен «стиляг» дает понять, что при сильном давлении идеологии на массовое сознание происходят «всплески негодований», которые выливаются в габитуализированные, типизированные, институционализированные и легитимные в узком кругу практики потребления.

Еще одним таким «исключением» была эпоха фарцовщиков – антигосударственная и нелегальная деятельность, которая была популярной и вполне признанной практикой потребления. «Расцвет эпохи спекулянта приходится на 1970-80-е годы, которые сопровождалась жесткими идеологическими установками, а в системе снабжения – товарным дефицитом и диспропорциями в распределении товаров и услуг» [5]. Начавшись в 1970-1980-х годах, международный туризм советских граждан открыл канал притока импортных товаров. Он, впрочем, был ограничен рамками СССР в Восточной Европы и странами социалистической ориентации – Сирией, Кубой. В рамках существующего тогда законодательства советские туристы, возвращаясь из-за границы, пытались «оправдать поездку», провозя значительные объемы потребительских товаров. Часть товара для теневой торговли поставляли мелкотоварные надомники и «цеховики», имевших подпольные мастерские, где из импортных материалов фабриковали «фирму» с фальшивыми ярлыками – одежда, головные уборы, музыкальные записи. Если в 70-х годах спекулянтство только набирало обороты, то позже, в годы «Перестройки» товарный дефицит усилился и способствовал развитию теневого предпринимательства. «К концу 1980-х годов, как показывали исследования, в Москве обувь и одежду в таких предпринимателей покупали 63% опрошенных. Опыт «получения» по неформальным каналам необходимого или желаемого накапливался десятилетиями, откладываясь в социальном капитале семей и поколений советских людей» [6, с. 63].

Масштабные изменения, которые начались в 1987 году, привели к потере

Партией общего воздействия на население, это отразилось на развитии искусства, появлению свободы творчества. На телевидении выходили авторские публицистические программы, в журналах печатались материалы, пропагандирующие идеи реформ. Стиль потребления жителей Советского Союза, который ранее диктовался Партией, теперь приобрел измененную форму и содержание. Стиль потребления, близкий к западному, индивидуалистическому, который противоречил идеологии коллективизма, распространился в советском обществе, которое уже было на грани распада.

Переходя к проблеме конструирования стилей потребления современной молодежи необходимо отметить, что большинство исследователей считают средства массовой информации на сегодня одним из основных механизмов конструирования и транслирования потребительских ориентаций. По данным национального мониторингового опроса, проведенного Институтом социологии НАН Украины в 2013 (выборочная совокупность опроса составила в среднем 1800 человек старше 18 лет), количество людей, доверяющих информации, полученной из сети Интернет – 23,1%. Но лидируют среди источников наиболее надежной информации СМИ информации – 69,8%. Активное включение сети Интернет в сферу потребления в наше общество пришло из запада, где развитие информационных технологий и их популярность стремительно набирают обороты. Результаты Исследования, проведенного в 2013 году Ericsson ConsumerLab показывают, что возможность выхода в Интернет – не последнее, от чего пользователи готовы отказаться в случае необходимости сократить расходы. Среди опрошенных 34% пользователей отметили, что часто совершают покупки некоторых вещей и заказывают много услуг в сети. 41% респондентов отметили, что осуществляют свои покупки в Интернете каждый день [1]. Татьяна Ледовская, ведущий эксперт по рынкам Ericsson в регионе Северной Европы и Центральной Азии отмечает: «Украина – это страна «первооткрывателей», 40% готовы использовать новые технологии сразу же после их появления на рынке, что является достаточно высоким показателем в мировом масштабе. Более трети украинцев технологически суперпродвинуты: они активно используют широкий спектр сервисов, включая покупки онлайн, интернет-банкинг, просмотр ТВ и видео с мобильных устройств. Исследование показало, что главным мотиватором использование новых технологий есть желание всегда быть на связи и уверенность в том, что это помогает справляться с задачами успешно» [1].

Интернет, таким образом, на сегодня выступает одновременно и источником, с помощью которого молодежь получает информацию о товарах и услугах, и мощнейшим каналом, который в полной мере конструирует стили и практики потребления молодых людей – пользователей сети.

Таким образом, если в Советском Союзе через распространение идеологии молодежи навязывались установки, которые стимулировали их не отходить от нормативного образца в своих повседневных практиках, быть частью целой системы, в которой потребление было лишь инструментом для достижения благ, то

сейчас, посредством СМИ и Интернета, конструируется образ молодого человека, который эгоистичен, в некотором смысле прагматичен, но потребляет он не для определенной цели, а ради самого процесса потребления.

Один из украинских исследователей стилей жизни современного общества М.О. Шульга пишет о том, что есть объективные и субъективные причины для распространения гедонистических ориентаций – с одной стороны, после повышения в обществе уровня жизни и уровня комфорта, создается объективная основа для увеличения числа людей, которые имеют установку на высокую комфортность жизни. Но с другой стороны, рыночная экономика требует постепенного повышения уровня потребления и количества благ и услуг, поэтому желание у людей жить в удовольствие себе может искусственно создаваться. Это особенно хорошо видно на примере работы СМИ – всевозможные рекламы и акции, стимулирующие потребителей пересматривать ценности в пользу «жизни одним днем», получения максимального удовольствия «здесь и сейчас». Автор пишет о том, что ситуация, когда удовольствию отдается абсолютный приоритет не является нормальной для жизни людей и общества, кроме того, в современном обществе духовность и мораль отходят на второй план после физических потребностей.

Преобразование постсоветского общества в постиндустриальное все еще не завершилось и некоторые модели поведения, которые были присущи советской молодежи, все еще остаются актуальными на данный момент, хотя произошедшие общественные изменения и были достаточно существенными, а конструирование стилей потребления молодежи в СССР и современном обществе кардинально отличалось характером, наполнением, институтами, через которые транслировалась информация, на сегодняшний день можно говорить о том, что склонность молодых людей к накоплению престижных, значимых товаров и благ как тенденция все еще остается актуальной. После смены механизмов конструирования потребительского поведения и их субъектов, конечная цель этого процесса остается одинаковой – достижения максимального уровня поддержки «нормативного образца» потребления. В современном обществе, как и в СССР, для молодых людей создается иллюзия свободного выбора, когда человек способен сам определять каналы получения информации, но на самом деле, реальность, которая окружает нас уже сконструирована этими же каналами, а практики потребления чаще всего не индивидуализированы, а приближены к массовости, схожести.

Литература:

1. «Украина в сети 2013» Ericsson Consumer Lab [Электронный ресурс].– Режим доступа: http://www.ericsson.com/res/region_RECA/docs/whitepapers/ukraine-consumerlab-2013.pdf 41.
2. Гудков, Л.Д. «Советский человек» в социологии Юрия Левады [Текст] / Л.Д. Гудков // Общественные науки и современность. – 2007. – № 6. – С. 16-30.
3. Левада, Ю.А. От мыслей к пониманию: Социологические очерки 1993-2000 [Текст] / Ю.А. Левада. – М.: Моск. школа полит. исслед., 2000. – 576 с.
4. Левада, Ю.А. Советский простой человек: Опыт социального портрета на рубеже 90-х [Текст] / Ю.А. Левада, А.А. Голов, А.И. Гражданкин, Л.Д. Гудков, Б.В. Дубин и др.; под общ. ред. Ю.А. Левады. – М.: Мировой океан, 1993. –24 с.

5. Романов, П. «Чистая фарца». Социальный опыт взаимодействия советского общества и спекулянтов [Электронный ресурс] / П. Романов, М. Суворова // Неформальная экономика в постсоветском пространстве: Проблемы исследования и регулирования / Под ред. И. Олимпиева, А. Паченкова. – СПб.: ЦНСИ, 2003. – Режим доступа: <http://ecsocman.edu.ru/db/msg/214033/014Romanov.pdf.html>.

6. Романов, П.В. Фарца: подполье советского общества потребления [Текст] / П.В. Романов, Е.Р. Ярьска-Смирнова // Неприкосновенный запас. – 2005. – № 5 (43). – С. 62-68.

7. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: «Медиум», 1995. – 323 с.

О.Р. Мітрова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Цінності індивідуалізму як фактор розвитку демократичного суспільства

Сьогодні в Україні відбуваються стратегічно складні перетворення – інтенсивне входження до світового простору, суб'єкти якого існують на засадах соціально орієнтованої ринкової економіки, демократичної системи державного управління, непорушності прав та свобод людини. Проблема подібної інтеграції полягає не лише в подоланні економічної та політичної криз, а в трансформації ціннісно-нормативної матриці як індивідуальності, так суспільства в цілому. Такий шлях передбачає ствердження індивідуальної волі та усвідомлене слідування законам. Тому Ю. Габермас пише, що: «Справжня демократія – це аж ніяк не вихід назустріч натовпу, який нічого не бажає знати, а творення з натовпу свідомих громадян» [5, с. 13]. За Дж. Дьюї та Р. Нібуром, у демократії присутній певний індивідуалізм свободи, відповідальності перед етичним ідеалом та ініціативи заради нього, а не індивідуалізм беззаконня. Демократія виходить з того, що кожна особистість володіє індивідуальним потенціалом та правом вибору, але за однієї умови: розвиток індивідуального потенціалу має йти від самого індивіда [3, с. 29-30].

Австрійський вчений Хайек дає критерій справедливого розподілу благ в істинно індивідуалістичному суспільстві: індивід «має винагороджуватися не в залежності від добродіяння або порочності його намірів, а виключно виходячи з цінності отриманих результатів для інших людей. Ми повинні прямо визнати, що збереження індивідуальної свободи несумісне з повним задоволенням наших прагнень до справедливості» [6, с. 6]. Цим висловом він обґрунтовує нерозривний зв'язок демократії та індивідуалізму.

У свою чергу, індивідуалізм мав глибинний зв'язок і з капіталізмом. Капіталістична економіка-це ґрунт, де сучасна ідея індивідуалізму була посіяна і вирощена, а вже потім прищеплена до інших гілок все більш розгалуженого соціального життя. Як вірно зазначив Майк Еммісон, «те, що ми називаємо капіталізмом, – це ситуація, коли вічні, фундаментальні економічні функції будь-якого людського суспільства, а саме задоволення людських потреб за допомогою обміну з природою і з іншими людьми, здійснюються за допомогою застосування схеми «засіб-мета». Але вибір і схема «засіб-мета» (тобто мотивована, доцільна і конт-

рольована розумом поведінка) – це принципіві, визначальні характеристики волі. З цього випливає, що капіталізм, за визначенням, відкриває для свободи величезну, якщо не ключову, сферу соціального життя [1, с. 62].

Беручи до уваги цей зв'язок, після розпаду Радянського Союзу правлячою елітою були ініційовані реформи, які були спрямовані на введення приватної власності, механізмів ринкової економіки, політична система була реорганізована на принципах демократії. Відповідно до спрямованості реформ трансформувалася і система цінностей суспільства.

Вектор її трансформації був направлений від колективізму до індивідуалізму, від служіння суспільству і державі – до культу досягництва і самоцінності окремої особистості. Перехід до іншого суспільства, на наш погляд, насамперед, проявляється в тому, що на зміну безсуб'єктному радянському суспільству поступово повільно приходять суспільство суб'єктне. Це в першу чергу проявляється в аксіонормативній сфері, зокрема, у модернізації й постмодернізації цінностей студентської молоді.

Слід зазначити, що політика деідеологізації торкнулася інституту засобів масової інформації та комунікації – масмедіа. Їх мета і зміст виявилися вписаними в ринкову економіку, стимулюючи зростання споживчих орієнтацій у населення та впливаючи на повсякденні практики молоді. Не менше значення для молоді сьогодні здобув Інтернет, до якого звертаються і як до джерела інформації, і як до найбільш мобільного засобу комунікації. Деякі дослідники говорять, що в період сучасних трансформаційних процесів виник запит на особистість активістського, індивідуалістичного типу, яка просувається масмедіа в якості соціально-нормативного зразка. При цьому цей тип позиціонується лише у зовнішніх презентаційних формах, що відповідає запитам економіки, орієнтованої на розширення купівельної активності [2]. Індивідуалізм зростає в його споживчому варіанті. При цьому характер соціалізуючого впливу електронних медіа та шоу-бізнесу сприяє популяризації серед молоді цінностей сформованих у лоні західної культурної традиції, зокрема цінностей індивідуалізму [4].

Таким чином, можна говорити про те, що сучасний соціокультурний стан українського суспільства детермінує ідентичність, яка містить у собі елементи традиційної радянської культурної матриці, елементи західних культурних форм та суто національні компоненти. В свою чергу українська держава, наслідуючи демократичні тенденції в процесі регулювання суспільних відносин, має враховувати позитивні та негативні сторони подібної соціокультурної динаміки. Це дасть змогу оптимізувати відносини особистості та суспільства та більш м'яко перейти до нового соціально-політичного порядку.

Література:

1. Бауман, З. Свобода [Текст] / З. Бауман. – М.: «Новое издательство», 2006. – 132 с.
2. Давыдова, М. Влияние электронных медиа на формирование индивидуализма в молодежной среде: автореф. дисс. ... канд. социол. наук / М. Давыдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mediaeducation.ucoz.ru/_ld/3/326__2012.pdf.

3. Дьюи, Дж. Профили нового либерализма [Текст] / Дж. Дьюи, Р. Нибур // Полис. – 1994. – № 3. – С. 27-47.

4. Луков, В. Российская молодежь: ценности и ценностные ориентации (социологический анализ) [Текст] / В. Луков, В. Гневашева // Докл. и матер. Всерос. научн. конф. (Москва, 6-7 дек. 2007 г.): Сб. статей. – М.: Моск. школа полит. исслед., 2011. – С. 43-46.

5. Маддісон, В. Демократія і народовладдя: тотожність і складові? [Текст] / В. Маддісон // Людина і влада. – 2001. – № 1-2. – С. 10-14.

6. Хайек, Ф. Индивидуализм истинный и ложный [Электронный ресурс] / Ф. Хайек // Индивидуализм и экономический порядок. – М., 2001. – С. 22-50. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/hayek/01.php.

О.О. Осетрова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Щодо питання про взаємозв'язок сучасної університетської освіти та якості життя студентської молоді

Бурхливий перебіг соціальних подій та кругообіг величезного масу інформації, притаманні сьогоденню, детермінують цілу низку вимог, яким має відповідати сучасна людина. Реалії сучасного світу диктують зростання необхідності у широко освічених, творчо мислячих, соціально активних та морально повноцінних громадянах. І слід відзначити, що одна з провідних ролей у задоволенні зазначеної потреби сьогодні належить саме Університету.

Зазначений стан речей, безумовно, пов'язаний зі специфікою Університету як вищого навчального закладу. Адже Університет – це науковий, культурний, освітній та гуманітарний центр, основне призначення якого полягає в тому, щоб виконувати роль головної кузні з підготовки, формування та виховання інтелектуальної еліти країни.

Мова йде про формування й розвиток людей, що вирізняються високим ступенем усвідомлення особистої відповідальності та здатністю до критичного й вільного мислення. Йдеться про мислителів, учених, політичних лідерів, соціальних працівників тощо, роль яких у сферах науки та освіти, економіки та політики, культури та державного управління неможливо переоцінити, оскільки їх діяльність сприятиме підвищенню якості життя громадян усієї країни, що наслідком своїм матиме примноження всезагального блага та загального щастя. Адже, як відзначав видатний філософ Давньої Греції Арістотель, держава створюється не для того, щоб жити взагалі, а переважно для того, щоб жити щасливо.

Зазначений стан речей обумовлює актуальність питання про становлення Особистості. Цей процес триває протягом життя, а підвалини закладаються протягом дитинства та юнацьких років, серед яких важливо відзначити студентські, коли відбувається формування того стрижня, навколо якого розгалужується система морально-ціннісних орієнтацій, що й визначає вектори духовно-практичної діяльності дорослої людини. При цьому, розглядаючи процес становлення Особистості, не варто недооцінювати значущість та вплив якості життя особи, що розви-

вається й формується під впливом багатьох факторів, у т. ч. й того середовища, в якому опинилася. Адже людина, згідно з поглядами екзистенціалістів, завжди перебуває всередині ситуації.

Якість життя – це комплексна інтегральна характеристика, що відбиває ступінь соціальної свободи людини, можливості її всебічного розвитку й реалізації здібностей та життєвих планів. Категорія «якість життя» охоплює сукупність та якість матеріальних, соціальних, культурних і духовних цінностей, що дані людині суспільством з метою задоволення нею власних потреб та реалізації її інтересів.

Зокрема, якість життя студентської молоді є важливим індикатором рівня благополуччя та психологічного здоров'я суспільства в цілому, визначаючи при цьому подальші орієнтири його духовного розвитку й ті духовні засади та моральні цінності, які призведуть або до прогресивного, або до регресивного руху, що позначиться на всіх сферах суспільної життєдіяльності.

Так, інтегрована модель якості життя, розроблена N. Kelley-Gillespie, охоплює наступні важливі для гармонійного розвитку Особистості складові елементи:

- соціальне благополуччя;
- фізичне благополуччя;
- психічне благополуччя;
- інтелектуальне благополуччя;
- духовне благополуччя;
- благополуччя, що залежить від стану навколишнього середовища.

Зазначені складові елементи у своїй сукупності засвідчують рівень взаємодії особистості й суспільства та ступінь внутрішнього й зовнішнього комфорту особистості, яка опинилася в певному середовищі, наприклад, університетському.

У свою чергу, Університет покликаний створювати умови, що сприяють підвищенню якості життя студента. Адже жити добре означає постійно набувати мудрості та гартувати свій дух – це дві речі, що тісно взаємопов'язані між собою: бо мудрість базується не на почуттях, а на розумі, який потребує постійного вдосконалення в людині. Сам же досконалий розум є частиною, навіть стрижнем, людського духу, бо, за визначенням відомого античного мислителя-стоїка Л.А. Сенеки, людина є істотою розумною.

У зв'язку із зазначеним слід відмітити 4 важливі завдання Університету, на яких акцентував увагу німецький учений К. Ясперсу своїй праці «Ідея університету»:

- 1) дослідження, навчання та здобування певних професій;
- 2) освіта й виховання;
- 3) духовне життя, засноване на спілкуванні (адже загальновідомо, що зовнішній інформаційний вакуум збіднює егоцентричну особу, навіть наділену багатим внутрішнім потенціалом, оскільки рано чи пізно Я потребує для своєї рефлексії нових надходжень інформації ззовні);
- 4) космос науки, адже класичний університет, зокрема, вирізняється своєю спрямованістю на наукові дослідження.

Кожна людина, окрім турботи про тіло, котре потребує задоволення фізіологічних потреб, повинна дбати про душу, яка окриляється прямо пропорційно до зусиль мислення. Тільки недбайлива молодість породжує такі людські вади, як *легковірність, безтямність і нерозсудливість*. Навпаки, Університет покликаний відкрити перед молодістю онтологічні, гносеологічні, соціокультурні та ін. обрії в модусі своєї перспективи, що з оглядом на необхідність прогресивного руху передбачає набуття мудрості в процесі розумового (мисленнєвого) тренування та високо моральних орієнтирів, єдино спроможних продукувати розгорнуту в майбутньому духовно-практичну життєдіяльність гармонійно розвинутої Особистості.

У цілому для людини, й особливо – молоді з притаманною їй певною несталістю, важливим є те, як вона проживе своє життя, якість котрого складається з цілей, уподобань, життєвих настанов, які вона ставить перед собою та реалізує, згідно з власним особистісним стрижнем, утвореним системою духовно-моральних цінностей, у формуванні якої одна з першорядних ролей належить освіті, зокрема – університетській освіті, покликаній сприяти формуванню світоглядної та морально-ціннісної системи координат, здатності до мислення та культури індивідуальних і соціальних почуттів.

В.Р. Пасична

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
Теоретичні підходи до вивчення інформаційного простору

Сучасний етап розвитку людської цивілізації характеризується поступовим переходом до нового типу суспільного устрою – так званого інформаційного суспільства. Наслідки цього процесу проявляються в інформатизації всіх сфер діяльності, утворенні єдиного інформаційного простору, а також у збільшенні доступності різних видів інформації. Інформаційний простір є важливим фактором конструювання та інтерпретації соціальної реальності, впливаючи тим самим на духовні цінності людей, пропонуючи зразки нормативного поведінки і визначаючи нові смисли взаємодій.

Аналіз існуючого на сьогоднішній день вітчизняного і зарубіжного матеріалу дозволяє дійти висновку про наявність великої кількості підходів до розуміння інформаційного простору. Він став предметом вивчення багатьох соціологів і політологів, таких як А.В. Манойло, А.І. Ненашев, В.П. Конецька, які зосереджувалися на найважливішому елементі даного простору – ЗМІ. Це питання також розглядали у своїх роботах вітчизняні дослідники Д. Елем, В.Л. Плєскач. Аналіз інформаційного простору в контексті розвитку інформаційного суспільства дав М.Кастельс. Структуру інформаційного простору висвітлили такі дослідники, як А.В. Манойло, І.М. Дзялошинський, Н.С. Андрєєв.

Термін «інформаційний простір» був запозичений соціально-гуманітарними науками з фізики, де означав можливість співіснування різного роду явищ і фак-

торів. У філософському звучанні в це поняття вкладається дещо інші смисли, наприклад, в рамках кібернетичного підходу інформаційним простором називається сукупність джерел інформації, баз даних та корпорації і ринок новин. Економічний підхід розглядає інформаційний простір як сукупність знань, що мають цінність як економічного ресурсу. Політичний підхід розглядає інформаційний простір як сукупність різних стратегій контролю та управління, що визначають вплив державних ідеологій на свідомість широких верств населення [7, с. 3].

Вивчення інформаційного простору в зарубіжній соціологічній літературі в переважній більшості випадків нерозривно пов'язане з вивченням інформаційного суспільства, проблеми якого виступили предметом аналізу багатьох зарубіжних і вітчизняних фахівців. Однак, позначаючи в своїх дослідженнях інформаційний простір в якості базової підсистеми інформаційного суспільства, вони не давали його чіткого визначення, а використовували цей термін як загальноприйнятий, зміст якого не викликає сумнівів.

Поняття інформаційного простору можна визначити як сукупність об'єктів, що вступають один з одним в інформаційну взаємодію, а також самі технології цієї взаємодії. Інформаційний простір утворюється інформаційними ресурсами, засобами інформаційної взаємодії та інформаційною інфраструктурою. Інформаційний простір має своїм центром суб'єкт, який в процесі своєї діяльності створює інформацію, привласнює її, накопичує і передає. Таким суб'єктом може виступати людина, або соціальна група, а також компанії, органи державного управління - всі, хто в ході здійснення діяльності використовує можливості сучасних інформаційних технологій, але в кожному разі інформаційний простір не може існувати без діяльності людини.

Великий прорив у сфері вивчення інформаційного простору здійснив М. Кастельс. У своїх працях він аналізує процеси переходу суспільства в інформаційну епоху. Дослідник вважав, що «простір не є фотокопія суспільства, воно і є суспільство. Просторові форми і процеси формуються динамікою загальної соціальної структури. Соціальні процеси впливають на простір, на побудовану середу, успадковану від колишніх соціопросторових структур. Насправді простір є час, що кристалізувався» [3, с. 248].

До основних соціологічних підходів до вивчення інформаційного простору відносяться:

- Концепція поля Бурд'є;
- Синергетичний;
- Соціокультурний;
- Феноменологічний;
- Комунікативний;
- Структурно-функціоналістський;
- Глобалістичний.

Простір як поле конкурентної боротьби розглядав у своїх роботах П. Бурд'є. Соціолог співвідносить поняття соціального, фізичного і географічного простору.

Хоча вони тісно пов'язані і навіть переплетені, поняття різняться між собою. У найзагальнішому вигляді соціальний простір у нього являє собою сукупність агентів, наділених різними і систематично взаємопов'язаними властивостями. Це абстрактний простір, що конструюється ансамблем підпросторів або полів (економічне поле, інтелектуальне поле та ін.), які зобов'язані своєю структурою нерівному розподілу окремих видів капіталу, і може сприйматися у формі структури розподілу різних видів капіталу, що функціонує одночасно як інструменти і цілі боротьби в різних полях [1]. Однак соціальний простір, на відміну від інформаційного, реалізується у фізичному більш-менш точно. Інформаційний же простір не має конкретних географічних і часових меж. Він пронизує суспільство і всі його елементи, будучи одночасно і його відображенням, і чинником його формування.

Розглядаючи інформаційний простір з позицій синергетики, його можна представити як відкриту систему, що самоорганізовується. Вона включає в себе величезну різноманітність інформаційних потоків та інформаційних полів, що знаходяться у взаємодії.

Специфікою соціокультурного підходу до розуміння інформаційного простору є виявлення взаємозв'язку засобів масової комунікації з трансляцією культурних моделей, які задають соціальну ідентичність індивідів. У суспільстві інформація та інформаційні технології справляють домінуючий вплив, як на відносини влади, так і на культуру. На даний момент медіа є найвпливовішим каналом передачі інформації. З точки зору Н.Б. Кирилової, однією з перших дослідниць медіасфери, медіа – це середовище, в якій виробляються, естетизуються і транслуються культурні коди: «Перед нами канал, побудований на ідеологічних, емоційних і навіть підсвідомих очікуваннях аудиторії» [4, с. 16].

З точки зору феноменології, інформаційний простір включає в себе безліч життєвих світів окремих соціальних факторів, але при цьому не зводиться до жодного з них, оскільки виступає зовнішнім по відношенню до індивіда джерелом, інформація з якого потребує постійної рефлексії.

Суб'єкти в інформаційному просторі можуть вступити в комунікацію між собою за умови наявності загального протоколу обміну інформацією, коду або мови, зрозумілого обом учасникам комунікативного акту [6]. Комунікативний акт можна вважати своєрідною «молекулою» інформаційного простору, його щонайменшої одиницею. Інформаційний простір включає не тільки наявність інформації, а й різного роду дії, пов'язані з нею (передача, збір, обробка і т.п.). Таким чином, комунікація є тим зв'язком між суб'єктами, яку має на увазі під собою інформаційний простір в соціологічному розумінні цього феномена.

Перевагою комунікативного підходу є зосередженість на питаннях структуривання інформаційного простору і виявлення його значущості у повсякденному житті сучасної людини.

Основи комунікативного підходу до інформаційного простору закладаються в роботах Ю. Габермаса та Н. Лумана: «Комунікація виникає лише тоді, коли

хтось бачить, чує, читає і остільки розуміє, що тут могла б послідувати подальша комунікація. Одне тільки дія, яка передає повідомлення, отже, ще не є комунікацією» [8, с. 303]. Таким чином, комунікація всередині інформаційного простору є не просто передача повідомлення, а наявність будь-якої реакції, наслідків, подальших дій, тобто взаємодії між суб'єктами. Тим самим ми підкреслюємо соціальну природу комунікації та інформаційного простору в цілому.

В інформаційному суспільстві інформаційно-комунікативні системи існують в різних формах і видах: як засобу масової комунікації, різні мережі – телефонні, радіорелейні, телевізійні, супутникові та т.п. Ними забезпечується функціонування різнорівневої системи соціальних комунікацій за допомогою створення, розповсюдження, обміну та зберігання інформації на основі новітніх інформаційних технологій та певних технічних засобів, що є частиною системи.

Структура інформаційного простору з точки зору структурного функціоналізму являє собою сукупність інформаційних потоків і полів, сформованих у ході людської діяльності. Інформаційне поле – це сукупність всієї зосередженої в даному обсязі простору-часу інформації, безвідносно до її форми і станом, що знаходиться у відриві як від об'єкта відображення, так і від суб'єкта сприйняття. Інформаційний потік – це сукупність інформації, що переміщується в інформаційному просторі по каналу комунікації. Інформаційні потоки можуть протікати як усередині окремих інфосфері, так і між ними, залежно від наявності каналів комунікації [6]. Це найпростіша модель інформаційного простору.

Сучасні дослідження інформаційного простору базуються на впливі процесів глобалізації. Прихильники інформаційної глобалізації вказують, що поява глобального інформаційного простору означає наближення епохи глобальної економіки, яка буде характеризуватися стиранням географічних кордонів ринків збуту, появою розподілених мережевих трудових ресурсів, кардинальним зближенням виробництва і споживання, відкриттям нових ринків у новій сфері інтелектуального споживання, що потягне за собою зовсім нові можливості.

На нашу думку, основним недоліком представлених раніше підходів є їх прихильність до детерміністському методу дослідження, при якому кінцевою метою розглядання інформаційного простору стає визначення сфери суспільного життя, що зробила найбільший вплив на становлення сучасного інформаційного простору.

Таким чином, підходи до вивчення інформаційного простору сходяться в основних характеристиках і розглядають його як структуроване, але при цьому динамічне явище. Інформаційний простір не пов'язаний безпосередньо з реальним простором через його частково нематеріальну природу, у зв'язку з чим не потребує фізичної взаємодії суб'єктів. На основі інформаційного обміну, інформаційної діяльності формується суспільна свідомість, культура, індивідуальні уявлення людини і відносини в суспільстві. Тому інформаційний простір має, перш за все, не фізичний, а соціальний характер.

Література:

1. Бурдые, П. Начала.[Текст] / П. Бурдые. – М.: Socio-Logos, 1994. – 288 с.
2. Дзялошинский, И.М. Методы деятельности СМИ в условиях становления гражданского общества [Текст] / И.М. Дзялошинский. – М.: Пульс, 2000. – 148 с.
3. Кастельс, М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс; под научн. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ. – 2000. – 608 с.
4. Кириллова, Н.Г. От медиакультуры к медиалогии [Электронный ресурс] / Н.Г. Кириллова // Культурологический журн. – Режим доступа: <http://www.cr-journal.ru/>
5. Конечкая, В.П. Социология коммуникаций [Текст] / В.П. Конечкая. – М.: Гардарики, 1997. – 304 с.
6. Манойло, А.В. Государственная информационная политика в особых условиях [Текст] / А.В. Манойло. – М.: МИФИ, 2003. – 388 с.
7. Ненашев, А.И. Информационное пространство: коммуникационный аспект [Текст] / А.С. Ненашев. – Саратов, 2008. – 20 с.
8. Луман, Н. Общество как социальная система [Текст] / Н. Луман. – М.: Логос, 2004. – 72 с.

А.О. Перфільєва

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
**Участь студентів факультету суспільних наук і міжнародних відносин ДНУ
в програмах академічних обмінів**

Більшість розвинутих країн світу йде нині у напрямку ствердження практик, коли навчання за кордоном стає стандартним елементом університетської освіти. У сучасному глобалізованому світі знання і освіта стають транскордонним та транснаціональним явищем. Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, а також через визнання документів про освіту інших країн. За даними ЮНЕСКО, у 2000 р. в світі налічувалося близько 2 млн. студентів, що навчалися за кордоном, у 2010 році 3,6 млн. студентів здобували вищу освіту за межами своєї держави, а їхня прогнозована кількість у 2020 році сягне 5,8 млн. [1]. В провідних країнах світу міжнародний компонент національної освітньої політики за останні 20 років став невід'ємним складником вищої освіти, для подальшого вдосконалення якого здійснюється якісна регламентація, організація та фінансування академічної мобільності урядами країн, регіональними неурядовими агенціями, міжнародними організаціями. Інвестиції в академічні обміни гарантовано приносять прибутки, хоча і не дають швидкої вигоди, але у середньостроковому і передусім довгостроковому плані таке вкладання коштів є вкрай вигідними і перспективними. Наша країна також стала на шлях поширення практики академічних обмінів, а оскільки Дніпропетровський національний університет входить до п'ятірки кращих ВНЗ України, він не може залишатися осторонь від процесів залучення до цих програм. Найпоширеніші практики в межах такої активності сьогодні це: продовження навчання на базі ДНУ, участь у програмі подвійних дипломів, навчальне та наукове стажування з метою підвищення кваліфікації і розширення свого

світогляду. Переважна більшість студентів факультету суспільних наук і міжнародних відносин, які брали і беруть участь у програмах академічних обмінів, реалізують свої прагнення в межах існуючих міжвузівських угод. На початковому етапі мова йшла переважно про активне поширення інформаційних обмінів, обмін досвідом та навчально-методичними матеріалами в галузі підготовки висококваліфікованих кадрів із спеціальностей факультету. Пізніше почали розгортатися практики обміну викладачами та студентами. Однією з перших програм таких обмінів був проект, який свого часу реалізувала кафедра політології, відкривши на основі співпраці з Римським університетом Ла Сапієнца (Італія) і Штутгартським університетом (Німеччина) спеціалізацію магістрів-політологів з кризового менеджменту. Вперше саме в межах реалізації цього проекту група студентів нашого факультету (10 чоловік одночасно) взяла участь у програмі академічного обміну, відвідавши Римський університет Ла Сапієнца і отримавши там кредити, які були зараховані у Дніпропетровському національному університеті як показники успішності у вивченні певних курсів (у 2008/2009 навчальному році).

Як свідчить аналіз участі в академічних обмінах останніх років – усі ці випадки результат особистої ініціативи студента, який сам підбирає відповідну програму і готує пакет документів для участі у конкурсі. Студенти ФСНМВ останнім часом брали участь у конкурсних відборах програм німецької служби академічних обмінів DAAD, американських програмах академічних обмінів імені Фулбрайта, кілька років діяла програма подвійного дипломування на основі участі у функціонуванні так званого «Мережного університету СНД».

У 2013/2014 навчальному році студенти ФСНМВ взяли участь у програмі подвійного дипломування на основі угоди з Університетом дю Мен м. Ле-Ман (Франція), здійснили поїздку на навчання до Євразійського національного університету імені Л.М. Гумільова (м. Астана, Казахстан).

У поточному 2014/2015 навчальному році участь у програмі академічних обмінів беруть:

- студентка спеціальності «Міжнародні відносини» Меньшакова Дар'я, яка є учасницею програми подвійного дипломування на основі двосторонньої угоди між ДНУ ім. Олеса Гончара і Університетом дю Мен м. Ле-Ман (Франція);
- студентка напряму «Політологія» Лось Аліна, яка перебуває на навчанні у Латвійській республіці, на основі двосторонньої угоди, що була підписана ДНУ і Латвійським університетом м. Риги; цей проект передбачає узгодження програм підготовки бакалаврів за зазначеним напрямом з метою взаємозарахування кредитів навчальних дисциплін, які студентка має змогу отримати під час навчання у Ризі.

Нині на ФСНМВ, як і в ДНУ в цілому, участь у програмах академічних обмінів здійснюється на основі оголошення та проведення на засадах відкритого конкурсу для учасників, які відповідають певним критеріям відбору та вільно володіють іноземною мовою, на рівні, достатньому для навчання та спілкування в

іншомовному академічному середовищі, серед обов'язкових критеріїв відбору – високий рівень академічної успішності. Зазвичай встановлюється певна кількість академічних кредитів за семестр навчання, проте часто зберігається також можливість взяти додаткові кредити за вибором студента. Слід зазначити, що студенти нашого факультету при підготовці до участі у програмах академічних обмінів зустрічаються з проблемою перекладу на іноземну мову та офіційним завіренням документу про академічну успішність, оскільки в ДНУ дотепер не існує усталеної форми такого документу.

У цілому очевидно, що нині доцільним є провадити роботу щодо збільшення обсягів міжнародної академічної мобільності та впровадження механізмів визнання і перезарахування академічних результатів для збільшення кількості учасників програм академічного обміну, розширення переліку грантових програм, проведення активної роботи в напрямку реалізації спільних наукових проектів. Проте це завдання не під силу розв'язати силами самого факультету. Це комплексне завдання нашого університету, який керуючись положеннями нового Закону України «Про вищу освіту», на основі автономії здатний запровадити новітні механізми організації і здійснення участі у програмах академічних обмінів студентів. Для удосконалення такої практики необхідно забезпечення відповідною документацією наших студентів, які прагнуть взяти участь у академічних обмінах (спільні навчальні плани, програми, затвердження форми академічної довідки для участі у програмах, полегшення процедури оформлення академічної відпустки та ін.). На основі аналізу факторів, що стримують просування академічної мобільності студентів, можна говорити про необхідність низки практичних заходів, спрямованих на створення оптимального балансу між бажанням студента взяти участь у програмі академічного обміну і надання йому практичної допомоги в оформленні належної документації, створення умов, а не перешкод на шляху реалізації його бажання. Університет і факультет повинні враховувати, що академічна мобільність збільшує шанси людини на професійну самореалізацію, підвищує якість трудових ресурсів нашої країни, фактично така форма академічної активності стає відповіддю на виклики глобального освітнього простору, жорстку конкуренцію на ринку праці, тому необхідно стимулювати і підтримувати участь студентів в академічних обмінах. На жаль, маємо визнати, що у той час, як у світі академічна мобільність має організований на рівні державної політики характер, в Україні в цілому, і в нашому університеті зокрема, вона залишається спонтанним та індивідуальним явищем. Міжнародна академічна мобільність розвивається повільно. Поїздки за кордон студенти здійснюють коштом батьків, спонсорів, закордонних благодійних фондів тощо. ВНЗ, держава не можуть нині собі дозволити фінансування закордонного навчання й стажування навіть найталановитіших студентів. З огляду на поточну ситуацію в країні, маємо констатувати, що найближчим часом більшість академічних обмінів студентів нашого факультету відбуватиметься шляхом укладання двосторонніх договорів між ДНУ і університетами інших країн за кошти приймаючої сторони у найкра-

щому випадку, але, за звичай, за кошти самого студента. Проте, чим швидше ми вдосконалимо механізм залучення студентів і викладачів ФСНМВ до програм академічних обмінів, тим помітнішим буде наш внесок у прискорення інтеграції країни до регіонального (європейського) і світового освітнього простору, оновлення освітніх технологій, що забезпечить вихід якості освіти України на світовий рівень, інноваційний розвиток університетської науки та інтеграцію її з виробництвом.

Література:

1. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Leuven-la-Neuve, 28-29 April 2013 [Electronic resource]. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-675_en.htm.

Л.А. Пірог

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Особливості розвитку соціальної освіти як виду професійної діяльності соціальних працівників в Україні

Україні притаманна своєрідність процесу становлення професії соціального працівника. Офіційне визнання професій «соціальна робота» скоріше можна назвати юридичним оформленням того, що було вже нагромаджене практикою, теорією та історією нашого народу. У цьому полягає особлива складність соціальної ситуації, в якій формується професія соціального працівника в Україні, а значить і система підготовки відповідних фахівців.

Соціальна робота як вид професійної діяльності була введена в Україні в 1991 році. Спектр соціальної роботи та соціальної допомоги населенню винятково різноманітний. У широкому сенсі соціальна робота стосується кожної людини, всього населення. В даний час виконання цієї різноманітної діяльності здійснюють як спеціально підготовлені кваліфіковані працівники, які мають вищу або середню спеціальну освіту, так і ті, хто отримав певні знання на курсах, а також люди, що беруть участь у цій роботі за покликом свого серця і душі.

У 1995 році українські вузи здійснили перший випуск професійних соціальних працівників. На даний час професійна підготовка фахівців соціальної сфери в Україні здійснюється у різних формах: очна, очно-заочна, заочна, вечірня, екстернат та інші – і передбачає багаторівневий характер освіти: допрофесійна, професійна, післядипломна, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів.

Професійна підготовка спеціалістів для соціальної сфери здійснюється у вузах різних напрямків: університетах класичного профілю, педагогічних університетах, академіях, педагогічних, медичних, технічних, юридичних, економічних інститутах. Одним із перших навчальних закладів в Україні, що почав підготовку фахівців за спеціальністю «соціальна робота» був Дніпропетровський державний університет. У зв'язку з масовою підготовкою соціальних працівників в Україні

особлива увага науковцями приділяється питанням розробки навчальних планів і програм підготовки фахівців з соціальної роботи [1]. На відміну від зарубіжних країн, в Україні здійснюється більш змістовна підготовка соціально-педагогічних кадрів.

Особлива увага науковцями приділяється і проблемі визначення знань, умінь та функцій провідних суб'єктів впливу. До обов'язкових знань основного суб'єкта соціального працівника діяльності належать: інформаційні, організаційні, корекційні та діагностичні [6]. В якості провідних умінь суб'єктів соціально-педагогічного впливу визначаються комунікативні вміння, зокрема, вести бесіду, діалог, дискусію тощо. До основних функцій діяльності соціального працівника належать: психологічна, правозахисна, соціально-медична, соціально-побутова, морально-гуманістична, рекламно-пропагандна, попереджувально-профілактична, комунікативна, охоронно-захисна, соціально-терапевтична й організаційна.

Впроваджуючи головні ідеї в програму системи допрофесійної підготовки соціального працівника в Україні, необхідно ґрунтуватися на головних вимогах до її побудови:

- особистої орієнтованості, тобто система допрофесійної підготовки соціального працівника на базі загальноосвітніх шкіл України повинна враховувати безпосередні запити, інтереси, здібності майбутніх фахівців, чия професійна підготовка у вищому закладі освіти не може розпочинатися з «нуля», а з усвідомленого професійного вибору;

- професійної орієнтованості, а саме система допрофесійної підготовки соціального працівника повинна бути початковим, базовим елементом цілісної системи професійної підготовки, відповідати вимогам, які ставить до абітурієнта сучасна вища школа, професійним стандартам і вимогам до роботи соціального працівника в Україні;

- відповідності міжнародним освітньо-професійним стандартам діяльності соціального характеру – система допрофесійної підготовки соціального працівника повинна розвиватися з урахуванням практики підготовки таких фахівців у світовому освітньому просторі у руслі Болонського процесу.

В Україні професійна підготовка соціального працівника у вищому навчальному закладі не має в своїй основі етапу допрофесійної підготовки як розвинутої та структурованої системи, а лише окремі елементи такої роботи, що порушує логіку формування особистості професіонала на першому ж її етапі та ускладнює, уповільнює професійне самовизначення студентів – майбутніх соціальних працівників [3]. Структурна модель допрофесійної підготовки соціального працівника складається з трьох головних елементів (система знань про себе; інформація про професію; інтегрування знань і досвіду власної, наближеної до професійної діяльності) як складових індивідуальної культури особистості.

Індивідуальна культура особистості школяра охоплює весь внутрішній світ його надбань, що виражається у поведінці й діяльності. Шкільна педагогічна система, виховання у сім'ї, вплив середовища на початок навчання у старшій школі

відіграють важливу роль у перебігу ідентифікаційних процесів.

Відомо, що, обираючи майбутню професію, учні користуються різними підходами. Це і престижність, матеріальна забезпеченість, продовження родинної династії. Та інколи діти обирають професію, яку мали змогу спостерігати в дії або ж під час реального виконання певних найпростіших професійних дій. Реальна участь учнів у діяльності зумовлює зміни індивідуальних рис особистості (психологічних, професійних), що зможе забезпечити в подальшому ефективно виконання конкретних професійних завдань і вияв творчості. Система знань про себе розглядається як перший елемент моделі допрофесійної підготовки, а уявлення про себе у середньостатистичного школяра будуються лише на підставі власних і чужих оцінних суджень [5].

Інформація про професії – важливий елемент моделі допрофесійної підготовки. Соціоекономічні зміни, конкуренція, ринкові відносини спричинили до того, що учні досить швидко визначаються професійно і обирають освітні послуги у позашкільних закладах, не задумуючись над тим, чи обраний напрямок підготовки – його. Щоб ефективніше вирішити таку проблему, як професійне самовизначення, професійна орієнтація, учні повинні отримати консультативну психолого-педагогічну допомогу. Важливою передумовою забезпечення свідомого вибору професії є створення умов для функціонування системи допрофесійної адаптації в роки навчання у середній школі.

На даний час в Україні можна виділити наступні рівні підготовки кадрів для соціальної сфери:

1. Допрофесійна підготовка на курсах, у школах, ліцеях. Випускники цих закладів, отримавши середню освіту, можуть працювати у відповідних закладах і обслуговувати хворих, престарілих, одиноких.

2. Навчання у середніх навчальних закладах дає можливість очолити відділення обслуговування на дому, відділення денного перебування, невідкладної соціальної допомоги та інші відділення із обслуговування хворих, престарілих, одиноких.

3. Навчання у вищих закладах освіти (термін навчання 4-5, 5 років); особи, які мають вищу освіту, можуть навчатись на спеціальних факультетах післядипломної освіти (від 1 до 3 років). У свою чергу, вища професійна освіта має 3 ступені: підготовка бакалаврів (4 роки), спеціалістів (5 років), магістрів (6 років). Останні після отримання диплому мають право займатися навчально-педагогічною та науково-дослідницькою роботою.

4. Перепідготовка і підвищення кваліфікації працюючих спеціалістів (система різноманітних курсів, стажувань і т.д.).

5. Підготовка науково-викладацьких кадрів.

На сьогодні в Україні діють вчені ради по захисту дисертацій, у яких успішно захищаються докторські і кандидатські дисертації із різноманітних проблем соціальної роботи та соціальної педагогіки. Характерно, що поряд із викладачами успішно захищають свої наукові дослідження практики: спеціалісти управлінської со-

ціального захисту населення, спеціалісти центрів соціальних служб для молоді, управлінські кадри [2, с. 68].

У системі освіти повинна існувати не просто практика вивчення конкретного курсу дисциплін, фактично практика повинна бути наскрізною і постійною, адже студент зобов'язаний відпрацьовувати визначену кількість годин (нехай і безкоштовно) упродовж кожного тижня. Більш того, наявність практичного досвіду (як правило, у формі волонтерської або суспільно корисної діяльності) є вагомим критерієм при вступі на навчання. Завдяки цьому на період завершення навчання та отримання диплома про освіту майбутній соціальний працівник не просто володіє певною сукупністю поверхневих просторових уявлень щодо можливостей майбутнього працевлаштування, а має чітко сформовані фахові знання, уміння, навички, навіть компетенції. Це значно підвищує конкурентоспроможність людини, її привабливість в очах майбутнього роботодавця, а різноманіття практичного досвіду дає змогу однозначно визначитись, у якій сфері, з якою категорією клієнтів молодий спеціаліст буде (і хоче) працювати.

Професіоналів для соціальної сфери потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути і коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві. А це можливо лише у закладах освіти, які будують навчання на нових позиціях і враховують тенденції розвитку соціальної політики в країні і в світі. Тому зміст підготовки спеціалістів повинен включати наступні компоненти [4]:

- глибокий аналіз сучасного соціального розвитку і формування вміння дати об'єктивну оцінку соціальній політиці, запропонувати альтернативні варіанти;
- чітке уявлення і класифікацію сучасних моделей, форм і методів самої практики соціальної роботи;
- власне педагогічний процес підготовки соціальних працівників;
- розробку теорій, концепцій, моделей і технологій, спрямованих на ефективне функціонування соціального працівника;
- розробку і реалізацію програм, що підвищують компетентність соціального працівника.

Реальність така, що у своєму прагненні підняти свій професійний статус, соціальна робота все далі відходить від своїх колишніх функцій, коли вона всього лише компенсувала, йшла слідом за проблемами. Специфіка навчання соціальній роботі, практика якої базується на володінні саме технологією спілкування з клієнтами, і полягає в тому, щоб здійснювати підготовку соціальних працівників на основі діалогізації та педалогізації навчального процесу.

Подальший розвиток освіти в сфері соціальних послуг в Україні неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що обумовлює необхідність модернізації, розширення функцій освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання.

Література:

1. Іванова, О.Л. Основні концептуальні аспекти розробки стандартів підготовки соціальних працівників [Текст] / О.Л. Іванова // Актуальні проблеми професійної підготовки

фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 травня 2003 р., м. Ужгород) / За заг. ред. І.В. Козубовської, І.І. Миговича. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003. – С. 129-132.

2. Кривоконь, Н.І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи соціального захисту населення: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 [Текст] / Н.І. Кривоконь. – К., 2002. – 232 с.

3. Міщик, Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 [Текст] / Л.І. Міщик; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 1997. – 358 с.

4. Ничкало, Н.Г. Професійна педагогіка і соціальна робота в системі неперервної освіти [Текст] / Н.Г. Ничкало // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи. – Ужгород: УДУ, 1999. – Ч. II. – С. 121-128.

5. Поліщук, В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 [Текст] / В.А. Поліщук. – Тернопіль, 2006. – 44 с.

6. Пундик, Л.Є. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до виховної діяльності в умовах оздоровчого табору: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 [Текст] / Л.Є. Пундик. – К., 2000. – 17 с.

К.В. Познанська

Дніпродзержинський державний технічний університет, Україна

Гастрономічні практики сучасної молоді

Харчування притаманне усім людям, але як коли і чим харчується людина, тобто гастрономічні практики, суттєво відрізняються. Вони залежать від стратегій довгострокової адаптації до середовища існування. Результатом такої адаптації є виникнення адаптивних типів - сукупності людей, що володіють специфічними морфологічними та фізіологічними особливостями організму. Гастрономічні практики споживання є одним із головних способів формування тілесної ідентичності людини, маркером її культурного і соціального статусу. Специфіка їжі, як матеріального носія символів і знаків, що засвоюються на рівні безпосереднього тілесного досвіду, визначає її споживання у якості складної системи комунікативних зв'язків [9, с. 261].

Молодь – соціальна група гастрономічні практики якої мають свої особливості, що обумовлені низкою причин. В Україні молодь, а особливо студентська молодь у віці 17-25 років, набуває негативного досвіду неякісного і нераціонального харчування, що безперечно впливає на їх здоров'я у майбутньому.

На межі 1980-90-х років у зарубіжній науці сформувався особливий напрямок досліджень – food studies. Цей міждисциплінарний проект об'єднав істориків, етнографів, антропологів, соціологів, економістів і представників низки інших галузей знань. Цільовим завданням цього напрямку було одержання цілісного знання про сферу харчування. Разом з тим, дослідження у межах food studies характеризуються скоріше різноманіттям методологічних підходів й аспектів вивчення, ніж концептуальністю. Віддаючи належне скрупульозності конкретних досліджень, не можна не відзначити, що відсутність єдності в дослідницьких установ-

ках породжує мозаїчність уявлень про їжу як феномен культури [5, с. 123].

Гастрономія являє собою теоретичну підставу смакового задоволення, що, у свою чергу, вказує на наявність деяких наявних, але не артикульованих уявлень про «краще» й «гірше» харчування. По-друге, вона є підставою наукової класифікації їжі, а отже, передбачається, що правила приготування й споживання їжі не формуються стихійно й не визначаються індивідуальним досвідом, а підкоряються якимось «істинним» універсальним принципам. Виділяють 4 основні теоретичні підходи, що розкривають сутність практик харчування:

1. Теорія демонстративного споживання їжі (Т. Веблен);
2. Концепція смаку (П. Бурд'є);
3. Культурно-сакральний підхід (Е. Лич);
4. Концепція символічного значення їжі (С. Кириленко) [1-4; 6].

Важливо відзначити той факт, що для всіх перерахованих вище підходів має значення не стільки первинна фізіологічна функція споживання їжі, скільки культурна складова.

Методологічною основою соціологічного підходу до харчування є теоретична традиція, закладена П. Бурд'є і зв'язує стилі життя і споживання із соціальною структурою суспільства [1-2]. Їжа «розрізняє» людей. По тому, що і як людина їсть, які в неї склалися звички в харчуванні, можна судити про суспільну позицію людини, її приналежності до певного соціального прошарку. Європейські соціологи емпірично обґрунтували, що, крім соціальних норм, харчова поведінка людини в сучасному нам суспільстві регулюється так званими дієтичними нормами [8, с. 210].

Соціальні норми як регулятори харчової поведінки – це соціальні розпорядження, що відносяться до кількості, моменту, місця, типу прийомів їжі, а також умовам і соціальним контекстам, в яких вони відбуваються. Дієтичні норми – приписи, засновані на наукових розробках. Вони стосуються правильного, збалансованого харчування. До них відносяться: необхідність харчуватися фруктами, овочами; використання такого способу приготування їжі, при якому не втрачаються основні корисні речовини; відмова від великої кількості солодкого і солоного т.д. Вчені відзначають, що ці два типи норм (соціальні та дієтичні) можуть вступати в протиріччя один з одним [8, с. 210].

В останні тридцять років різнонаправлені соціологічні дослідження харчування оформилися в інституційну форму спеціальних соціологічних теорій про їжу і харчуванні. Світ побачили численні публікації з проблем харчування; були надруковані підручники з соціології харчування: «Соціологія меню: запрошення до вивчення їжі і суспільства»; «Соціологія їжі та сільського господарства» [8, с. 212].

Сучасні соціологічні дослідження мають за пріоритетні напрямки досліджень в питаннях харчування:

- Рутинні щоденні практики споживання їжі в колах представників різних соціальних верств або в різних країнах.

- Гендерні відмінності в харчовій поведінці; - Споживання продуктів харчування в сім'ї.
- Вибір продуктів харчування та харчові переваги.
- Зміни в споживчій поведінці і споживчих практиках.
- Дієти і пов'язані з цим теми здоров'я особистості, безпеки їжі в практиках споживання.
- Відмова від певних продуктів харчування як прояв турботи про довкілля – вегетаріанство.
- Нові чинники впливу на практики харчування: реклама, журнали, інтернет-блогери.

Новий погляд на харчування ілюструє дослідження Сидоні Наулі з Сорбонни: «Блогери – новий вплив». Де досліджується діяльність харчових блогерів різних категорій (непрофесіоналів-аматорів і професійних журналістів, які пишуть про їжі), ступінь їх впливу на харчову поведінку людей. У вітчизняному соціологічному просторі теж з'являються цікаві дослідження гастрономічних і споживачьких практик [8, с. 213].

Згідно з останніми дослідженнями, економічна недоступність населенню натуральних харчових продуктів та намагання виробників здешевити свою продукцію за рахунок нехарчових інгредієнтів (харчових добавок) призводять до істотних змін у якості харчування всіх верств населення України. Неприпустимо низьким є рівень освіти населення і, зокрема, молоді з питань здорового, раціонального та лікувально-профілактичного харчування. «Модні» ненатуральні продукти швидкого приготування з хімічними добавками, консервантами, барвниками, цукор та його штучні замінники, рафіновані продукти, чіпси, алкоголь, кофеїн, тютюн є шкідливими стимуляторами і наносять величезну шкоду організму, викликаючи серйозні захворювання. А основним споживачем цих «продуктів» є молодь. Все частіше молоді люди харчуються продуктами та напоями, які є висококалорійними, але малопоживними, що одержали назву «джанк-фуд». Буквально, джанк-фуд – це нездорова, неправильна їжа, «їжа-сміття». До неї відносяться чіпси, солоні горішки, газовані напої, тістечка, сендвичі, гамбургери, хот-доги, шоколадні батончики, снікерси, nuts-и, mars-и і т.п.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) рівень здоров'я населення на 50% залежить від соціально-економічних умов і способу життя, найважливішою складовою якого є харчування. Так в Україні актуальність проблем, пов'язаних з якістю та характером харчування молоді, визначається низькою спроможністю більшості сімей у забезпеченні повноцінного харчового раціону, стійкими порушеннями структури харчування [10, с. 34].

Цікаве дослідження практик харчування студентської молоді було проведене Антоніною Носковою, доктором соціологічних наук, професором кафедри соціології Московського державного інституту міжнародних відносин (МГИМО). Аналізуючі студентські есе на основі щоденників харчування вона виявила особливості гастрономічних практик московських студентів. Залежно від обрання тих

чи інших продуктів харчування були виділені чотири типи студентів:

- ті, хто обирає здорову їжу і орієнтується на здоровий спосіб життя;
- ті, хто харчуючись змушений економити і обирає недорогі продукти;
- ті, хто зважаючи на фактор часу, харчується «швидкою їжею» (фаст-фуд);
- ті, хто передусім обирає смачну їжу, що приносить задоволення [8, с. 215].

Керуючись визначеними А. Носковою типами гастрономічних практик студентів, ми провели дослідження харчової поведінки молоді в Дніпродзержинському державному технічному університеті за допомогою методу анкетування. У дослідженні узяли участь 300 студентів. Метою дослідження було виявлення переважаючої харчової поведінки молоді, а також соціальних причин такої поведінки.

Отримані результати дослідження свідчать, що у 30-40% студентів доходи формуються за рахунок стипендії, у 37% – за рахунок заробітної плати, у 41% – за рахунок допомоги батьків, 0,21% студентів одержують соціальну допомогу.

Понад 60% опитаних щодня (дехто навіть два або й більше разів) споживають «швидку» їжу. Це піцца, вироби із тіста «Форнетті» та різного роду гамбургери та сендвичі – асортимент студентського буфету. Студенти добре обізнані з невеликою користю фаст-фуду, але тим не менш споживають таку їжу через «доступну ціну»(45%) та «можливість швидко підкріпитися» (25%). Вживають гарячі страви та обирають повноцінне харчування типу «перша страва, друга страва і компот» – 13,7% студентів. 1,9 % обирають їжу в кафе та ресторанчиках, що готують японські, італійські страви.

Щоденно споживають овочі лише 31,2%, а свіжі фрукти – 22,8% опитаних студентів. Основною причиною того, що овочі та фрукти вживаються не часто – висока ціна на останні. 80% опитаних дівчат при виборі продуктів керуються різними дієтами та модними способами схуднення. Цікаво, що майже 80% хлопців ніколи не замислювалися про дієти.

Також встановлено, що майже 41% студентів не снідають, 20% не обідають або обідають не завжди і 50% не вечеряють або вечеряють не завжди, понад 30% харчуються лише двічі на добу і рідко вживають гарячі страви.

Популярними перекусами, що вживають під час навчання, респонденти назвали солодощі (шоколадки, батончики, цукерки) – 25%. Булочки та іншу випічку з гарячими напоями (кава, чай) обирають 30% респондентів. Серед популярних перекусів також опинилися фрукти (яблука, банани) і овочеві салати – майже 12%. Популярні йогурти, кефір, ряжанка, їх обирають 7%. Цікаво, що майже 20% опитаних беруть із собою на навчання «тормозок» з домашньою їжею і термос із гарячими напоями. 6% зовсім нічого не їдять в університеті. Ці результати можна пояснити тим, що у Дніпродзержинському університеті навчаються більшість студентів, що мешкають у Дніпродзержинську, а також студентське містечко знаходиться через дорогу від навчальних корпусів і молоді люди мають змогу поїсти вдома чи у гуртожитку.

Отже молодь, що навчається у Дніпродзержинському університеті переваж-

но економить на їжі і віддає перевагу недорогим перекусам, а також їжі, яку можна з'їсти швидко. Таке харчування не можна назвати здоровим чи раціональним. Переважно студенти погано харчуються не тому, що не вміють готувати, а через низку наступних причин: по-перше, нестача грошей на купівлю продуктів. Навіть, якщо гроші з'являються, буде це стипендія чи батьківські перекази виділені гроші будуть витрачені на більш «корисні» речі; по-друге, невміння готувати правильну їжу. Норма для кожного студента – постійна «сухом'ятка» і вимушене «сироїдіння», бутерброди, піци, булочки та багато іншого; по-третє, відсутність основного так званого «борщового» набору продуктів. Полиці з запасами стають порожніми за лічені дні, тому холодильник завжди пустий; по-четверте, брак часу. Щоб приготувати нормальний обід або вечерю потрібно мінімум годину, а то й більше. У студента ж день розписаний по хвилинах і завжди багато справ, тому на приготування їжі часу немає. Значно простіше зварити пельмені або вареники - напівфабрикати, або Мівіну ніж готувати повноцінне блюдо. Це, напевно одна з головних причин голодного студентського життя. Після важкого навчального дня хочеться скоріше дістатися до ліжка, а не витратити дорогоцінний час відпочинку на готування. Але, навіть відпочивши, з'являються інші турботи. Чи то друзі зайдуть у гості, або захочеться прогулятися на свіжому повітрі, подивитися кіно чи готуватися до іспитів та заліків.

Тож гастрономічні практики молоді відрізняються особливостями, що залежать від роду діяльності і доходу молодих людей.

Література:

1. Бурдье, П. Практический смысл [Текст] / Пьер Бурдье. – СПб.: Алетейя, 2001. – 562 с.
2. Бурдье, П. Социальное пространство и символическая власть [Текст] / Пьер Бурдье // Начала. – М.: Socio-Logos, 1994. – С. 181-208.
3. Веблен, Т. Теория праздного класса [Текст] / Торстейн Веблен. – М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
4. Кириленко, С. Особенности символизации пищи в современном обществе [Электронный ресурс] / С. Кириленко. – Режим доступа: <http://redyar.samara.ru/index>.
5. Князева, Т.М. Концепт їжі в культурі повсякденності [Текст] / Т. Князева // Культура і сучасність: альманах. – 2010. – № 2. – С. 107-111.
6. Лич, Э. Культура и коммуникация. Логика взаимосвязи символов. К использованию структурного анализа в социальной антропологии [Текст] / Эдмунд Лич; пер. с англ. – М.: Изд. фирма «Восточная лит.» РАН, 2001. – 142 с.
7. Набруско, І. Споживання та соціальна стратифікація (деякі аспекти теорії П'єра Бурдье) [Текст] / І. Набруско // Вісн. КНЛУ. Сер. Історія. Економіка. Філософія. – 2002. – Вип. 6. – С. 123-125.
8. Носкова, А. Питание: методологические подходы к исследованию и повседневные практики [Текст] / А. Носкова // Вестн. МГИМО (У). Сер. Социология. – 2014. – № 6 (39). – С. 209-218.
9. Сохань, В. Фаст-фуд как актуальная гастрономическая практика потребления [Текст] / В. Сохань // Журн. социологии и соц. антропологии. – 2011. – Т. XIV, № 5 (58). – С. 260-268.
10. Сюсель, Ю. Формування споживацьких смаків студентів у виховному середовищі: соціологічний дискурс [Електронний ресурс] / Ю. Сюсель // Міжнар. наук. форум «Соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент»: збірник наук. праць / Ред. кол.: Євтух В.Б. (гол. ред.). –

К.: Фенікс, 2013. – Вип. 13. – С. 33-42. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/4384>.

І.О. Поліщук

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Особливості політичної культури сучасної молоді

Політична культура – це частина загальної культури, що включає історичний досвід, пам'ять про соціальні та політичні події, політичні цінності, орієнтації та навички, що безпосередньо впливають на політичну поведінку. Поняття «політична культура» було широко введене в науковий обіг американським політологом Х. Файнером у 1956 році.

Молодіжна політична культура є складовою частиною політичної культури суспільства.

Молодь – це соціально-вікова група населення у віці 14-35 років, яка несе в собі результати впливу різних чинників, в цілому являє собою сформовані особистості, а з іншого – їх цінності залишаються гнучкими, піддаються різним впливам. Життєвий досвід цієї групи досить обмежений, уявлення про морально-етичні цінності є остаточно не визначеними. Молодий вік – це час, коли економічна активність і самостійність ще не досягнуті в повному обсязі. Психологічно молодь відноситься до світу дорослих, а соціально – до світу отрочтва.

«Молодь» як феномен і соціологічна категорія, породжена індустріальним суспільством, характеризується психологічною зрілістю за відсутності вагомої участі в інститутах дорослих. Молодь виділяє свою культуру і свою субкультуру, що пов'язано з невизначеністю своїх соціальних ролей, невпевненістю у власному соціальному статусі.

Коли країна переживає складний період соціально-економічних і політичних перетворень, молодіжна проблематика стає все більш актуальною. Це пояснюється цілим рядом обставин. По-перше, йде процес розвитку демократії, відбуваються структурні зміни органів влади, їх повноважень, зростає політична свідомість і політична активність мас. Все це вимагає формування відповідної політичної культури як у суб'єктів влади, так і у населення. По-друге, глобалізаційні процеси, що зачіпають практично всі сторони життя людей, вимагають звернення до міжнародного досвіду формування політичної культури у населення. Крім того, дана проблема займала і займає одне з центральних місць в самій політичній науці, оскільки без достатньої уваги до її наукового аналізу неможливо знайти вирішення найважливіших питань формування та розвитку політичної культури нового покоління українських громадян – молоді.

Молодіжна політична культура активно впливає на динаміку політичної системи, реалізовану в політичному процесі, зумовлює його спрямованість, рольові установки учасників, впливає на ціннісно-смыслову характеристику цілей соціального розвитку, шляхів їх досягнення, ступінь сталого розвитку суспільства. Бу-

дучи реальним інструментом політичних перетворень, молодіжна політична культура несе в собі зразки політичної поведінки і моделі дій, багато в чому визначає стійкість і цілісність розвитку суспільства і особистості. Виявлення механізмів і тенденцій впливу молодіжної політичної культури на політичний процес відкриває можливості для ефективного прогнозування в політичній сфері.

Специфіка молодіжної політичної культури багато в чому виявляється в електоральній поведінці цієї групи населення. Більшість політологів та спеціалістів з соціальної психології, аналізуючи електоральну поведінку такої специфічної частини населення як молодь, виділяють її чотири типи:

Традиційний тип (конформіст). Мотиви політичної активності: приклад батьків, звичка, прагнення бути «як всі».

- Протестний тип. Мотиви політичної активності: невдоволення ситуацією, що склалася, юнацький максималізм, прагнення привернути до себе увагу.

- Раціональний тип. Мотиви електоральної активності: бажання змінити ситуацію на краще, усвідомлення власної відповідальності за прийняті рішення.

- Апатичний («ніякий») тип. Характеризується «активною політичною пасивністю», впевненістю в тому, що все одно нічого не вийде.

На жаль, останній тип вищенаведеної класифікації продовжує лідирувати в українській дійсності. Політика для молоді – не найважливіша сфера діяльності. Її більше цікавить особиста життя й професійна самореалізація. Причому, ця ситуація з електоральної пасивністю прийняла «характер епідемії, стала некерованою».

Існує безліч факторів, що впливають на електоральне відчуження молодих виборців: психологічні, історичні, соціальні, економічні, інші. В нашій політичній традиції їх прийнято об'єднувати в три основні групи: правовий нігілізм, недовіра до влади, негативна соціальна адаптація.

Нігілізм (від лат. *Nihil* – ніщо, нічого) – це заперечення історичних та культурних цінностей, моральних і етичних норм і засад суспільства. В даному випадку правовий нігілізм означає заперечення.

У подоланні негативних ознак політичної культури молоді має вирішальну роль відіграти система шкільної і вузівської освіти. В системі освіти закладається основний багаж знань про політику в цілому та її основні концепції, на основі яких вже ми самі формуємо свої політичні погляди і в цілому культуру. Приміром, навчальна дисципліна «політологія» стає культурно-центричним орієнтиром: вона не обмежується дослідженням політичної системи як механізму, що вимагає взаємодії своїх «деталей», вона аналізує умови інтеграції цього механізму в «метасистему» соціуму, де традиції, норми, цінності і зразки поведінки відіграють не меншу роль, ніж прагматичні інтереси та інструменти їх досягнення.

Отже, у політиці, як і всюди, людина виступає у двох іпостасях: як істота, що ставить практичні цілі, і як істота, що шукає вищих смислів «буття». Таким чином, питання про політичну культуру, з одного боку, виступає як питання про спадщину, про традиції, в прямих або перетворених формах, що впливають на політику, а з іншого боку, як питання про загальні життєві орієнтири, «сенси» і

цінності.

А.В. Прокопенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна
Громадянське суспільство в Україні: антиетатистський проект

Без сумніву, концепт громадянського суспільства завжди займав важливе місце у працях філософів, політологів та соціологів. Розуміння громадянського суспільства не є однозначним, тому що воно являє собою багатомірне та складне явище. Також проблемою трактування громадянського суспільства є його включеність у інструментарій різних наук, що викликає певні складнощі та інколи навіть антагоністичні особливості у визначенні. Аби уникнути плутанини категоріально-понятійного апарату, ми визначаємо громадянське суспільство як природну форму опозиції авторитету влади, розвинуту систему суспільних відносин, основу якої складають недержавні відносини, що реалізуються в діяльності інститутів громадянського суспільства - політичних партіях, громадських організаціях, ініціативах, громадських рухах, недержавних засобах масової інформації, здійснюють визначальний вплив на діяльність органів державної влади та протидіють їй у випадку посилення авторитарних тенденцій [1, с. 14].

Щодо антиетатистського характеру громадянського суспільства, необхідно, перш за все, розібратися з етимологією поняття етатизм. Етатизм являє собою ідеологію, що затверджує провідну роль держави в соціальному, культурному, релігійному та політичному житті. За етатизму держава проводить політику активного втручання у сфери суспільного та приватного життя [2, с. 270]. Стає зрозумілим, що антиетатизм стає напрямком, що перешкоджає державі відігравати роль тоталітарного героя та ставить на першу позицію громадян, які, самоорганізуючись, створюють громадянське суспільство. Тобто, антиетатизм як певний громадянський проект виконує свої функції за тих обставин, коли на противагу громадянському суспільству виступає правова держава, яка всіма силами намагається підкорити життя громадян на свій лад та за своїм побажанням. Як приклад, така «взаємодія» може розглядатись за роки існування СРСР, коли існування громадянського суспільства навіть не обговорювалося, а якщо і обговорювалося, являло собою лише квазісуспільство, що несло декларативний характер.

Розглядаючи громадянське суспільство як деякий суспільний простір, необхідно виділити його основні ознаки:

1. Неполітичний (у розумінні відсутності примусово-директивних ознак підпорядкування) характер відносин: на відміну від директивності та загальнообов'язковості, якими насичена державно-політична сфера життєдіяльності суспільства, громадянському середовищу притаманна атмосфера вільного волевиявлення та невимушеності. Звідси випливає важлива функціональна ознака концепту – тільки таке середовище (через внутрішні складові компоненти – сім'я, церква) акумулює, зберігає та відтворює етично-моральні кодекси поведінки людини,

що нерідко є значно дієвішими, аніж правовий закон, який має своїм підґрунтям державний примус.

2. Розгалуженість: в змісті громадянського суспільства прослідковується боротьба, поляризація, протистояння різноманітних елементів. Потрапляючи у цей простір, людина отримує можливість знайти необхідну нішу для реалізації власних специфічних інтересів. За влучним спостереженням видатного українського вченого В. Липинського, громадянське суспільство спрямовано на зміни та рух вперед, і в цьому виявляється його прогресивна роль на шляху національного розвитку.

3. Соціальна активність: власне термінологічне визначення концепту «громадянське суспільство» покликане відобразити найбільш активну частину загального соціуму. Невипадково загально визнаним принципом існування правової держави є усвідомлення та прагнення відстоювати громадянином свої права, спрямованість на дію [3].

Чи існує громадянське суспільство в Україні сьогодні? Чи можемо ми говорити, що демократія, яка проголошується в статті 1 Конституції України, є фундаментом для нормативного конструювання влади народу за ефективною, основаною на паритетних началах взаємодії «держава-громадянин», а не являється лише формальністю? Вочевидь, громадянське суспільство в Україні дійсно існує, але приймає форму пасивного глядача. Таким чином, громадянському суспільству в Україні притаманна певна розчиненість у просторово-часовому вимірі, що є однією з основних проблем становлення громадянського суспільства як стабільної константи у відношеннях з державою.

Однак, необхідно відмітити, що події останніх років (так звана «Революція гідності», євроінтеграційні процеси та воєнні дії на сході України) помітно змінили стан громадянського суспільства, що характеризується його формуванням «знизу», тобто не за рахунок ініціативи держави, а за активізації громадянського простору взаємовідносин, та збільшенням волонтерської та благодійної діяльності. Важливим також є те, що молодь, зокрема студенти, являються активними учасниками громадських ініціатив, допомагають у волонтерській діяльності.

Література:

1. Горбань, О.В. Громадянське суспільство: ідея та механізм її здійснення (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.03 / О.В. Горбань; Таврійський нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2011. – 36 с.

2. Новейший политологический словарь / Авт.-сост. Д.Е. Погорельый, В.Ю. Фесенко, К.Ф. Филиппов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2010. – 318 с.

3. Український соціум / О.С. Власюк, В.С. Крисаченко, М.Т. Степико та ін.; за ред. В.С. Крисаченка. – К.: Знання України, 2005. – С. 642-643.

4. Кириченко, С.О. Громадянське суспільство і правова держава: поняття та зміст [Текст] / С.О. Кириченко. – К.: Логос, 1999. – 47 с.

5. Колодій, А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Монографія [Текст] / А.Ф. Колодій. – Л.: Вид-во «Червона Калина», 2002. – 272 с.

6. Резник, Ю.М. Глобальное гражданское общество [Текст] / Ю.М. Резник // Глобалистика: энциклопедия / гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков. – М.: Радуга, 2003. – 1328 с.

О.Р. П'ятковська

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка», Україна*
**Аспірації щодо міжнародної академічної мобільності
серед студентської молоді львівських ВНЗ**

За даними ЮНЕСКО, чисельність студентів, які мігрують з метою навчання до інших країн, з 2000 р. до 2012 р. зросла вдвічі – з 2 млн. до 4 млн. осіб [3]. На початок 2014 р. чисельність українських студентів, які поїхали на навчання за кордон, склала майже 40 тис. осіб [3].

Згідно з даними Центру дослідження суспільства, основними країнами навчання українських студентів є Російська Федерація, Німеччина, Польща (табл. 1).

Таблиця 1 – Кількість студентів-українців за кордоном (денна форма навчання)

Країна навчання	Роки				
	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Російська Федерація	4236	4055	4919	4644	дані відсутні
Польща	2831	3499	4879	6321	9620
Німеччина	8557	8818	8830	8929	9044
Чеська Республіка	1046	1364	1456	1647	1782
Італія	800	1043	1314	1556	1727
США	1716	1727	1583	1535	1490
Іспанія	558	641	840	1114	1323
Франція	1349	1388	1447	1482	1282
Австрія	739	855	926	1055	1249
Канада	470	606	655	760	1097
Велика Британія	535	605	670	825	905
Угорщина	829	896	862	763	803
Австралія	614	636	721	692	636

Джерело: [2].

При цьому, як видно з табл. 1, спостерігається тенденція до зміни міграційного вектору у бік країн ЄС та зменшення чисельності українських студентів у Росії. Щодо американського континенти, то тут бачимо тенденцію до зменшення чисельності студентів у США та збільшення у Канаді.

Зважаючи на динамічне зростання обсягів студентської мобільності, що зокрема прослідковується з табл. 1, важливим є виявлення міграційних аспірацій

(бажань) щодо навчання за кордоном.

На виконання Регіональної програми співпраці із закордонними українцями, трудовими мігрантами та реемігрантами на 2013-2015 рр. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» провів соціологічне дослідження серед студентів ВНЗ м. Львова з метою виявлення їхніх міграційних настроїв [1]. Серед інших цілей міграції, істотну частку займали питання, пов'язані зі студентською мобільністю.

Так, завдяки цьому дослідженню, було з'ясовано, що 72% львівських політехніків мають бажання навчатися за кордоном, зокрема, найбільше бажання виявили студенти Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій (93,4%), Інституту архітектури (91,53%), Інституту гуманітарних і соціальних наук (88,89%), а найменше – Інституту енергетики та систем керування (60,47%), Інституту інженерної механіки та транспорту (60,71%) [1]. При цьому 37% львівських політехніків мають реальну можливість навчатися за кордоном, а збіг бажання та реальних можливостей становив близько 50%, що означає, що потенційна академічна мобільність серед студентів НУ «Львівська політехніка» становить 33% [1].

Серед студентів інших ВНЗ Львова бажання поїхати за кордон з метою навчання проявили 79,57%, однак реальну можливість мають лише 41,31% [1]. При цьому збіг бажання та реальних можливостей склав 46,97%. Тому частка потенційної студентської мобільності серед інших студентів Львова становить 37,32% [1]. Однак цей показник варіюється від 42% серед студентів Львівського національного університету ім. І. Франка до 17% серед студентів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології ім. С.З. Гжицького [1].

Студенти, які бажали навчатися за кордоном, серед найбільш бажаних країн призначення обрали США (22,354%), Польщу (20,26%), Німеччину (19,77%), Велику Британію (12,22%) та Італію (4,18%).

Однак, результати дослідження також свідчать про те, що студенти, які схильні до академічної мобільності, частіше бачать своє майбутнє за кордоном, ніж ті, хто не бажає навчатися за кордоном (рис. 1).

Таким чином, є підстави припускати, що студентська мобільність може сприяти не лише покращенню людського капіталу в Україні, але і його втрату. Щоб запобігти цьому державна політика має бути спрямована не лише на сприяння студентської академічної мобільності, але й на створення сприятливих умов на ринку праці для молодих фахівців, які володіють знаннями, отриманими за кордоном.

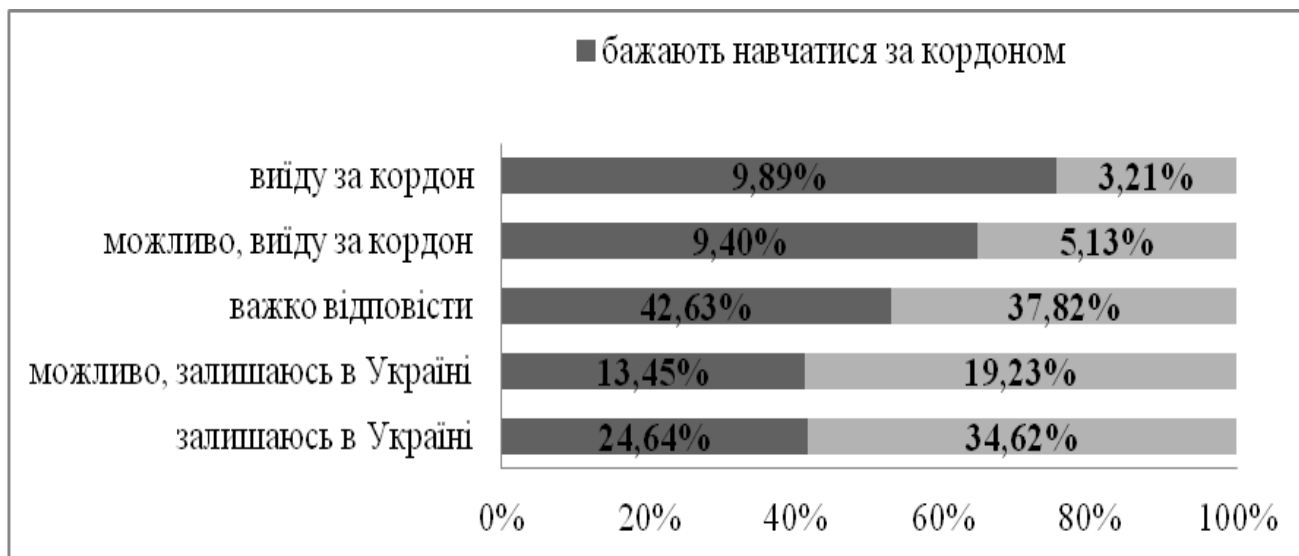

Рисунок 1 – Розподіл респондентів щодо їхнього бажання навчатися за кордоном відносно відповідей на запитання «Де Ви бачите своє майбутнє?»

Література:

1. П'ятковська, О.Р. Звіт про результати дослідження міграційних настроїв студентів Львова / О. П'ятковська, І. Ключковська, Ю. Марусик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.miok.lviv.ua/images/img/miok/news/zvitpj.pdf>
2. Стадний, Є. Кількість студентів-українців за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/osvita/kilkist-studentiv-ukraintsiv-za-kordonom-denna-forma-navchannia-interaktyvnyi-hrafik>.
3. Global flow of tertiary level students [Electronic resource]. – Regime to access: http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?DataSetCode=EDULIT_DS.

В.А. Радіонова

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Соціальна ідентичність студентської молоді: конструктивістський підхід у дослідженні

Студентська молодь – найбільш численна група молоді: кожний другий випускник загальноосвітніх шкіл останніх років продовжив свою освіту у вищих навчальних закладах [1]. Це дає нам впевненість говорити про те, що так чи інакше студент розширює свої комунікативні практики у процесі взаємодії з новим соціальним оточенням. Соціологічні дослідження свідчать, що студентська молодь доволі диференційована спільнота. Це пов'язано в першу чергу з відмінними національними, політичними, ідеологічними та ціннісними поглядами. В рамках цього варто говорити про соціальну ідентичність сучасного студента.

Сучасна соціологічна енциклопедія трактує соціальну ідентичність як результат самоототожнення індивіда з тими групами й спільнотами, які він сприймає як «свої», стосовно яких він найбільшою мірою здатний відчути і сказати «ми» (гендер, родина, релігія, етнос, професія) [2, с. 148]. Поруч з поняттям «соціальна ідентичність» прийнято виділяти ще одне поняття «соціальна ідентифіка-

ція». Соціальна ідентифікація – це процес ототожнення себе з життєвим інтересами і соціальними симпатіями певної соціальної групи. Як пише В.А. Отрут, соціальна ідентифікація зумовлена глибинною потребою особистості у визнанні з боку інших, в груповому захисті, але також в самореалізації, очікуванні позитивної оцінки з боку «своїх» референтних груп і спільнот [3, с. 56]. Ідентифікація з групами, спільнотами – результат не тільки міжособистісної, міжгрупової взаємодії, але також категоризації, осмислення безпосередніх або опосередкованих взаємин між групами і спільнотами в доступних людині поняттях. Ідентифікуючи себе з певними групами і спільнотами, людина відчуває потребу «атрибутувати» себе, тобто пояснити причини і наслідки своєї групової солідарності, відповісти на питання «чому це моя група?» і «що з цього випливає?».

Прийнятою є точка зору, що людина схильна розглядати світ в категоріях «свої» – «чужі». Грань, яку проводить вона між цими категоріями не завжди є природною, вона є соціально організованою і може супроводжуватися цілеспрямованим формуванням образу ворога. Соціальна ідентичність лежить в основі уявлень про «своїх» та «чужих». Студент-першокурсник, потрапляючи в нове студентське середовище, перш за все, ідентифікує себе з тими групами осіб, які оточують його. Звичайно ж, переступаючи поріг ВНЗ, студент справді несе з собою власний духовний світ, культуру і ціннісні орієнтації, сформовані попередньою життєвою практикою і виховною роботою в школі [4, с. 110]. Але в той же час він ототожнює себе з групами, в які потрапляє: співвідносить свої погляди на життя з поглядами інших, розрізняючи їх на такі, що «прийнятні» чи «неприйнятні» для нього самого. Так, австрійські соціологи Пітер Бергер і Томас Лукман пишуть про те, що у процесі ідентифікації індивід усвідомлює свою групову приналежність, тобто співвідносить свою індивідуальність з груповою системою цінностей і норм [5, с. 31]. Конструктивістській підхід П. Бергера та Т. Лукмана, на нашу думку, варто взяти за основу у дослідженні соціальної ідентичності студентської молоді. Застосування конструктивної теорії до аналізу соціальної ідентичності дозволяє більш повно виявити механізми її формування. У кожного студента система тлумачення світу змінюється в міру того, як він послідовно тлумачить повторення подій. Причому зміна в системі тлумачення обмежується проникністю кордонів конструктів, в межах яких вони лежать. Основою для формування, існування та зміни конструктів є аналіз досвіду, що полягає у вивченні тієї області дійсності, яку людина сегментує на значущі події (наприклад, вплив групи, з якою студент навчається, де кожного дня група приймає новий життєвий досвід). Студент, сприймаючи навколишній світ, вже якимось ставиться до нього, тому поведінка людини визначається не тільки реальністю самої по собі, а її заломленням через суб'єктивну призму конструювання. Соціальну ідентичність студента з цієї точки зору будемо розглядати як сконструйований продукт ототожнення студентом себе з групою чи групами, до якої він належить. У студентському середовищі можна виокремити численні групи як з точки зору «номенклатури» молодіжних субкультур в цілому, так і у зв'язку з наявністю різних студентських субкультур (напри-

клад, субкультура студентів того чи іншого профілю навчання (спеціальності), конкретного ВНЗ; студентів, які мешкають у гуртожитку тощо). Потрапляючи до кожної з груп «за інтересами», студент переоцінює свої домінуючі цінності та норми згідно з домінуючими цінностями у рамках даної групи, тобто відбувається соціальна ідентифікація з членами групи, що призводить до формування соціальної ідентичності.

Література:

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: Статистична інформація. Освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Соціологічна енциклопедія / упоряд.: В.Г. Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – 455 с.
3. Отрут, В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности [Текст] / В.А. Отрут // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – 100 с.
4. Пташник-Сердюк, О.І. Студенство як соціокультурна група [Текст] / О.І. Пташник-Сердюк // Наука та освіта. Гуманіт. та соц. науки. – 2014. – № 18. – С. 110-113.
5. Шевченко, О.М. Методологія конструктивізму в соціально-філософському дослідженні ксенофобії [Текст] / О.М. Шевченко // Теорія і практика общественного развития. – 2013. – № 11. – С. 30-34.

К.О. Складенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Постмодерністські орієнтації простору повсякденності сучасної української молоді (на прикладі студентів ДНУ ім. О. Гончара)

Модерн відкриває раціоналізм та активізм, прогрес науки і техніки. Постмодерн, в свою чергу, наголошує на поліваріативності суспільного розвитку, запереченні прогресу, розповсюдженні симулякрів, ствердженні в якості головних принципів конституювання реальності маніпулятивність та ірраціоналізм. Всупереч оптимістичному модерністському «розчаклуванню» світу, постмодерн сьогодні знову повертає нас до невизначеності і нестійкості світу до-модерну, в якому провідну роль починає займати світ віртуальної реальності. Панування модернової довгострокової перспективи, замінюється «короткостроковою ментальністю», намаганням жити «одним днем», що сповідується ідеологією гедонізму, нарцисизму та суспільства споживання [1, с. 165]. Процеси індивідуалізації, суб'єктивізації, які мали місце в епоху модерну, знижують соціальну залученість особистості, сприяють соціальному відчуженню та самотності. Постмодерністське суспільство прагне до подолання залежності – як зовнішньої, так і внутрішньої – від будь яких раціонально організованих форм колективної дії, домінування приватного над публічним. Макросоціальні структури втрачають своє значення в повсякденному житті, внаслідок чого смисловий горизонт сучасної особистості звужується до меж безпосередньої особистої взаємодії, рівня малих соціальних груп, субкультурної активності. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що модерністське та постмодерністське суспільства характеризуються різними способами сприйняття

світу, в яких повсякденність виступає як загальний, інтерсуб'єктивно структурований життєвий світ. Нова епоха постмодерну не могла не вплинути на структуру життєвого світу нового покоління молоді. Відкритим же залишається питання щодо якісної специфіки конституюючих елементів життєвого світу сучасної української молоді, тобто, цінності якого характеру мають домінування: модерністські, чи постмодерністські? В межах даної роботи буде здійснена спроба дати відповідь на поставлене запитання. В своїй роботі ми використовували поняття життєвого світу А. Шюца. Наступний крок – визначити, які з виділених характеристик модерної та постмодерної інтерпретацій світу більше відповідають когнітивному стилю сучасної української молоді. Саме тому був використаний метод дослідження – глибинне інтерв'ю серед студентів ДНУ ім. О. Гончара віком від 18 до 22 років (1-5 курсу), тобто серед тих, хто народився вже в незалежній Україні.

У реалізації моделей трудової поведінки представники досліджуваного нами покоління не мають своєї специфіки, так як повноцінно не представлені на ринку праці – більшість ще продовжує навчання, і лише деякі з них самостійно заробляють собі на життя, здебільшого поєднуючи роботу та навчання. Проте можна зафіксувати загальні тенденції, які засвідчують те, що молоде покоління не вважає професійний успіх головним життєвим пріоритетом. Робота, кар'єра, матеріальне благополуччя розглядаються як неодмінна складова сучасного життя, проте виступають в якості не самостійних досягницьких ідеалів, а як необхідний ґрунт, для більш важливої моральної та професійної самореалізації. Позитивно оцінюються молоддю відношення в сім'ї, з коханою людиною, сексуальна сфера і спілкування з друзями. «Сім'я», «друзі», «любов», «здоров'я» – яскрава домінанта ціннісних пріоритетів наших респондентів. Потім слідує цінності професійної та особистої самореалізації і матеріального благополуччя.

Сучасна молодь в своїх моделях поведінки розглядає в якості поля діяльності не лише фізичний світ, а і віртуальний світ як реально існуючий, в якому вона активно спілкується, заводить знайомства, дістає нову інформацію, заробляє гроші. Бажання молодої людини бути матеріально забезпеченою пояснюється, в першу чергу тим, що це відкриває широкі можливості для задоволення своїх потреб, в тому числі не матеріального характеру. Тобто, молодь демонструє своє вміння жити в нових умовах і творчо використовує можливості, які відкриває сучасне суспільство.

В умовах соціокультурної трансформації українського суспільства макросоціальні структури втрачають своє значення в повсякденному житті. Внаслідок цього смисловий горизонт сучасної особистості звужується до меж безпосередньої особистої взаємодії, рівня малих соціальних груп, тому серед сучасної молоді неабиякої поширеності набуває субкультурна активність та активність в створенні та підтримці міжособистісних контактів, спостерігається орієнтація на соціальну пасивність та низьку залученість до громадського і публічного життя.

Сприймаючи сучасне суспільство як суспільство ризику, максимально рухливе, нестабільне та мінливе, сучасні молоді українці, в першу чергу, переймають-

ся пошуком стратегій успішної самореалізації в актуальному сьогоденні залишаючи поза увагою думки про майбутнє. Нові умови диктують принцип індивідуального виживання, самостворення та самовираження, який і стає основою їхньої нормативної системи.

Поєднання індивідуалістичних та соціальних («колективістських») тенденцій особистості проявляються лише у вузьких взаємних соціально-психологічних зв'язках, тобто в таких зв'язках, які базуються на взаємній підтримці та довірі, та створюють «соціальний капітал» індивіда. В Україні цим «капіталом» для молодих людей виступають тільки рідні, друзі та близькі знайомі. В той же час в горизонті їх досвіду відсутні цінності служіння суспільству, «людям» і до громадського і політичного життя молодь повністю індиферентна.

Дані тенденції ще раз наголошують на можливості розглядання сучасної молоді в якості носіїв певних засад постмодерністської свідомості в Україні, серед яких можна виділити прагнення до самореалізації, актуальність сьогодення та ігнорування майбутнього, схильність до наслідування гедоністичних цінностей. Можливими причинами поширення серед молоді даних тенденцій можуть виступати процеси глобалізації та актуальна мас-медійна культура, що транслює типові західні моделі поведінки, які більшою мірою просякнуті ідеями постмодернізму, ніж вітчизняні. Подальші дослідження подібної проблематики сприятимуть розв'язанню багатьох молодіжних проблем сьогодні та проблем нашого суспільства в майбутньому.

Література:

1. Борисова, Ю.В. Суб'єкт в ситуації постмодерна [Текст] / Ю.В. Борисова // Постмодерн: новая магическая эпоха: сб. статей / Под ред. Л.Г. Ионина. – Х., 2002. – С. 164-167.
2. Шюц, А. Структура повсякденного мышления [Текст] / А. Шюц // Социс. – 1988. – № 2. – С. 130-136.

М.А. Сокол

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Патріотизм як соціальне явище серед студентської молоді ДНУ у контексті сучасних соціально-політичних реалій

Сьогодні Україна вступає на ту стадію розвитку, коли планується перехід на інноваційний шлях соціокультурного і політико-економічного розвитку. Цей перехід здійснюється в умовах соціетальної кризи перехідного періоду українського суспільства [8, с. 1] та складних дихотомічних міжнародних відносин. Наш дослідницький інтерес викликаний актуальними соціально-політичними кризовими подіями (революційні явища, криза президентства, зміна політико-ідеологічних уявлень населення і політичних відносин), конфліктами студентів на основі соціально-політичних уявлень, зовнішньополітичним конфліктом, феноменом «аморальної більшості», явищем масової недовіри населення до соціальних інститутів влади і т.д. Події останніх місяців в Україні розвивались і розвиваються зі змін-

ним успіхом. Було багато важких національних втрат, але дещо за цей час українці зуміли надбати: одним з таких надбань став підйом національної свідомості. Також в останній час досить часто обговорюється тема патріотизму у ЗМІ, розповсюджується національна символіка активною молоддю, як основного носія національної свідомості.

Україна переживає сьогодні епоху глобальних та стрімких змін, перетворюючих основи суспільного життя: розмитість патріотичних уявлень молоді, криза соціально-політичних інститутів і, як наслідок, дисфункціональні прояви у соціально-політичній поведінці студентської молоді. Ця обставина обумовлює необхідність наукового вивчення сутнісних характеристик суспільства, а саме громадянсько-патріотичних цінностей українського суспільства, тобто проявів патріотизму серед студентства.

Проте для аналізу патріотичності студентів – необхідно концептуалізувати саме поняття. Патріотизм – термін багатозначний, який означає любов до своєї вітчизни, батьківщини, країни, народу, прив'язаність до місця свого народження, місця проживання. Патріотизм завжди грав у соціальному житті суспільства значну роль. Його генезис, зміст й еволюція були предметом пристальної уваги багатьох соціологів, філософів, літераторів [6]. Необхідно також пояснити поняття «вітчизна» і «батьківщина», які є пов'язаними з власне терміном «патріотизм»: так перше трактується як сукупність політичних компонентів національної ідентичності (влада, ідеологія, раціональне), а друге – сукупність етнічних компонентів («земля», природа, мова, ірраціональне) [1].

У соціологічній науці сьогодні не існує однозначного розуміння патріотизму. Так, виділяють такі основні наукові підходи до розгляду поняття «патріотизм»:

1. суб'єкт-об'єктний підхід [5, с. 2-3];
2. історичний підхід (темпоральність патріотизму, його історичність) [5, с. 3];
3. соціокультурний, як духовна цінність і ціннісна орієнтація соціальних спільнот [5, с. 2-3];
4. системний підхід дозволяє розглядати патріотизм як складну систему, елементи якої взаємопов'язані [1];
5. патріотизм як дискурсивна формація (дискурс) [1];
6. конструктивістський підхід розглядає патріотизм як ідеологічний конструкт, спосіб ідентифікації спільністю громадян країни [3];
7. інтроформаційний підхід, який розглядає поняття «патріотизм» як складову особистості, яка взаємопов'язана з націоналізмом, при цьому ці складові опосередковані геополітичним фактором [4, с. 1].

Розгляд основних підходів до розуміння сутності патріотизму сприяє більш глибокому уявленню про нього. Завдяки цьому можна сформулювати нове визначення, яке включає у себе важливі ознаки патріотизму [2].

Саме визначення патріотизму як соціального явища є найбільш вдалим і до-

зволяє дослідити дане явище як іманентно присутню у соціально-політичних та інших суспільних відносинах їх характеристику і критерій функціонування власне усїєї соціальної системи, суспільства, його елементів. Спираючись на дане визначення поняття, ми можемо вивести поняття патріотизму у вузькому і широкому вигляді.

Так, у вузькому значенні – це багатогранне, системне соціополітичне і соціокультурне явище, яке вказує на характер інтеграції, солідарності у суспільстві й пронизує (включене у) взаємозв'язки між особистістю і державою та проявляється у позитивному емоційному і поведінковому компонентах (практичній діяльності). У широкому – соціально-політичне, соціокультурне явище, яке уособлює любов до вітчизни як вищої цінності і проявляється в усвідомленні особистістю своєї нерозривності, єдності з батьківщиною, державою, історією, культурою, здобутками, в ідентифікації себе з представниками однієї нації та реалізується у практичній діяльності на благо своєї батьківщини шляхом співпричастності у процесах суспільства і держави, тобто інституціоналізується соціальна роль людини як громадянина і патріота.

Спираючись на те, що патріотизм є формою і способом усвідомлення своєї ідентичності [2], та спрямований на консолідацію, інтеграцію суспільства [7, с. 19-20], ми пропонуємо розглядати патріотизм як інструмент, який сприяє ефективному функціонуванню соціетальної системи. Оскільки сама соціетальна підсистема реалізує функцію інтеграції індивідів [9], тим самим продукує солідарність, і виконує, завдяки цьому консолідуючу роль у суспільстві [10, с. 16]. Тобто патріотизм і соціетальна система взаємопов'язані, так стан соціетальної системи опосередковує рівень і характерні риси патріотизму.

Дослідження патріотизму студентства включає у себе як чисто теоретичне, так і практичне значення як для вчених, так і для органів державної влади, а саме безпосередньо у процесі розробки соціальної програми щодо формування громадянських цінностей, культури самих студентів. Оскільки проблема формування громадянсько-патріотичних почуттів якостей особистості найбільш актуальна саме в кризові трансформаційні періоди становлення держави. Тому, розглянувши дану проблему, сподіваємося, що можна буде розробити практичні рекомендації для органів державної влади, сформувані принципи патріотичного виховання молоді.

Література:

1. Бурыгин Д. Пустые слова: краткая история термина «патриот» [Электронный ресурс] / Даниил Бурыгин. – Режим доступа: <http://theoryandpractice.ru/posts/8291-patriot>
2. Малиновський В. Концепція територіального патріотизму В. Липинського в сучасних процесах формування політичної нації [Електронний ресурс] / В. Малиновський. – Режим доступа: <http://social-science.com.ua/article/842>
3. Першина, Ю.В. Цивилизационный подход к развитию идей патриотизма в России с древности до начала XX века [Текст] / Ю.В. Першина, Т. Ю. Еремина. – Киров: КИПК и ПРО, 2009.
4. Петрова, Л.А. Формирование патриотизма [Текст] / Л.А. Петрова // Вестн.

Российского филос. о-ва. – 2003. – № 3. – С. 87.

5. Чуйков, О.Е. Формирование в условиях молодёжных общественных организаций: социокультурный аспект: автореф. дисс. ... канд. социол. наук [Текст] / О.Е. Чуйков. – М., 2010.

6. Чупров, В.И. Молодёжный экстремизм: сущность, формы проявления, тенденции [Текст] / В.И. Чупров, Ю.А. Зубок.– М.: Academia, 2009.

7. Пудов, Л.С. Социальные процессы в российском обществе и их влияние на правовую политику государства [Текст] / Л.С. Пудов // Вестн. МГУПИ. – 2011. – № 33. – С. 164-173.

8. Осипов, Г.В. Социология. Основы общей теории [Текст]: учеб. пособие / Г.В. Осипов. – М.: Мысль, 1998. – 446 с.

9. Колодій, А. Соціетальна культура як чинник національної консолідації [Текст] / А. Колодій // Консолідація українського народу: конституційно-правові аспекти. Зб. статей за матеріалами наук.-практичн. конф. (м. Львів, 28 лютого – 1 березня 2013 р.). – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка. – Л.: Вид-во Львівського ун-ту, 2013. – С. 40-54.

10. Афонін, Е.А. Закономірності та особливості суспільно-трансформаційних процесів в Україні [Текст] / Е.А. Афонін, О.В. Суший, Л.М. Усаченко // Український соціум. – 2011. – № 3 (38). – С. 7-30.

Л.М. Сорокіна, О.М. Шеломовська

Дніпродзержинський державний технічний університет, Україна

Стан та перспективи формування міжкультурних компетенцій студентів у технічному ВНЗ

Сучасний інформаційний етап розвитку українського суспільства детермінує активізацію інформаційних технологій, методик і технік освіти. Сьогодні дистанційна освіта перетворилася на невід'ємну частину освітньої системи більшості країн світу. Головною метою дистанційної освіти є надання можливості усім без винятку студентам рівних можливостей, підвищення якісного рівня освіти за рахунок активного використання освітнього і наукового потенціалу ВНЗ, найповніше задоволення потреб і прав людини у галузі освіти.

Водночас, особливе значення дистанційної освіти полягає у тому, що за її допомогою відбувається формування міжкультурної компетенції студентів. Формування міжкультурної компетенції слід розглядати у зв'язку із можливістю студентів брати участь у діалозі культур на основі принципів взаємної поваги, терпимості до культурних відмінностей і подолання культурних бар'єрів. Це передбачає оволодіння умінням бачити у представникові іншої культури не лише те, що нас відрізняє, а й те, що об'єднує; змінювати оцінки у результаті осягнення іншої культури; відмовлятися від стереотипів; використовувати знання про інші країни для глибшого пізнання своєї [1].

Говорячи про структурні компоненти міжкультурної комунікації, слід взяти до уваги дослідження А. Кнапп-Поттхофф, який виділяв афективний (емпатія, толерантність), когнітивний (знання про рідну культуру і культуру країни, яка вивчається) і стратегічний (вербальні, навчальні і дослідницькі стратегії студента) компоненти [4, с. 84-85]. Міжкультурна компетентність сприяє виробленню прак-

тичних навичок спілкування з представниками інших культур і завжди виявляється в діяльності, а в контексті загальної інтеграції та інформатизації суспільства міжкультурна компетентність може бути витлумачення як здатність студента до ефективного вирішення завдань при міжкультурне спілкування, яке передбачає діалог взаєморозуміння, а не зіткнення різних культур [2].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває дослідження думки студентів щодо розвитку їх міжкультурних компетенцій. Нами було проведено опитування студентів Дніпродзержинського державного технічного університету методом комп'ютерного анкетування, яке передбачало самостійні відповіді студентів на запитання анкети, розробленої в рамках програми академічного співробітництва IRNet «Міжнародна дослідницька мережа аналізу та розробки нових інструментів та методів прогресивної педагогічної науки в сфері інструментів ІКТ, електронної освіти та міжкультурної комунікації» у межах 7 рамкової угоди Програми дослідницьких обмінів фонду Марії Кюрі при Європейській Комісії. У травні 2014 було опитано 184 студента денної форми навчання різних спеціальностей, з яких 89,67% навчаються за програмами бакалаврату і 10,33% – магістратури.

Студентам була дана можливість оцінити інформаційно-комунікативні компетенції, компетенції в галузі сучасних технологій та міжкультурні компетенції, отримані ними за час навчання (див. рис. 1).

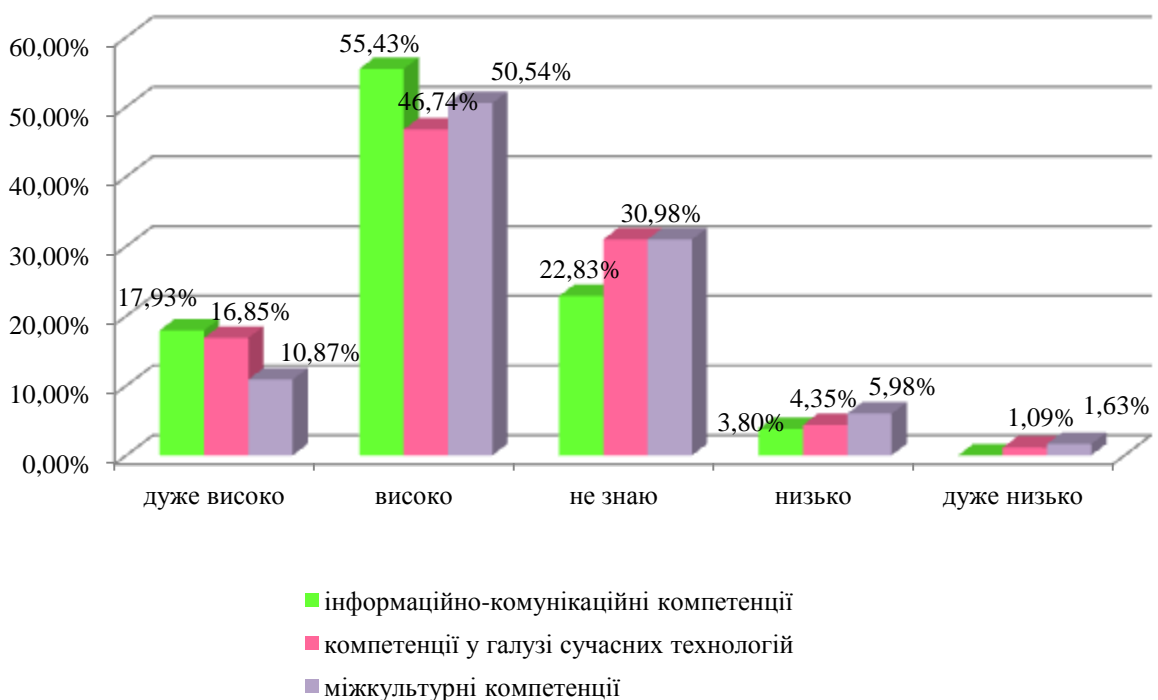

Рисунок 1 – Порівняльна характеристика оцінок студентами інформаційно-комунікативних компетенцій, компетенцій у галузі сучасних технологій та міжкультурні компетенцій, отриманих ними за час навчання.

З рис. 1 видно, що найвищі позитивні оцінки отримали інформаційно-комунікаційні компетенції (17,93% – дуже високо і 55,43% – високо). Компетенції у галузі сучасних технологій 16,85% студентів оцінили як дуже хороші і 46,74% респондентів як хороші. Міжкультурні компетенції дуже високо оцінили 10,87% і високо – 50,54% студентів. В цілому, можна зробити висновок, що студенти ДДТУ всі види компетенцій отриманих в ході навчання оцінюють на високому позитивному рівні.

З'ясовано, що на момент опитування, незважаючи на високу оцінку компетенцій, отриманих в ході освіти, студенти не прагнуть змінити країну проживання (таких налічується лише 29,35% опитаних), але при цьому вони хочуть змінити місце проживання в межах своєї країни (44,57%). На нашу думку, така ситуація обумовлена бажанням студентів жити в столиці України або її обласних центрах з метою подальшого вдосконалення своїх здібностей, знань і умінь і прагненням отримувати гідну оплату за свою роботу.

Серед тих студентів, які хотіли б виїхати за кордон після закінчення навчання найбільш популярними країнами є США, Німеччина, Європа, Польща, Великобританія і Канада (див. рис. 2).

При цьому респонденти відмітили, що в найбільш знайомими для них країнами в першу чергу є Російська Федерація, США, Велика Британія; в другу чергу – Польща, Білорусь, США, Російська Федерація і Велика Британія; в третю чергу – Польща, Німеччина, Білорусь, Велика Британія, Італія, Російська Федерація.

Істотну роль у формуванні міжкультурної компетенції відіграє оволодіння мовою. При всьому розмаїтті своїх функцій мова – це, насамперед, основний носій різного роду інформації. Мовна ж компетентність – це якість особистості, що характеризується комплексом знань, умінь і навичок, що забезпечують індивіду можливість сприймати, розуміти і породжувати повідомлення (тексти), що містять інформацію, виражену засобами природної мови, зберігати таку інформацію в пам'яті і обробляти її в ході розумових процесів [5, с. 141].

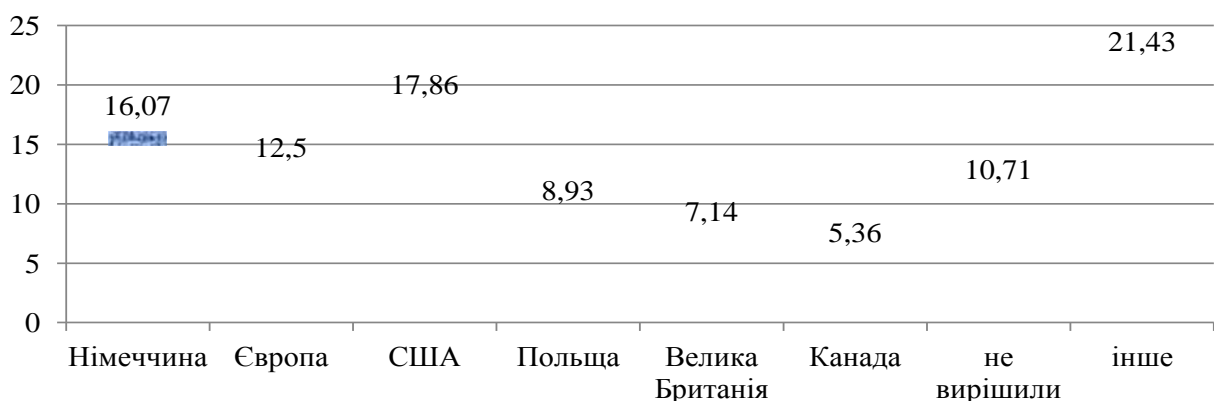

Рисунок 2 – Найпривабливіші країни для студентів, які бажають виїхати за кордон після закінчення навчання (у %).

У процесі нашого дослідження було встановлено, що опитані студенти обирали:

- як першу іноземну мову, якою вони володіють – англійську (102 особи), російську (65 осіб), українську (8 осіб);
- як другу – англійську (54 особи), російську (33 особи), французьку (30 осіб), німецьку (13 осіб), українську (6 осіб) і польську (4 особи);
- як третю – англійську (19 осіб), французьку (16 осіб), російську (12 осіб), німецьку (11 осіб), українську (5 осіб), польську (4 особи).

Студенти досить високо оцінюють свій рівень володіння іноземною мовою, що представлено на рис. 3.

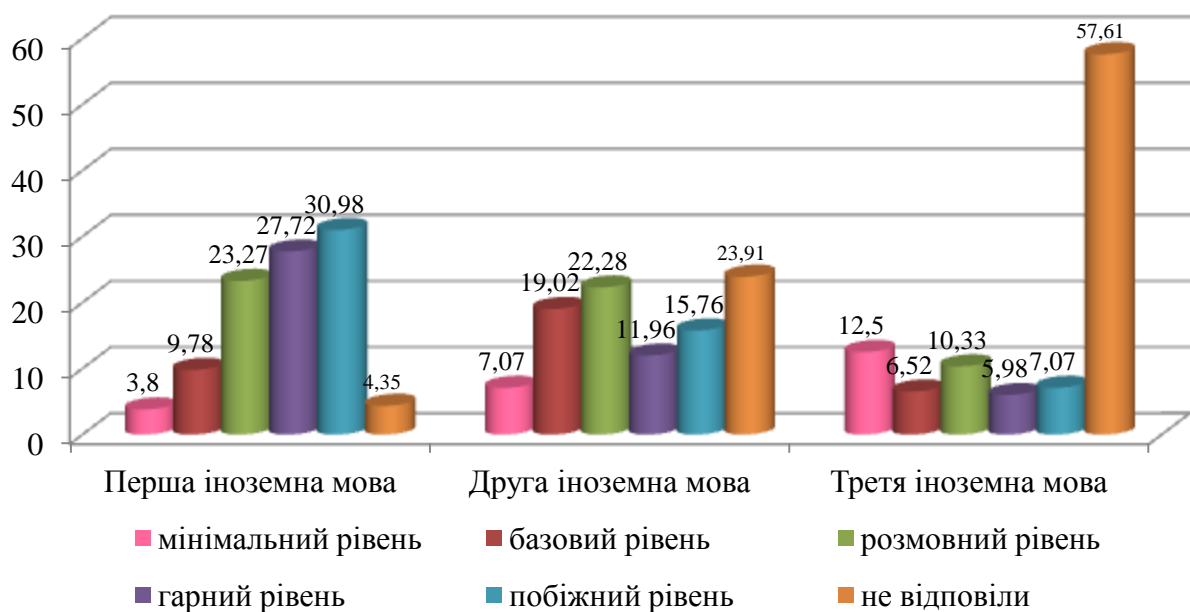

Рисунок 3 – Розподіл відповідей студентів відносно рівня володіння іноземною мовою.

Наступний блок питань нашого дослідження був присвячений оцінці компетенцій студентів, відносно країни, яка їм найбільше добре знайома.

Перш за все, варто відмітити, що найважливішими компетенціями в контакті з людьми іншої національності більшість респондентів називають, по-перше, комунікацію в обраній країні; по-друге – легкість встановлення контактів з представниками обраної країни; по-третє – знання культурних відмінностей (див. рис. 4).

Студентам було запропоновано оцінити їх знання, вміння та мотивацію щодо різних компетенцій стосовно країни, яка їм найбільш знайома. Порівняльний аналіз думки респондентів дозволив виявити, що більшість студентів високо оцінюють свої знання щодо комунікації в обраній країні (наприклад, володіння мовою, розуміння розмовної мови) – 54,9%; легкості встановлення контактів з пред-

ставниками обраної країни – 54,9% і знання релігійних відмінностей – 52,7%. Найменше позитивних відгуків про знання студентів щодо знання матеріальної культури (історія, пам'ятки) – 40,8%.

Рисунок 4 – Розподіл відповідей студентів на запитання «Які компетенції, на Ваш погляд, є найважливішими у контактах з людьми іншої національності?»

Позитивним, на нашу думку, є те, що респонденти, як правило, високо оцінюють свої вміння у питаннях легкості встановлення контактів з представниками обраної країни – 54,3%, комунікації в обраній країні – 52,7%, а також знання суспільної культури (норми поведінки, звичаї) – 46,2%. Найменша кількість позитивних оцінок про уміннях студентів відзначено щодо знання релігійних відмінностей – 38%.

Щодо мотивації та бажання реалізовувати компетенції в обраній країні варто відмітити, що найбільша кількість позитивних оцінок характерна для комунікації в обраній країні – 57,6%, легкості встановлення контактів з представниками обраної країни – 56% і знання суспільної культури (норми поведінки, звичаї) – 54,9%.

Міжкультурна компетенція, поряд із знаннями країнознавчого характеру і знанням мови, включає певні вміння і досвід, без яких розуміння людини, що живе в іншій культурі, виявляється скрутним. Більше того, без розуміння іншої культури рефлексія на власну культуру та її розвиток виявляється неможливою. Це, в свою чергу, може призвести до конфліктів між представниками різних культурних груп і, тим самим, до загострення глобальних проблем, міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів. Одним із завдань сучасної освіти в такій ситуації стає створення умов для придбання студентами досвіду міжкультурного спілку-

вання, розвиток умінь спілкуватися з представниками інших культур.

При цьому особливого значення набуває необхідність формування ідентифікації та самоідентифікації студентів як представників різних територіально-просторових і культурних утворень. У процесі нашого дослідження було встановлено, що більшість студентів ДДТУ відчувають себе, насамперед, жителем свого регіону (80%), жителем своєї місцевості (80%), жителем свого континенту (74,5%), представником свого народу (74,5%) і в найменшій мірі громадянином світу (47,3%) (див. рис. 5).

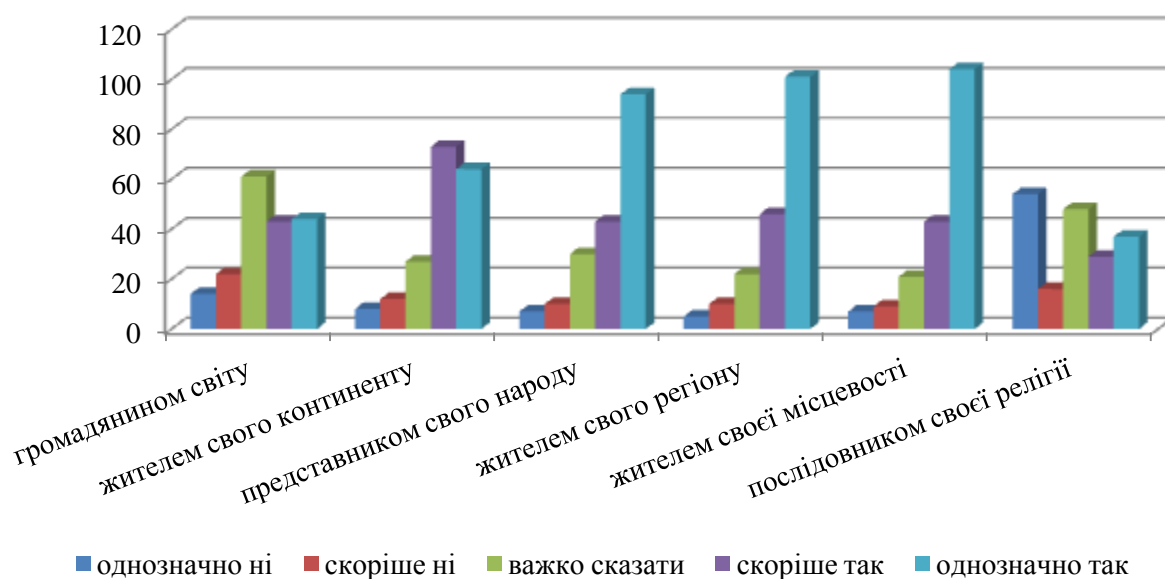

Рисунок 5 – Розподіл відповідей студентів щодо того, ким вони себе відчувають.

У сучасних умовах розвитку технологій та прагнення України до євроінтеграції, різнопланові зв'язки з іншими країнами змушують педагогів вищої школи задуматися не тільки про професійну компетентність випускника, але і про його культурологічну компетентність. Зважаючи на це, освітні навчальні заклади повинні організувати навчально-виховний процес таким чином, щоб не створити штучний культурологічний вакуум навколо студента для тимчасового існування в ньому. Особливо дана проблема стосується технічних вузів, адже в них більшість студентів приділяють увагу саме технічним дисциплінам, а до вивчення гуманітарних дисциплін відносяться утилітарно. Проблема набуває особливої актуальності зараз, коли суспільство диктує необхідність підготовки інженера, який є культурною, інтелігентною, високоосвіченою і гармонійно розвиненою особистістю, орієнтується не тільки в культурних досягненнях своєї країни, але й розуміє культуру інших народів. Незважаючи на спеціальність технічного профілю, випускник ВНЗ повинен бути, в першу чергу, носієм високої культури. Завдяки залученню молоді до культурних цінностей мають формуватися необхідні для подальшої роботи професійні якості, оскільки інженер без загальнолюдських і культурних цін-

ностей може бути соціально небезпечним [3, с. 38].

Багаторічні дослідження процесів формування і розвитку міжкультурних компетенцій приводять нас до висновку, що їх значення в майбутньому буде тільки зростати. Цю тезу підтверджують і дані нашого дослідження, відповідно до якого більшість студентів (57,07%) відзначають, що значення володіння міжкультурної компетенції в найближчому майбутньому буде зростати або залишиться без змін (34,78%). При цьому тільки 8,15% опитаних студентів вважають, що значення володіння міжкультурної компетенції зменшиться.

Таким чином, формування міжкультурної компетенції у майбутніх фахівців є необхідною складовою формування їх професійної компетенції. Для конкурентоспроможності на ринку праці в сучасних умовах треба вміти орієнтуватися в полікультурному просторі, поважати культуру інших народів і при цьому не забувати своїх витоків. Міжнародне співробітництво та успіх міжкультурної комунікації досить часто ґрунтуються на особистісних зв'язках, а значить, залежать від індивідуальних комунікативних здібностей партнерів. Така тенденція актуалізує питання розвитку міжкультурної компетенції у сучасного фахівця не тільки у сфери суспільних наук, а й фахівців інженерних спеціальностей.

Література:

1. Данилова, О.А. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иностранному языку [Электронный ресурс] / О.А. Данилова. – Режим доступа: <http://study-english.info/article016.php>
2. Осадча, О.В. Складові формування міжкультурної компетенції студентів [Електронний ресурс] / О.В. Осадча. – Режим доступу: http://confcontact.com/2013_06_07/22_Osadcha.html
3. Петрук, В.А. Методика формування міжкультурної компетенції засобами мистецтва у студентів технічних ВНЗ [Текст] / В.А. Петрук, О.В. Гречановська // Наук. вісн. Кременецького обл. гуманіт.-пед. ін-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. Педагогіка. – 2013. – Вип. 2. – С. 36-40.
4. Knapp, K. Interkulturelle Kommunikation [Text] / K. Knapp, Potthoff A. Knapp // Zeitschrift fur Fremdsprachenforschung. – 1990. – № 1.– P. 62-93.
5. Трошина, Н.Н. Лингвистический аспект межкультурной коммуникации [Текст] / Н.Н. Трошина // Лингвистические исследования в конце XX века: сб. обзоров. – М., 2000.

С.В. Ставченко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Особливості формування компетентностей з антикризових технологій для спеціальностей соціально-гуманітарного спрямування

У вищій школі для спеціальностей соціально-гуманітарного спрямування мають бути сформовані компетентності з антикризових технологій, які відносяться до ключових (між- та надпредметних) компетентностей. Такі компетентності визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи актуальні індивідуальні, соціальні та інші проблеми.

Поняття ключових компетентностей (key competencies) експерти Організації

економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) використовують для визначення компетентностей, що дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і які роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистого успіху, що може бути застосовано до багатьох життєвих сфер.

Одним з найважливіших теоретичних узагальнень дискусії щодо поняття ключових компетентностей стало визначення експертами ОЕСР трьох категорій ключових компетентностей як концептуальної бази. А саме:

- автономна діяльність;
- інтерактивне використання засобів;
- уміння функціонувати в соціально гетерогенних групах.

Ця схема дає уявлення про структуру трьох категорій ключових компетентностей, у якій демократичні принципи та індивідуалізм є центральними рисами, що розглядаються з інтернаціональних міркувань для вміння діяти в складному сучасному житті. Як вважають експерти ОЕСР, така класифікація визначає критерії, на яких базуються основні переліки ключових компетентностей.

Стосовно до компетентностей з антикризових технологій для спеціальностей соціально-гуманітарного спрямування ці категорії можуть бути конкретизовані наступним чином.

Автономна дія передбачає дві центральних ідеї: розвиток особистості й автономії стосовно вибору та дії в заданому контексті. Ключові компетентності з антикризових технологій, що належать до цієї сфери, можна сформулювати так:

- Здатність визначати кризовість суспільної сфери і особистісного життя робити на цій основі вибір з позицій громадянина, члена сім'ї, робітника, споживача тощо.

- Здатність складати та здійснювати плани антикризової діяльності й особисті проекти, визначаючи та обґрунтовуючи цілі, що є сенсом життя і які співвідносяться з власними цінностями.

- Здатність діяти в широкому контексті, усвідомлюючи те, як функціонують різні системи (контексти), власну позицію в них, можливі наслідки їх дії та взяття до уваги багатьох чинників для власних дій у кризовій ситуації.

Інтерактивне використання засобів передбачає розуміння різних антикризових засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з навколишнім (суспільним і природним) світом. Стосовно антикризових технологій компоненти цієї сфери можна сформулювати так:

- Здатність інтерактивно застосовувати мову, символіку й тексти з метою ефективного використання їх у різноманітних формах і ситуаціях для досягнення цілей, розвитку знань і власних можливостей в умовах кризової ситуації.

- Здатність використовувати знання й інформаційну грамотність з метою ефективного використання інформації та знань з антикризових технологій, що дає можливість особистості їх сприймати та застосовувати, використовувати їх як базис для формування власних можливих варіантів дії, позицій, прийняття рішень та активних дій з попередження, подолання та локалізації кризових явищ.

- Здатність застосовувати антикризові технології, що передбачає не тільки технічні здібності, а й обізнаність у застосуванні відповідних форм взаємодії з використанням антикризових технологій.

Уміння функціонувати в соціально гетерогенних групах передбачає здатність жити та взаємодіяти з іншими, що пов'язано з полікультурним суспільством у широкому сенсі (взаємодія з людьми, які спілкуються іншими мовами та відрізняються за поглядами тощо). Це особливо важливо для взаємодії із суспільством, що знаходиться в кризовому стані. Ці компетентності можуть бути конкретизовані таким чином:

- Здатність успішно взаємодіяти з іншими, що дозволяє індивідууму проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими, а це дає можливість координувати спільні дії з попередження, подолання та локалізації кризових явищ.

- Здатність співпрацювати, що дозволяє людям спільно визначати цілі антикризової діяльності.

- Здатність розв'язувати кризи, що дає можливість людині сприймати кризи як один з аспектів людських взаємин і виробляти в собі здатність конструктивно діяти у кризових ситуаціях.

М.П. Требін

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна
Глобалізація вищої освіти: виклики для України

Сучасному етапу суспільного розвитку притаманні якісні зміни в геополітичній структурі світового співтовариства, що найбільш яскраво проявляються в процесах глобалізації. Глобалізація – це поступове перетворення різноманітного світового економічного і соціально-політичного простору в єдину всесвітню систему, в якій безперешкодно переміщуються інформаційні потоки, ідеї, цінності та їх носії, капітали, товари та послуги, стандарти поведінки та моди, видозмінюючи систему поглядів на навколишній світ, діяльність соціальних інститутів, спільнот та індивідів, механізми їх взаємодії. Ще у 1982 р. Дж. Нейсбітт [11] передбачив процеси глобалізації, виділив десять нових глобальних тенденцій, що пов'язані з переходом: від індустріального суспільства до інформаційного; від розвиненої техніки до високих технологій; від національної економіки до світової; від короткострокових завдань до довготривалих; від централізації до децентралізації; від інституціональної допомоги до самопомоги; від представницької демократії до безпосередньої; від ієрархії до мереж; від Півночі до Півдня; від альтернативного вибору «або-або» до різноманіття вибору.

З 90-х років ХХ ст. наступила нова фаза глобалізації, яка характеризується поглибленням соціально-економічних, науково-технічних, освітніх, інформаційних та політичних процесів, що супроводжувалися одночасним загостренням цілої низки загальнолюдських проблем. Процесам глобалізації притаманні [6]: бур-

хливий розвиток світової економіки, формування в ній багатопрофільних господарських комплексів – транснаціональних корпорацій (ТНК), які ведуть до посилення їх потужності і впливу на економіку національних держав. Вся планета перетворюється в єдину глобальну економічну систему, інтегрованою частиною якої стають національні економіки. Політика опори на власні сили відходить у минуле; провідні фінансові кампанії світу, транснаціональні банки і т.п., що володіють легальною можливістю здійснювати переказ величезних грошових мас з одних країн до інших, використовують це для впливу і тиску на національні уряди. Посилюється при цьому фінансова залежність країн світу; розширення загальносвітових торгових мереж (СОТ та ін.), які залучають в орбіту своїх дій та інтересів багато регіонів і країн світу, різні кампанії, що також сприяє процесам подальшої торговельно-економічної інтеграції; виникнення інновацій світової системи виробництва, що заснована на поділі праці, розповсюдження та використання інформації (Інтернет) та її можливості в глобалізаційних процесах. Особлива роль всесвітніх інформаційних мереж проявляється у політичному житті; міжнародна культурна та освітня інтеграція, поява спільних для всіх країн понять – масова культура, мода, міжнародний туризм, спорт. Окремі культурні досягнення народів переступили національні кордони і стали надбанням усього людства; посилення контрасту між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, збільшення розриву доходів між багатими і бідними націями, поява так званого «четвертого світу»; збільшення руйнівного впливу наслідків технологічної революції на біосферу Землі і наростаюча загроза світовому довкіллю.

Глобалізація означає, що багато досить значущих проблем і процесів перейшли державні кордони і носять транснаціональний характер: у галузі економіки має місце перемога міжнародного капіталу над національними інтересами, домінування фінансового ринку над товарним; масове, складноконтрольоване державою поширення інформації. З впровадженням Інтернету в економіку значно прискорилися і змінилися не тільки кількісно, але й якісно всі фінансово-економічні операції. Стала відкритою технічна інформація, різні науково-технічні та технологічні інновації можна знайти в Інтернеті, що в перспективі робить зайвими патентні служби; зрощування новітніх технологій з інформаційним фактором забезпечує виробництво нових товарів і послуг зі значно меншою, ніж раніше, вартістю і веде до створення унікальних продуктів світового ринку. Унікальність і дешевизна у поєднанні з потужною підтримкою інформаційних технологій і реклами, що забезпечують просування торгової марки, – є найважливішими факторами входження в глобальну економіку; надзвичайно низькі митні бар'єри (всього 5-6%, в той час як до Другої світової війни вони були на порядок вище), що полегшило переміщення товарів і капіталів по всьому світу. Існуючий транснаціональний ринок закрити для будь-якої країни сьогодні можна тільки авторитарним шляхом; поява т.зв. транснаціональних просторів (розширення сфери діяльності ТНК, офшорних зон, неурядових та громадських організацій типу ООН, Ради Європи, Міжнародного трибуналу, Грінпіс тощо); виникнення транснаціона-

льних сфер кримінальної активності, міжнародного тероризму та ін.

Глобалізація усіх основних сфер буття соціуму призводить і до аналогічного явища в освіті, у тому числі і вищій. Глобалізація вищої освіти – це процес формування однорідної системи вищої освіти на основі інтернаціоналізації, інтеграції, координації, кооперації, уніфікації різних національних систем вищої освіти та організацій вищої освіти у сфері змісту і структури освітніх та науково-дослідних послуг вузів, їх навчально-методичного, інституційного та ресурсного забезпечення. Дослідження змісту терміна «глобалізація системи вищої освіти» передбачає аналіз таких основних процесів і форм глобалізації в системі вищої освіти як [1, с. 141]: трансформації, інтернаціоналізації, інтеграції, універсалізації, міжнародної стандартизації, уніфікації, однорідності, централізації, міжнародної інституціоналізації, взаємозалежності, академічної, соціальної та професійної мобільності, стратегізації, інформаційної телекомунікації тощо.

Існують декілька чинників глобалізації вищої освіти: *по-перше*, глобальність змісту знання, його універсальності, яка заснована на науковому розумінні світу і, вже тому, генетично має глобальний сенс і глобальне застосування. У даному контексті глобальність змісту знання полягає в його загальності, однорідності при значному різноманітті форм знань; *по-друге*, детермінованість процесами глобалізації у сфері економіки, політики, ідеології і зворотній вплив процесу глобалізації вищої освіти на зазначені сфери [10]; *по-третє*, міжнародна конкуренція національних освітніх систем, які мають різні статуси, масштаби діяльності та впливу на світову цивілізацію. Цей вплив являє собою незворотній процес проникнення більш сильних національних освітніх систем в більш слабкі або локалізовані з різних об'єктивних причин.

Значення освіти, у тому числі і вищої, у житті сучасного соціуму значно зростає. Жером Бенде – директор Управління аналізу та прогнозування ЮНЕСКО, підкреслює потребу соціуму, що переживає епоху третьої індустріальної революції, у формулюванні нового соціального контракту, адекватного умовам ХХІ ст. Якщо соціальний контракт другої індустріальної революції базувався на принципах фордизму у сфері економіки та на принципах «держави загального благоденства» у сфері соціальної, то під тиском глобалізаційних процесів відбувається стрімка втрата його соціально-економічної потужності, оскільки глобалізація характеризується формуванням і якісно іншої структури господарства, заснованої на мережевих зв'язках і активному використанні інновацій. В основі соціального контракту ХХІ ст., на думку Ж. Бенде, повинно знаходитися перманентне отримання освіти людиною протягом усього свого життя, що буде відповідати і гуманізації власне процесу глобалізації, а також подальшої демократизації соціуму. Наука в «суспільстві постмодерну», за твердженням Ж.-Ф. Ліотара, покликана грати все більш і більш істотну роль як у функціонуванні держави, так і транснаціональних корпорацій, що стають її гідними суперниками [2].

З теоретичної точки зору поєднання різноманіття і однорідності в процесах глобалізації у сфері вищої освіти має спиратися на сукупність методологічних по-

ложень і методичних прийомів, що дозволяють визначити найефективнішу міру (ступінь або рівень) сполучення поки ще більш різноманітних, ніж однорідних національних освітніх систем. Одним з основних і корисних для застосування в даному випадку методологічних положень є концепція єдності одноякісності і багатоякісності речей. Суть цієї філософської концепції полягає в гіпотезі про одночасне існуванні з річчю (як одноякісність, тобто відмінної від іншого явища) всього різноманіття субординованих якостей, властивостей і ознак, притаманних речі, що в сукупності визначають відмінність цього явища від інших. Отже, однорідність речей за сукупністю властивостей і якостей є ознакою потенційно можливого сполучення (об'єктів), знаходиться в переліку ключових умов успішності глобалізації. Під «сполученням» національних освітніх систем можна розуміти можливість їх інтеграції як форми глобалізації на основі підвищення рівня однорідності як окремих елементів, так і національних освітніх систем різних країн у цілому.

Сьогодні безумовним лідером у світі з точки зору надання освітніх послуг вищою школою є США. Якщо у 1999/2000 навчальному році у США навчалось 514 723 іноземних студентів, то у 2013/14 навчальному році – 886 052, приріст складає 72% [12]. Іноземці, що навчаються в коледжах і університетах США принесли економіці США у 2013 році понад 27 млрд. доларів. Для порівняння, обсяг експорту озброєнь з Росії трохи перевищує 10 млрд. доларів на рік [8].

Україна рік за роком втрачає свої позиції на світовому ринку освітніх послуг, погіршується якість освіти. Мельбурнський Інститут прикладних економічних і соціальних досліджень опублікував третю щорічну доповідь з дослідження якості вищої освіти у 2014 р. за програмою Рейтинг національних систем вищої освіти Universitas 21, що охоплює 50 країн світу [9]. Складається Рейтинг з 24 категорій в чотирьох сферах: «Фінансові ресурси», «Довкілля», «Зв'язок» і «Випуск». Компонент «Фінансові ресурси» охоплює державні витрати, загальні витрати, витрати у вузах на дослідження і розробки. Модуль «Довкілля» включає в себе кількісний індекс політичного та нормативно-правового середовища, гендерний баланс студентів і викладачів. Компонент «Зв'язки» включає в себе взаємодію з бізнесом і промисловістю, чисельність іноземних студентів, наукових статей, написаних з міжнародними партнерами, а також Інтернет-комунікації. «Випуск» охоплює дослідження та їх вплив, наявність університетів світового класу, кваліфікацію робочої сили. Вже третій рік поспіль, на вершині рейтингу США. Швеція зберегла друге місце, в той час як Канада і Данія займають третє і четверте місця відповідно. Фінляндія завершує першу п'ятірку, а от Швейцарія впала з третього місця на шосте. За нею йдуть Нідерланди, Велика Британія, Австралія і Сінгапур. Найбільшими змінами в Рейтингу 2014 року є покращення позиції Китаю (29 місце), піднялася на п'ять позицій і Угорщина (35 місце), а от Україна впала аж на сім позицій (42 місце). Також, українська освіта отримала 28 місце по «Фінансовим ресурсам», 43 – по «Навколишньому середовищу», 44 – по «Зв'язкам» і 38 – по «Випуску». Крім того, Україна входить в топ-10 країн за витратами на вищу освіту у відсотках від ВВП. Тим не менш, витрати на одного

студента не великі. Також Україна займає 48-е місце за публікаціями наукових робіт і публікаціями на душу населення. За рівнем кваліфікації робочої сили України займає досить високе 14-е місце. Якщо оцінювати рейтинг в цілому, то Україна втрачає очки через те, що не має флагманського університету в Шанхайському рейтингу топ-500.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI ст. в країні має здійснюватися стратегія пришвидшеного розвитку освіти і науки, використання новітніх інформаційних технологій у підготовці кваліфікованих спеціалістів [5, с. 4]. Але... Світовий досвід доводить, що без значного вкладення коштів у освіту досягти прориву в цієї галузі неможливо. Прийнятий новий Закон України «Про вищу освіту» (2014) визначає шляхи розвитку вищої школи: академічна автономія (кожен ВНЗ отримав право впроваджувати власні освітні та наукові програми, але міністерство продовжує вказувати ВНЗ як їм потрібно будувати свої навчальні плани, які дисципліни в них повинні бути); фінансова та господарська автономія (виші можуть відкривати власні рахунки, отримувати кредити, розпоряджатися майном та землею, але Кабмін у будь-який час може це призупинити. ВНЗ зможуть засновувати наукові парки та підприємства, що займаються наукою чи інноваціями, безумовно, якщо це дозволить відповідний орган, тому що механізм не прописаний); зменшення навантаження на викладачів (з 900 до 600 годин на ставку) та студентів (30 годин замість 36 на кредит), що дасть можливість обом цим учасникам освітнього процесу більше уваги приділити науки і творчості; академічна мобільність (запроваджується передбачена Болонською системою кредитно-модульна система вимірювання навчального навантаження. Для підвищення міжнародної академічної мобільності виш має право частину дисциплін викладати англійською чи іншими іноземними мовами).

Для забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку послуг необхідно забезпечити конвергенцію освітніх програм ВНЗ з метою їхньої відповідності європейським стандартам, що підвищить доступ студентів до одержання освіти та практичної підготовки за кордоном. Інакше буде продовжуватися тренд, який проявив себе ще з 2008 року – втеча українських школярів за кордон за якісною освітою: за період з 2008 по 2013 рр. кількість українських студентів, які виїхали за кордон на навчання, зросла в 1,5 рази – з 21,5 тис. до 32,6 тис. осіб [3]. При цьому, Україна не є привабливою для іноземців з точки зору отримання в ній освітніх послуг. Якщо частка іноземних студентів у 2013 р. в Австралії складала 20,1% від всього студентського товариства, у Великій Британії – 19,9%, Франції – 12,1, Німеччині – 11,1, США – 4,2, то в Україні цей показник значно нижчий [12]: у 2012/13 навчальному році в країні вчилися 53 тис. іноземців, а загальна чисельність студентів складала 2 млн. 170 тис. На цей час бажання вчитися в Україні серед іноземців значно зменшилось. Участь в інтеграційному процесі на ринку освітніх послуг полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті і науці України, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків.

Перед вищою школою України стоїть завдання вільного володіння інозем-

ною мовою, насамперед англійською, переважною більшістю викладачів і студентів. По-перше, це дасть можливість викладати навчальні дисципліни, передусім не гуманітарної спрямованості, англійською або іншою іноземною мовою, формувати потоки і групи студентів, які з самого початку орієнтовані на здобуття вищої освіти цією мовою. Це призведе до того, що навчальні програми і плани будуть складатися з урахуванням найкращого світового досвіду, до навчального процесу можна буде залучати найкращих світових фахівців (що сьогодні *apriori* не можливо, тому що ніякий професор не приїде до України працювати за зарплатню українського професора, а тим паче доцента, безумовне, якщо це не грантова програма і кошти сплачує інша структура, але таких не багато, вони не зможуть змінити існуючу систему). По-друге, володіння англійською мовою - необхідна умова участі в міжнародних наукових дослідженнях, у ході яких і відбувається більшість подій, що рухають вперед світову науку. У період з 1995 по 2012 р. загальна кількість журнальних статей, написаних міжнародними колективами авторів, збільшилася на 168%, що набагато перевищує темпи зростання кількості опублікованих статей в цілому (47%). Наприклад, у різних країнах Східної Азії зростання кількості спільних публікацій варіює від 8-кратного до 12-кратного [4, с. 32]. Це є ще однією ознакою зростаючого впливу глобалізації в рамках єдиної світової наукової системи. Наші українські науковці у самому початку цього складного шляху. Динаміка зростання публікацій вчених України за останній 15-річний період склала 42%, в той час, для Туреччини був характерний шестикратний ріст і ще більш потужним ріст у Ірану – зростання в 45 разів. У 2011 році Іран обійшов Туреччину, а в 2012 році і Росію за показником загальної кількості публікацій [7]. Секрет простий – заохочування науковців у публікаціях в провідних журналах світу, надання грантів і премій саме за цей вид діяльності. В Україні ще є залишки науково-педагогічного потенціалу, який може конкурувати з провідними країнами світу на ринку освітніх послуг, але з кожним роком він все більше зменшується, а Україна все більше становиться не конкурентоспроможною в цьому секторі надання послуг.

Література:

1. Зубарев, А.Е. Глобализация высшего образования и факторы ее определяющие [Текст] / А.Е. Зубарев, В.Ф. Коуров // Ученые заметки ТОГУ. – 2014. – Т. 5, № 4. – С. 140-144.
2. Лиотар, Ж.-Ф. Состояние постмодерна [Текст] / Ж. Лиотар; пер. с фр. Н.А. Шматко. – М.: Ин-т экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
3. Количество украинских студентов, выехавших на учебу за рубеж в 2008-2013 гг., выросло в 1,5 раза – до 32,6 тыс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ubr.ua/labor-market/education/kolichestvo-ukrainskih-studentov-vyehavshih-na-uchebu-za-rubej-v-2008-2013-gg-vyroslo-v-15-raza-do-326-tys-279865>.
4. Марджинсон, С. Российские наука и высшее образование в условиях глобализации [Текст] / Саймон Марджинсон // Вопр. образования. – 2014. – № 4. – С. 8-35.
5. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті [Текст] // Освіта України. – 2001. – 18 лип. – С. 4-5.
6. Савко, Н.П. Образование в условиях глобализации [Электронный ресурс] /

Н.П. Савко, В.И. Карнацкая. – Режим доступа: <http://www.bsnu.by/files/3d438fc88e34eae508e45b98655e10c1/>

7. Слабая «видимость» российской и украинской науки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://novznania.ru/2013/03/слабая-видимость-российской-и-укра/>

8. Статистика: студенты, обучающиеся за рубежом - россиян в мире почти не видно [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://totmir.com/trends/statistika-obuchenie-za-rubezhom-v-mire>.

9. США лидеры рейтинга высшего образования Universitas 21 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://center-europa.com/pages/1/ssha_lidery_reitinga_uni.html.

10. Knight, J. The changing landscape of higher education internationalisation – for better or worse? [Text] / Jane Knight // Perspectives: Policy and Practice in Higher Education. – 2013. – Vol. 17, No 3. – P. 84-90.

11. Naisbitt, J. Megatrends – ten new directions transforming our lives [Text] / John Naisbitt. – N.Y.: Warner Books, 1982. – 290 p.

12. Open Doors®2014. Report on International Educational Exchange [Electronic resource]. – Regime to access: <http://www.iie.org/~media/Files/Corporate/Open-Doors/Open-Doors-2014-Presentation.ashx>.

Г.Г. Уджмаджурідзе

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Політична участь як фактор самоідентифікації молоді у сучасному суспільстві

Сьогодні питання щодо дослідження ідентифікаційних процесів розвитку індивідів стають дедалі значущими для сучасної науки. Процес ідентифікації пов'язан із набуттям множини ідентичностей людиною. Через те, що пошук нових ідентичностей продовжується на протязі всього життя – самоідентифікаційний процес, також, діє на протязі всього життя. На самоідентифікацію індивіда впливають різні чинники, з якими особа стикається у процесі життєдіяльності. У сучасному суспільстві життя людей характеризується можливістю вільного вибору професій, поглядів, місця проживання, дозвілля і т.д. Результатом наявності таких широких можливостей самореалізації людини стала менш жорстка ідентифікація індивіда з якоюсь соціальною групою та більш складний процес визначення власної ідентичності (автентичності).

Процес самоідентифікації нероздільно пов'язаний з життєвим досвідом кожної людини. У великій кількості сучасних демократичних суспільств величезний вплив на процес самоідентифікації мають практики політичної участі індивідів. Й цей вплив є двостороннім – адже феномен політичної участі включає не тільки безпосередні дії індивіда у політичній сфері. Політична участь, у широкому смислі, включає й «внутрішні» громадянсько-політичні переконання індивіда – його готовність брати участь у політичних діях, його ставлення до політики, його готовність діяти у різноманітних заходах задля загальносуспільного добробуту. Тож «внутрішня» сфера політичної участі виражається у «громадянськості» індивіда – його усвідомленні у потребі контролю над політичною сферою держави, готовно-

сті брати участь у різноманітних діях, бути активним членом суспільства. Тобто, ми говоримо про ознаки громадянського суспільства, де «громадянськість» виражається у набутті громадянської ідентичності індивідом через засвоєння громадянської політичної культури. «Зовнішні» прояви політичної участі виражаються у різноманітних активістських практиках індивідів – громадсько-політичних діях, протестних акціях, членством у різноманітних асоціаціях і групах і т.д.

В українському суспільстві подібні практики лише нещодавно почали впливати на самоідентифікацію громадян. До цього функціонування українського суспільства було обмежене радянськими законами та механізмами – соціальна мобільність індивідів була жорстко обмежена, сам механізм політичної участі не мав значення. Після розпаду Радянського Союзу українському населенню досі доведеться проходити через процес ресоціалізації й пристосовуватись до нових умов життя.

Характерною ознакою українського суспільства є надважлива роль молоді у практиках політичної участі. У Західних суспільствах молодь, традиційно, вважається менш політично активною ланкою населення. В основному в політичній участі цих суспільств задіяні індивіди середнього віку, які належать до так званого «середнього класу», мають постійну повну зайнятість, та є членами декількох громадських організацій [6]. В українському ж суспільстві індивіди середнього та старшого віку досі знаходяться під впливом радянських політичних ідентичностей. Тобто не можна казати, що ці індивіди не проявляють політичну активність (середній відсоток участі у виборах людей середнього й старшого віку вищий ніж у молоді), але у більшості представників цих вікових груп відсутня громадянська політична ідентичність – тобто вони не усвідомлюють важливості й обов'язковості політичної активності, вони не усвідомлюють важливості контролю за політичною сферою держави, вони не є представниками громадянського суспільства.

Поняття «ідентифікація» розкриває та описує процес набуття автентичності особистості – визначення того ким є людина [3, с. 51]. Найбільш близьке та взаємопов'язане поняття з «ідентифікацією» є «ідентичність». Ідентичність, у соціологічному контексті, виступає як усвідомлення суб'єктом належності до тієї чи іншої системи об'єктів (спільнот, груп, класів) при збереженні уявлень про цілісність та унікальність власного «я» [4, с. 50].

Самоідентифікація кожної людини починається з формування його персональної ідентичності. Суспільні науки виділяють різні аспекти цього процесу. У сучасній соціології ідентичність та ідентифікація співвідносяться насамперед за принципом структура-процес [2, с. 177]. Ідентичність формується через механізм ідентифікації за певним еталоном чи зразком.

Ключовою ознакою ідентичності є усвідомлення «себе» як певного суб'єкта системи. Тож, самоідентичність є самоусвідомленням «себе», свого місця та місця «інших» в суспільній системі. Соціальна ідентичність – це усвідомлення себе як члена певних соціальних груп (родини, класу, професійної групи); політична іде-

нтичність – усвідомлення себе як прихильника певного політичного режиму, ідеології, політичних принципів та електоральних вподобань і т.д.

Самоідентифікація у вузькому сенсі – це знаходження людиною свого місця у світі. У процесі ідентифікації індивід встановлює соціальні зв'язки з навколишнім середовищем, набуває необхідних навичок, знаходить свою соціальну роль, стає членом декількох формальних та неформальних соціальних груп. Одночасно з цим соціальне середовище чинить вплив на внутрішній світ людини – в його свідомості формуються «Ми»-відчуття – усвідомлення своєї належності до певної спільноти людей, яке відбувається через антитезу «ми»-«вони». «Розгляд самоідентифікації як процесу самоототожнення себе з якоюсь спільнотою передбачає наявність чіткого уявлення людини про соціальні групи та їхню специфіку, а також визначення свого ставлення до деяких груп через відчуття «свій»-«чужий»» [8, с. 284].

Ідентифікаційний процес виконує одразу дві функції для формування людської особистості: перша формує «внутрішні» орієнтири себе, як цілісну психологічну особистість; друга – «зовнішні» орієнтири, що пов'язані з фіксацією свого становища в суспільній системі. В людській свідомості зароджуються категорії «Я», «Ми», «Вони», «Інші». «Людина постійно намагається віднайти себе у соціальному просторі собі подібних та ототожнити себе з ними, при цьому відмежувавшись від тих, хто за тими чи іншими ознаками відрізняється» [8, с. 284]. Його ідентифікаційна позиція проявляється й у сфері політичного – тим за кого він голосує, яким чином проявляє свою суспільно-політичну позицію, у яких діях він готовий брати участь, які громадсько-політичні практики для нього притаманні, яким чином він доносить свої бажання та позиції до політичної еліти. Загальним терміном для таких дій та позицій індивіда є «політична участь».

Одну з найбільш повних дефініцій поняття політичної участі дає у своїй роботі «Голос і рівність: Громадянський волонтаризм в американській політиці» (Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics) Сідней Верба: «Під політичною участю ми маємо на увазі нескладну діяльність, яка має на меті впливати на дії уряду – або безпосередньо впливати на прийняття чи реалізацію державної політики, або опосередковано впливати на вибір людей, які реалізують ці політики» [12, с. 38]. Верба каже, що в демократичному суспільстві політичне участь означає можливість громадян впливати на уряд для задоволення своїх потреб й інтересів.

Найбільш поширеним типом політичної участі є голосування. Голосування відіграє значну роль у функціонуванні держави і підтримці суспільного ладу в цілому, однак крім голосування існує ще ряд типів політичної участі, серед яких називаються: «...працювати і робити свій внесок у виборчі кампанії й організації; контактувати з державними чиновниками; відвідувати протести, марші і демонстрації; працювати на добровільних засадах з іншими задля вирішення проблем спільноти; служіння без оплати на місцеві виборні та призначені ради; бути політично активним, хоча б через громадські об'єднання; та жертвувати гроші на по-

літичні справи» [12, с. 42].

Те, яким чином феномен політичної участі пов'язаний із самим процесом самоідентифікації індивідів ми можемо зрозуміти зі спільної роботи С. Верби й Г. Алмонда «Громадянська культура: політичні установки і демократія у п'яти націях» (The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations). Саме ця робота дає нам змогу зрозуміти, що політична участь індивідів, у всій множині її проявів, є виявом політичної культури конкретного суспільства. У багатьох державах для громадян існує звична практика приймати участь у голосуванні і навіть у протестних діях, але лише в країнах із громадянським типом політичної культури індивіди будуть робити це добровільно і без примусу з боку правлячої еліти. Саме добровільність політичної участі і її усвідомленість дають нам можливість говорити про те, що така участь є проявом особистісних позицій і переконань індивідів, які були набуті під час самоідентифікаційного процесу.

В умовах функціонування суспільства такі практики набуваються в ході процесу соціалізації індивідів, який передбачає нав'язування їм потреб громадянської та політичної активності. Перші допомагають людям знайти своє місце в суспільстві – увійти в певну соціальну групу; другі призначені для ефективного функціонування демократичної держави. «Громадянська культура передається в ході складного процесу, який включає в себе навчання в багатьох соціальних інститутах – у сім'ї, групі ровесників, у школі, на робочому місці і в політичній системі як такий» [1].

Сама самоідентифікація, як процес ототожнення індивідом себе з іншою людиною, групою, зразком, відбувається в процесі соціалізації. За допомогою цього процесу індивід засвоює норми, цінності, соціальні ролі, моральні якості представників тих соціальних груп, до яких він належить або прагне належати [4, с. 50]. Однак, нас цікавить дещо вужчий аспект соціалізації – політична соціалізація. Норми й практики політичної участі передаються індивідам через процес політичної соціалізації. Індивід може вважатися достатньо політично соціалізованим, якщо він «...пов'язаний із необхідною кількістю структурних елементів суспільства і засвоює політичний досвід соціуму, що кристалізується у політичній культурі» [5].

Найефективніше інститути соціалізації впливають на людей молодого віку. Саме молодь найчастіше контактує з сім'єю, школою тощо. Однією з функцій освітньої системи в демократичній державі є виховання політично-активного індивіда. Помічено, що чим вищий рівень освіченості людини тим більш вона політично і громадсько активна: «Ті, хто володіють більш високим рівнем освіти голосують частіше і частіше приймають участь у політиці» [10, с. 176].

Процес передачі норм і моделей політичної участі індивіду починається у сім'ї. Саме цей інститут забезпечує первинну соціалізацію індивіда. «...найсильніші предиктори того чи буде молодий громадянин голосувати пов'язані з його батьками» [11, с. 4]. Якщо батьки дитини є політично-активними членами суспільства – приймають участь у виборах, є членами політичної партії

чи громадянських організацій, проявляють громадянську активність – найбільш вірогідно, така модель поведінки буде передана і дитині. «Більш освічені, політично-свідомі та пов'язанні із політикою батьки можуть й передадуть такі атрибути своїм дітям» [11, с. 4].

Наступний етап соціалізації проходить у шкільному віці. «Всі дослідження політичної активності наголошують на міцному зв'язку між формальною освітою і політичною участю» [9, с. 141]. За цей час індивіди набувають необхідних соціальних навичок, беруть участь у студентському самоврядуванні, отримують необхідний соціальний капітал. Найбільш важливим етапом у самовизначенні молоді, у тому числі у політичній сфері, є навчання у вищій школі (вищому навчальному закладі). У демократичних суспільствах надзвичайно важливу роль у ВНЗ виконують різноманітні студентські об'єднання та асоціації: «...позанавчальна діяльність відіграє важливу роль у соціалізації й перетворенні молодих людей в активних громадян» [11, с. 2].

Встановлено, що молодіжна позанавчальна діяльність у добровільних асоціаціях сприяє громадянській активності у майбутньому, дорослому житті. Зокрема, найбільше заохочують майбутню політичну участь такі види молодіжної діяльності, як участь у студентських радах, товариствах, клубах обслуговування, музичних, драматичних та релігійних гуртках [7, с. 22]. Звичайно, не всі види позанавчальної діяльності сприяють вихованню політично-активної молоді. Тим не менш, сам факт участі молодої людини у подібному об'єднанні говорить про його бажання задовольнити свої певні потреби чи інтереси – цілі, задля чого він й вступає у подібні соціальні групи. «Будь-яка діяльність, яка посилює відчуття студента, що він в змозі змінити ситуацію, може збільшити ймовірність його голосування, незалежно від цілі такої діяльності» [11, с. 6].

С. Верба констатує, що для того щоб молода людина стала політично-активною їй необхідно набути власні політичні знання, політичні зв'язки та політичні вподобання. Політичні знання включають в себе практичні ноу-хау для навігації в процедурі голосування, а також необхідні знання про основних політичних акторів та найбільш гострі питання у державі – так потенційний виборець може відчувати, що його участь у голосуванні має значення. Політичні зв'язки слугують для впливу на електоральну поведінку 3-х осіб – це включає в себе вплив на політичну активність друзів і колег, а також зв'язки із політичними кандидатами, установами і організаціями, членство в політичних партіях. Й політичні вподобання визначаються прихильністю індивіда до певних політичних партій, рухів та ідентичностей, що склалися протягом усього життя [11, с. 3-4].

Таким чином, практика політичної участі нероздільно пов'язана з політичною культурою конкретного суспільства. Основним механізмом передачі політичної культури від покоління до покоління слугує процес соціалізації індивідів, який, своєю чергою, є підґрунтям самоідентифікаційного процесу. Найбільш важливий етап самовизначення людини проходить у молодому віці під час навчання у вищому навчальному закладі. Прививання моделей активної політичної участі молоді

є однією з провідних задач вищої школи для виховання громадянської політичної культури та підтримки громадянського суспільства. Найбільш ефективним механізмом для цього слугує позанавчальна діяльність студентів у різноманітних гуртках. Тож, підтримка подібних асоціацій зі сторони ВНЗ є ефективним засобом для розвитку громадянського суспільства в Україні.

Література:

1. Алмонд, Г. Гражданская культура и стабильность демократии [Электронный ресурс] / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1992. – № 4. – Режим доступа: http://www.polisportal.ru/files/File/puvlication/Starie_publicacii_Polisa/A/1992-4-Almond_Verba_Grazhdanskaja_kultura_i_stabilnost_demokratii.pdf.
2. Злобіна, О. Громадянський простір України: ступінь ідентифікації та чинники консолідації [Текст] / О. Злобіна, О. Резнік // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 2. – С. 177-194.
3. Кутирьова, В.І. Політико-ідеологічні самоідентифікації українського студентства: динаміка та актуальний стан [Текст] / В.І. Кутирьова // Український соціум. – 2013. – № 4 (47). – С. 51-60.
4. Нагорний, А.І. Самоідентифікація як спосіб запобігання особистісній кризі [Текст] / А.І. Нагорний // Держава та регіони. Сер. Соц. комунікації. – 2010. – № 2. – С. 50-57.
5. Пашина, Н.П. Формування політичної ідентичності в процесі соціалізації особистості у сфері політики [Електронний ресурс] / Н.П. Пашина // Політол. записки. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2011_4_16.pdf.
6. Резнік, О.С. Чинники громадсько-політичних практик у європейських країнах [Текст] / О.С.Резнік // Український соціум. – 2013. – № 1. – С. 88-99.
7. Резнік О.С. Членство у громадських організаціях як кооперативна практика [Текст] / О.С. Резнік // Український соціум. – 2009. – № 2 (29). – С. 22-33.
8. Сидоркіна, М.Ю. Соціально-психологічна модель процесу політичної самоідентифікації молоді [Текст] / М.Ю. Сидоркіна // Наук. вісн. Миколаївського держ. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського. Сер. Психол. науки. – 2013. – Т. 2, вип. 10. – С. 283-287.
9. Burns, N. The private roots of public action: gender, equality, and political participation [Text] / N. Burns, K. Schlozman, S. Verba. – Cambridge: Harvard University Press, 2001. – 480 p.
10. King, G. Designing social inquiry: scientific inference in qualitative research [Text] / G. King, R. Keohane, S. Verba. – Princeton: Princeton University Press, 1994. – 247 p.
11. Thomas, R.J. Joining Young, Voting Young: The Effects of Youth Voluntary Associations on Early Adult Voting [Text] / R.J. Thomas, D.A. McFarland // The Center for Information & Research on Civic Learning & Engagement. – Tufts University: CIRCLE Working Paper, 2010. – № 73. – 43 p.
12. Verba, S. Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics [Text] / S. Verba, K. Schlozman, H. Brady. – Cambridge: Harvard University Press, 1995. – 640 p.

Е.В. Ходус

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Украина

Идентификационные практики молодежи: приоритет «волнующего и осязаемого» как глобальный тренд

Фундаментальным основанием современности становится тотальная медиатизация, построенная на массовом производстве эффекта реальности. Поле масс-

медійної культури не тільки задає сьогодні загальне комунікативне просторство, воно формує відповідне почуття ідентичності, стилі життя. Действительно, засоби масової комунікації – доступний мобільний інтернет і різні особистісно-орієнтовані сервіси структурують повсякденність людей більше, ніж будь-яка інша діяльність. Так, за допомогою сервісу мікроблогів Twitter люди стали ділитися своїми думками і розповідати про події як своїми, так і суспільного життя, за допомогою Instagram'а – показувати ці події в фото і відео, за допомогою особистих сторінок в «В контакте», «Однокласниках», «Facebook» «обнародити свою нецікаву нормальність», як сказав У. Еко [1, с. 163], оперативно зібрати велику кількість людей (зокрема з опублікованого на Facebook журналістського посту почався український «Євромайдан»). За допомогою соціальних мереж сьогодні складно приховати будь-яке прощання або подія (телефон, смартфон з якісною камерою і швидким інтернетом дають можливість створювати і отримувати інформацію в режимі реального часу). При цьому, якимось рисом людини стає «химерність свідомості». Характеризуючи його природу, В. Нікітін зауважує: «світогляд молодих людей, сформований під впливом інформаційного тріа, складається з причудливої мозаїки різноманітних, часто конфліктуючих між собою елементів. Напхані такими супереччями, вони живуть в умовах постійного напруження» [2].

Разом з тим, світ електронно-мережової культури створює великі зручності, такий розслаблюючий комфорт для сучасної людини (і молодого людини в особливості), і в той же час стимулює розсіяність і навіть розгубленість, двозначність, роздробленість в сприйнятті, переорієнтацію з «вічних істин» на «актуальні становлення», в тому числі і особисті ідентичностей, які всі більше маніфестуються в відповідності з принципом «сверхзобилія «Я». Розмова йде про те, що в інтернеті, в соціальних мережах людина може мати багаточисельну, «мерцаючу» (за З. Бауманом) ідентичність, оскільки тут він вільно мігрує з однієї віртуальної ролі / мережі в іншу. Ідентичність, таким чином, виявляється в залежності від змінюваного оточення, де вона розсіюється в багатстві поточних завдань і викликів. Відповідно ідентичність – це вже не стан, а процесуальна конструкція, в центрі якої перформативне «Я» як здатність діяти в конкретних, швидко змінюваних соціальних контекстах.

При цьому нове почуття ідентичності виявляється в зосередженості індивіда переважно на самому собі і прогресуючій втраті інтересу до «іншому» (в реальному комунікації) – це з однієї сторони, а з іншої – в безмежному самотності і непотрібності цьому «іншому». Можливо передбачити, що в такому контексті бажання індивіда перетворити своє «Я» (в тому числі і приватне «Я») в публічне шоу, зробити свою життя особливим видом товару і зрелища, продемонструвати світу «щасливу самотність» (екранні нові медіа в цьому сенсі дуже зручна платформа) – це форма особистого висловлю-

вання, призванна привлечь внимание к себе на фоне катастрофически уменьшающегося объёма реальных социальных связей. Это следствие дефицита субъектности, переживаемое молодыми людьми в такой стратегии самопрезентации как «Я-для-других».

Таким образом, субъектность сегодня – это продукт медийного знания и дискурса, встроеного в систему медиа. Такая субъектность ориентирована в большей степени на визуальную самопрезентацию, артикулированную в образе, имидже. Выстраивая свой идентификационный проект, индивид ищет опору своему «Я» в символах моды, рекламы, бренда, эстетизируя при этом свою субъективность в режиме «Я-образа». «Я-образ», предъявляемый для других, становится дискурсивным средством артикуляции нового социального опыта. Соответственно современная идентичность – это в первую очередь показанная идентичность, потому что идентичность сводится к визуализации «Я» и в буквальном смысле (в том числе и через телесность), и в виртуальном. В свою очередь, идентификационные практики приобретают характер эстетического самоконструирования все больше в режиме виртуального общения, которое дает возможность создать иллюзорную идентичность с помощью постов, фотографий (при этом тщательно отобранных и отредактированных), которые мы выкладываем на своих страницах «В контакте», «Одноклассниках», «Instagram», «Facebook» и т.д. с целью эффектно самопрезентовать себя, привлечь внимание к себе. При этом социальное одобрение выражается в комментариях к фотографиям, к тому, что вы «постите», в количестве людей, нажавших значок «Мне нравится», в количестве «фрэндов».

Иное дело, что такое эстетизированное мироощущение ущербно в самой своей основе, поскольку оно ориентировано на внешнюю форму. «Человек эстетический» не способен контролировать основы своего существования, он по определению не свободен.

Литература:

1. Эко У. Полный назад! «Горячие войны» и популизм в СМИ [Текст] / У. Эко. – М.: Эксмо, 2007. – 592 с.
2. Бондарь Р. Как руководить молодежью с «химеричным сознанием» [Текст] / Р. Бондарь // Комментарии. – 2013. – № 41, 25 октября.

А.В. Худа

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Студентське самоврядування як фактор соціалізації молоді

Студентство – власне студенти як соціально-демографічна група, що характеризується певною чисельністю, статевовіковою структурою, територіальним розподілом і т.д.

Інститут студентського самоврядування є однією з каталізуючих засад розбудови громадянського суспільства, виховання громадянина України XXI ст.

Студентство може розглядатися як стратегічний ресурс сучасного суспільс-

тва при створенні організаційних умов, які сприяють перетворенню особистісного потенціалу студентського активу в організаційну складову студентської громадської організації як її потенційну здатність до взаємодій і комунікацій з впливовими структурами зовнішнього середовища.

Студентське самоврядування покликане ефективно діяти у багатовекторному форматі – від захисту прав студентів до раціональної організації їх дозвілля.

Включення молоді у процеси самоврядування носить двосторонній характер: молодь приймає соціальні норми, стає суб'єктом соціальної діяльності, і при цьому, реалізуючи свій інноваційний потенціал, сама оновлює суспільство.

Існує чотири основні суб'єкта студентського самоврядування як соціальної освітньої системи: студентське середовище; органи студентського самоврядування як її найважливішу частину; виховні структури, які надають вплив на студентське середовище; особистість лідера.

Для виявлення структури виховного потенціалу студентського самоврядування необхідно визначити структуру студентського самоврядування як процесу формування ключових особистісних якостей майбутнього конкурентоспроможного фахівця.

Соціологічне трактування самоврядування включає розгляд його як колективного самоуправління, яке передбачає участь усіх членів організації, усього населення в діяльності відповідного органу управління, включення виконавців у процес вироблення та прийняття спільних рішень.

До основних соціалізаційних функцій самоврядування відносять: власно активізацію, організаційне саморегулювання, колективний самоконтроль.

Основним завданням адміністрації ВНЗ у роботі з органами студентського самоврядування має стати створення необхідних умов для формування та ефективного розвитку самоврядування студентів, встановлення партнерських відносин із студентськими колективами, органами студентського самоврядування.

Наукове обґрунтування потенціалу студентського самоврядування, дозволило побудувати модель студентського самоврядування вищої школи, яка включає в себе нормативно-правові чинники; організаційно-педагогічні чинники; інтегративні фактори.

Роботу з молоддю у ВНЗ необхідно будувати на збалансованій системі взаємовідносин студентського самоврядування та адміністрації.

Невтішними є цифри щодо активності студентського самоврядування в молодіжному середовищі.

Молоді люди, що входять до складу органів самоврядування, прагнуть володіти певними вміннями та навичками громадської діяльності, досягти певного рівня управлінської культури, а також забезпечують спадкоємність традицій.

У перспективі задля зміни упередженої думки студентів щодо діяльності органів студентського самоврядування, студентському активу слід проводити більше заходів наукового та благодійного характеру.

І.В. Шапошникова

Херсонський державний університет, Україна

Професійна орієнтація як чинник диференціації соціальної діяльності молоді

Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, здійснюють суперечливий вплив на професійний вибір сучасної молоді. Актуалізація вибору професії студентською молоддю ініціюється насамперед закінченням загальноосвітньої школи і навчанням у вищому закладі освіти, де власне і відбувається процес оволодіння знаннями, уміннями і навичками для майбутнього становлення фахівця у певній галузі.

Професійна орієнтація студентства носить перехідний характер і передбачає формування власної позиції в ситуації, що характеризується значним ступенем невизначеності, ризиком. Це активний і довготривалий процес вибору професії, у ході якого молоддю людиною приймається рішення щодо отримання соціально значущого результату.

У такому контексті, професійну орієнтацію студентської молоді можна розглядати як процес її інтеграції в соціально-професійну структуру суспільства.

Процес професійної орієнтації передбачає усвідомлення ступеня відповідності власних особливостей, розвитку власних здібностей вимогам обраної професії і можливостям процесу професійної підготовки та навчання з метою досягнення більш повної відповідності між собою і обраною професією. Інакше кажучи, оцінка можливостей власної цінової пропозиції на ринку праці, урахуваючи її власну соціальну позицію в суспільстві.

Сучасна молодь обирає стратегії поведінки, що відповідають сучасним соціально-економічним реаліям. Коли ринок праці нестабільний, відбуваються постійні кон'юнктурні коливання, інтеграція студентської молоді в соціально-професійну структуру суспільства супроводжується змінами щодо розуміння змісту професії на особистісному рівні й кардинальними зрушеннями в суспільній думці з приводу професійно-трудова орієнтацій. Професії молодими людьми розглядаються як джерело матеріального благополуччя і отримання престижного статусу в підготовці особистості до спеціального виду занять, що знаходить своє відображення в певній сукупності навичок і вмінь, що визначаються специфікою трудової діяльності.

Вихідним концептуальним поняттям визначення професійних орієнтацій є поняття «професія».

Відповідно перед системою вищої освіти стоїть завдання розвитку професійних якостей, що додатково зумовлює дослідницький інтерес до категорії «професія». При цьому в літературі існує безліч визначень даного поняття як у вітчизняних, так і в зарубіжних виданнях. Унаслідок розподілу праці професії виступають сферою застосування фізичних та інтелектуальних сил людини, є основою розподілу суспільства на страти, прошарки, групи. Це заняття, що потребує кваліфікації і спеціальної підготовки, яке людина практикує регулярно і яке є джере-

лом доходу.

Будучи основою соціально-професійних груп, професія дає орієнтири диференціації й ідентифікації себе в соціальному просторі. Вона виступає як особлива форма соціальної організації працездатних членів суспільства, об'єднаних спільним видом діяльності й професійною свідомістю. Відповідно набуття професії характеризується не тільки набором певних спеціальних знань, але і набором навичок, що дозволяють ефективно позиціонувати себе в соціальному просторі. Відтак професію можна охарактеризувати як вид соціальної активності, що диференціює соціальне положення особистості в системі суспільної стратифікації.

У Г. Спенсера, Е. Дюркгейма превалює сприйняття професії крізь призму категорій розподілу праці й диференціації соціальної діяльності. Незважаючи на різне розуміння сутності професії трьома класиками соціології (професія як вид діяльності, професія як інститут, професія як професійна група), відправною точкою їх аналізу виступає поняття «соціальна структура» в широкому сенсі (як диференціація соціальної діяльності) [2].

З альтернативною дослідницькою позицією виступав М. Вебер, у межах теорії якого поняття «професії» співвідноситься не стільки з економічною і соціальною структурою суспільства, скільки з поведінкою індивіда, його життєвим світом і системою цінностей. Згідно з М. Вебером, професія – це така специфікація, спеціалізація і комбінація функцій індивіда, що складає основу постійної можливості забезпеченості чи заробітку [1].

У сучасній соціології завдяки працям А. Здравомислова, Г. Осипова, В. Подмаркова, О. Шкаратана сформувались два найбільш розповсюджені підходи до визначення професій [3-5]. Перший підхід можна назвати діяльнісним, тому що основною ознакою професії в його межах є особливий вид трудової діяльності, що виділився в процесі суспільного розподілу праці, чи вид діяльності, заняття в сфері виробництва і соціально-економічних відносин.

Другий підхід можна назвати особистісно-кваліфікаційним, у межах якого акцент робиться не на місці й ролі професії в цілісній системі соціальних взаємозв'язків, а на проблемі придатності індивіда до виконання тих чи інших професійних функцій. Головною ознакою професії виступає рівень підготовленості особистості до спеціального виду занять, що знаходить вираження в певній сукупності навичок і вмінь, що визначаються специфікою трудової діяльності. Внаслідок цього із теоретичного поняття «професія» перетворюється в прикладне.

Важливим є також підхід до професії як до одного з основних стратифікаційних факторів, що регулює відносини рівності-нерівності в суспільстві і визначає соціальний статус індивіда і соціальних груп [5]. Тобто, професії за своєю природою не тільки диференційовані, але й ієрархічні стосовно одна до одної. Разом із тим, ієрархія професій визначається не лише вимогами виробничо-технологічного розподілу праці, але і специфікою конкретного суспільства, традиціями і стереотипами суспільної свідомості. Кожна професія має свій достатньо визначений статус, що закріплюється конкретними соціальними механізмами

(престиж, оплата праці, соціальні гарантії, режим діяльності). Унаслідок цього, вибір типу професійної діяльності значною мірою визначає соціальний статус індивіда. Отримуючи конкретну професію, людина посідає певне положення в соціальній системі. Тобто професійну орієнтацію необхідно розглядати у зв'язку з соціальною орієнтацією, під якою розуміють очікування індивіда відносно майбутньої соціальної «позиції», тобто місця і ролі в тій соціальній групі, членом якої він хоче бути. При цьому, як було зазначено вище, професійна орієнтація, здійснена на ранніх етапах соціалізації дитини, суттєво змінюється до часу набуття цією дитиною професійних знань та навичок (через віддаленість часового проміжку). Зазначене зумовлює необхідність професійної переорієнтації. При цьому така переорієнтація може відбуватися за двома критеріями:

- орієнтація на соціальний статус, що його забезпечує професія;
- орієнтація на особистий інтерес до діяльності певного роду.

Соціальна орієнтація студентів є основою їх професійної орієнтації у зв'язку з тим, що вибір професії пов'язано з набуттям певного соціального положення. Молодь має недостатнє уявлення про те, в чому полягає та чи інша професійна діяльність, проте вона має можливість реально спостерігати представників різних професійних груп (їх спосіб життя, рівень матеріального добробуту, поведінку в нетрудових сферах життя). Таким чином, система орієнтації особистості, яка регулює вибір, передбачає не стільки орієнтації на цінності професійної діяльності в техніко-організаційному сенсі цього поняття, скільки орієнтацію на цінності соціального стану (суспільне визнання, високий заробіток тощо).

Література:

1. Вебер, М. Избранные произведения [Текст] / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 804 с.
2. Дюркгейм, Э. О разделении общественного труда; Метод социологии [Текст] / Э. Дюркгейм. – М.: Наука, 1991. – 572 с.
3. Здравомыслов, А.Г. Потребности. Интересы. Ценности [Текст] / А.Г.Здравомыслов. – М.: Политиздат, 1986. – 221 с.
4. Зиммель, Г. Социальная дифференциация / Г. Зиммель // Кравченко С.А. Социология. Парадигмы через призму социологического воображения / С.А. Кравченко. – М.: Экзамен, 2007. – С. 217.
5. Подмарков, В.Г. Человек в мире профессий [Текст] / В.Г. Подмарков // Вопр. философии. – 1972. – № 8. – С. 54.

**Резолюція
Другої міжнародної наукової відео-конференції
«Студентська молодь в умовах глобалізації»
(м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.)**

Посилення взаємозалежності країн і народів, глобалізація всіх сторін життя стає однією з провідних тенденцій суспільного розвитку, зокрема в сфері вищої освіти.

Нинішня ситуація в освіті вимагає колективного і, що важливо, комплексного, міждисциплінарного обговорення. Це стосується, зокрема, і відносно нової, внутрішньо суперечливої і далеко не однозначної проблеми впливу глобалізації на студентську молодь. Успішне вирішення проблем академічного і культурно-дозвілльєвого життя студентів потребує об'єднання зусиль учених різних фахів і національних середовищ.

Важливим в цьому плані є обмін досвідом українських вчених з зарубіжними колегами з питань наукового дослідження студентів не тільки як аудиторії впливу, але і як активних учасників процесів реформування вищої школи, глобалізації освіти та формування єдиного освітнього простору.

Учасники конференції долучилися до визначення шляхів імплементації нового Закону «Про вищу освіту України» та обговорення проекту «Концепції реформування освіти України на 2015-2025 рр.».

Учасники конференції вважають доцільним продовження практики проведення міжнародних відео-конференцій з проблем сучасної студентської молоді.

Матеріали Другої міжнародної наукової відео-конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації» слід довести до відома управлінців (різних рівнів) вищої освіти, органів студентського самоврядування, науково-педагогічних працівників з метою їх використання в освітньому процесі у ВНЗ.

Слід розширювати практику проведення соціологічних опитувань з проблем якості життя та академічної культури студентської молоді, її академічної мобільності. Матеріали таких соціологічних досліджень слід ширше використовувати в навчальному процесі, при написанні дипломних робіт, навчальних посібників, наукових статей.

Необхідно розширювати практику підготовки наукових публікацій викладачів з проблем вищої освіти, життя та навчання сучасної студентської молоді, активно долучаючи до цього студентів-соціологів.

Технології соціологічних опитувань слід використовувати для залучення студентів до оцінювання якості освіти у вищих навчальних закладах.

Резолюцію обговорено й ухвалено на заключному пленарному засіданні Другої міжнародної наукової відео-конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації» 24 квітня 2015 р.

УДК 316.1
М 34

М 34 Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації» (м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.) / відп. за випуск, професор В.В. Кривошеїн. – Д.: Видавництво «Ліра», 2015. – 164 с.

Подані матеріали (тези доповідей, статті) II Міжнародної науково-практичної конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації», яка відбулася 24 квітня 2015 р. у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Для всіх, хто цікавиться проблемами дослідження різних аспектів студентського життя.

Наукове видання

**Матеріали II Міжнародної
науково-практичної конференції
«Студентська молодь в умовах глобалізації»
(м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.)**

Підписано до друку 18.05.2015 р. Формат 60x84/16. Папір друкарський. Друк плоский. Ум. друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____. Тираж 100 прим. Зам. № _____.

ISBN

© Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара, 2015
© Видавництво «Ліра», 2015